

De archiefcollectie als spiegel van de samenleving

Acquisitieprofiel van het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen 2019-2024

Foto voorzijde

Een deel van het archief van de voormalige Nederlandsche Kininefabriek N.V. (N.K.F.) en rechtsofvolgers, te Maarsssen. Toegang 0922.

Foto: Wouter van Dijk

De Nederlandsche Kininefabriek begon in 1895 als bescheiden farmaceutisch bedrijfje. Al snel groeide het bedrijf uit tot kininefabriek en zette de toon voor de industrialisatie die Maarsssen in de twintigste eeuw zou kenmerken. In de tweede helft van deze eeuw zou de fabriek opgaan in achtereenvolgens ACF, Brocacef, Gist-Brocades en DSM. In 2001 werd de kinineproductie gestopt en de fabriek gesloten. Voordat de huidige wijk Op Buuren op het terrein gebouwd kon worden diende eerst de grootste private bodemsanering in de Nederlandse geschiedenis uitgevoerd te worden om het zwaar vervuilde terrein voor woningbouw geschikt te maken.

Colofon

Citeerinstructie: *De archiefcollectie als spiegel van de samenleving. Acquisitieprofiel van het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen 2019-2024* (Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen, Breukelen 2019).

Tekst: Wouter van Dijk

Ten geleide

Voor u ligt het resultaat van een onderzoek dat moest leiden tot een acquisitieprofiel voor het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen (RHCVV). Dit onderzoek is uitgevoerd vanuit de wens van het RHCVV om tot een afgewogen beleid te komen wat betreft acquisitie van particuliere archieven.

Om te komen tot een goed begrip van de achterliggende gedachtes rond het acquireren van particuliere archieven door archiefdiensten en het opstellen van een onderbouwd profiel is de theorievorming hierover onderzocht. Het resultaat van dit onderzoek leest u in hoofdstuk 1. Daarin worden ook het perspectief van het onderzoek, de gebruikte methode, het projectverloop en de conclusies uiteengezet.

Het acquisitieprofiel zelf beslaat hoofdstuk 2 en bestaat uit de criteria die het RHCVV kan hanteren om tot afgewogen acquisitie te komen. Daaraan ten grondslag liggen de drie onderdelen bestandsanalyse, historische analyse en leemtelijst, die na het profiel als bijlagen bij dit stuk zijn gevoegd. Deze analyses kunnen tevens gebruikt worden om voor de regio representatieve archieven te lokaliseren.

Het profiel is een omvangrijk geheel is geworden, dat ligt echter besloten in de aard van dit onderzoek. Doordat het profiel is opgesteld voor elk van de vier in het RHCVV vertegenwoordigde gemeentes was het noodzakelijk de drie hierboven genoemde analyses voor iedere gemeente afzonderlijk uit te voeren. Dit draagt echter tevens bij aan het praktisch gebruik van het profiel voor iedere gemeente. Ik heb daarbij geprobeerd de historische analyse en bestandsanalyse zo beknopt mogelijk te houden waardoor onherroepelijk zaken onderbelicht blijven. Het staat de lezer natuurlijk vrij zich enkel te richten op de stukken over de gemeente van zijn of haar keuze.

Inhoud

1.	De weg naar een acquisitieprofiel	1
1.1.	Inleiding	1
1.2.	De drie-eenheid van waardering, selectie en acquisitie.....	2
1.2.1.	Denken over waardering en selectie	2
1.2.2.	De samenleving centraal	3
1.3.	Methode	5
1.4.	Paradigma	7
1.5.	Conclusies	7
2.	Acquisitieprofiel van het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen	9
2.1	Doel acquisitie.....	9
2.2	Doel acquisitieprofiel.....	9
2.3	Evaluatie acquisitie voorgaande jaren.....	9
2.4	Criteria	10
2.5	Uitgangspunten.....	12
2.6	Herziening	13
2.7	Bijlagen bij het profiel.....	14
2.7.1	Bestandsanalyse	14
2.7.1.1	Inleiding.....	14
2.7.1.2	De regionale component van het archiefbestand	14
2.7.1.3	Bestandsanalyse De Bilt	18
2.7.1.4	Bestandsanalyse De Ronde Venen	22
2.7.1.5	Bestandsanalyse Stichtse Vecht	26
2.7.1.6	Bestandsanalyse Weesp.....	30
2.7.2	Historische analyse	34
2.7.2.1	Inleiding.....	34
2.7.2.2	Op de grens van platteland en grote stad - De Bilt in de twintigste eeuw	35
2.7.2.2.1	Politiek.....	36
2.7.2.2.2	Economie	38
2.7.2.2.3	Infrastructuur.....	39
2.7.2.2.4	Religie	39
2.7.2.2.5	Cultureel leven.....	40
2.7.2.3	Veeteelt en turf - De Ronde Venen in de twintigste eeuw	41
2.7.2.3.1	Politiek.....	42
2.7.2.3.2	Economie	43

2.7.2.3.3 Infrastructuur.....	45
2.7.2.3.4 Religie	45
2.7.2.3.5 Cultureel leven.....	46
2.7.2.4 Rivier en kanaal als levensaders - Stichtse Vecht in de twintigste eeuw.....	47
2.7.2.4.1 Politiek.....	48
2.7.2.4.2 Economie.....	49
2.7.2.4.3 Infrastructuur.....	50
2.7.2.4.4 Religie	51
2.7.2.4.5 Cultureel leven.....	51
2.7.2.5 Industriestadje onder de rook van Amsterdam - Weesp in de twintigste eeuw.....	53
2.7.2.5.1 Politiek.....	54
2.7.2.5.2 Economie	55
2.7.2.5.3 Infrastructuur.....	56
2.7.2.5.4 Religie	56
2.7.2.5.5 Cultureel leven.....	57
2.7.3 Leemtelijs.....	58
2.7.3.1 Inleiding.....	58
2.7.3.2 De Bilt.....	58
2.7.3.3 De Ronde Venen	59
2.7.3.4 Stichtse Vecht	60
2.7.3.5 Weesp	61
Bijlage 1. Literatuuropgave	63
Bijlage 2. Lijst van geraadpleegde experts voor de historische analyse	69
Bijlage 3. Terminologie.....	70

*“Appraisal occurs primarily today on the records of yesterday to create a past for tomorrow.
What kind of past should the future have?”*

-Terry Cook¹

1. De weg naar een acquisitieprofiel

1.1. Inleiding

De aanleiding voor het opstellen van een acquisitieprofiel en bijbehorende stukken lag in de wens van het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen (RHCVV) om een voor het werkgebied representatieve collectie in de archiefdepots te beheren. Het RHCVV had behoefte aan een acquisitieprofiel, omdat er tot op heden geen beleid bestaat wat betreft het aannemen of afstoten van particuliere archieven. Ook leefde de aanname dat de afspiegeling van de samenleving in de archieven van het RHCVV niet optimaal is, hetgeen na dit onderzoek bevestigd kan worden. In de praktijk wordt vaak *ad hoc* een keuze gemaakt een schenking te aanvaarden of niet. Het RHCVV wil het ‘geheugen’ van de regio zijn en wil daarom dat de collectie een goede afspiegeling van samenleving vormt. Tot op heden vindt acquisitie bij het RHCVV passief plaats wanneer stukken aangeboden worden, en vaak wordt dan op het moment zelf door een medewerker beoordeeld of het aangeboden materiaal wel of niet aangenomen wordt. Dit is onwenselijk omdat er op deze manier een willekeur kan ontstaan bij het aannemen van materiaal. Op deze manier kan in de toekomst ook nooit meer gereconstrueerd worden op welke gronden bepaalde archieven zijn verworven en andere niet. Het profiel dient daarmee ook ter verantwoording van het handelen van het RHCVV wat betreft acquisitie, richting het bestuur maar zeker ook naar de samenleving en specifiek naar de aanbieders van particuliere archieven.

Daarbij komt dat de medewerkers onvoldoende een beeld hebben van het materiaal dat zich al in de collectie van het RHCVV bevindt, om een goede afweging te kunnen maken bij het aannemen van stukken. Het acquisitieprofiel kan helpen deze afweging te maken. Door een blik te werpen op de bestandsanalyse kan in één oogopslag gezien worden op welke gebieden de collectie aanvulling behoeft. Het RHCVV wilde met behulp van het op te stellen acquisitieprofiel een basis scheppen om te kiezen voor acquisitie dan wel weigering van aangeboden archiefstukken. Ook heeft het management met het acquisitieprofiel een beleidsstuk in handen waarmee tevens actief geacquireerd kan worden om leemtes in de collectie op te vullen. Het RHCVV kan dan haar positie als ‘geheugen’ van de regio en plaats om historisch onderzoek te doen versterken. Dit leidt hopelijk tot meer gebruik van de archieven, het doel van iedere archiefdienst.

De onderzoeksvraag in dit project was dan ook of het opstellen van een acquisitieprofiel een bruikbare methode is om de doelstellingen van het RHCVV te ondersteunen waar het acquisitie en de positie als plaats voor regionaal historisch onderzoek betreft. Het onderzoek richt zich op de periode 1900-2000, vanwege de praktische reden dat er omwille van de tijd die het onderzoek vergt en de resultaten die het oplevert een beperking gesteld moet worden in de te onderzoeken periode. Daarbij komt dat particuliere archieven van vóór 1900 nog maar relatief weinig bij particulieren aanwezig zullen zijn. In de conclusie zal gereflecteerd worden op de vraag of de bij het opstellen van het acquisitieprofiel gebruikte hulpmiddelen bestandsanalyse, historische analyse en leemtelijst bruikbaar zijn voor het creëren van een representatief beeld van de samenleving in de archiefcollectie, het doel van het RHCVV bij opdrachtverstrekking van dit project.

¹ T. Cook, ‘Remembering the Future. Appraisal of Records and the Role of Archives in Constructing Social Memory’ in F.X. Blouin en W.G. Rosenberg (red.) *Archives, Documentation, and Institutions of Social Memory. Essays from the Sawyer Seminar* (Ann Arbor 2007) 169-181, aldaar 169.

Met het acquisitieprofiel zullen criteria gesteld worden aan de hand waarvan besloten kan worden archieven wel of niet aan te nemen wanneer deze aangeboden worden, de zogenaamde passieve acquisitie. Met een onderdeel van het profiel, de leemtelijst waarop archiefvormers worden aangegeven die voor acquisitie in aanmerking zouden komen, kan ook overgegaan worden tot actieve acquisitie waarbij archiefvormers benaderd kunnen worden om hun archief onder te brengen bij het RHCVV. De strategie hoe dit praktisch vorm te geven kan vervat worden in een acquisitieplan, het maken van een dergelijk plan maakt geen deel uit van het huidige onderzoek. Een alternatief voor het opnemen van particuliere archieven zou het informeren en adviseren van particuliere archiefvormers zijn zodat zij hun eigen archief kunnen beheren. Het RHCVV adviseert wel maar acht opname in de eigen archiefbewaarplaats een betere optie voor duurzaam beheer, behoud en toegankelijkheid van de archiefstukken. Vandaar dat dat het uitgangspunt zal zijn bij dit acquisitieprofiel.

1.2. De drie-eenheid van waardering, selectie en acquisitie

Waardering en selectie zijn kernprincipes van de archivalistische professie. Vanaf het prille begin dat het archiefwezen zich als zelfstandige beroepsgroep ontwikkelde wordt al gediscussieerd over de behoudswaarde die archiefstukken hebben, en over nut en noodzaak van selectie in het archiefaanbod. Acquisitie is nauw met deze principes verweven. Het proces waarin bepaald wordt wat bewaard zou moeten blijven en wat niet, en waarin al deze vormen een plaats vinden, is wat Eric Ketelaar het 'zoeklicht van archivalisering' heeft gedoopt.² Acquisitie in een archivalistische context betreft doorgaans het door de archivaris van een overheidsarchiefbewaarplaats opnemen van particuliere archiefstukken. Het idee is daarbij dat deze particuliere archieven een toegevoegde waarde hebben ten opzichte van hetgeen al via wettelijke weg van overheidsarchiefvormers naar de archiefbewaarplaatsen komt. De cultuurhistorische waarde die de particuliere archieven zouden vertegenwoordigen, rechtvaardigt dan dat zij voor verwaarlozing en vernietiging behoed worden.

Om te komen tot een goed begrip van het theoretische discours waarin tegenwoordig het denken over het verzamelen van particulier archief gevormd wordt, is het nuttig te schetsen hoe dit denken zich ontwikkeld heeft en welke praktische consequenties dit heeft gehad voor de gedragingen van archivariissen in binnen- en buitenland en de vorming van archiefcollecties.

1.2.1. Denken over waardering en selectie

Voor wat tegenwoordig naar algemene instemming de geboorte van de moderne archiefwetenschap genoemd wordt, moeten we ruim een eeuw terug in de tijd, naar het moment dat Nederland in archiefkringen wereldfaam verkreeg. In 1898 publiceerden de heren archivariissen Samuel Muller, Robert Fruin en Johan Feith de *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven*. Het boek was een eerste vastlegging van een consensus over het omgaan met historische archieven en het resultaat van jaren discussie. De Handleiding werd en wordt gezien als eerste codificatie van archivalistische opvattingen maar fungeerde echter tegelijkertijd enigszins paradoxaal als richtsnoer voor het omgaan met archief. Het was niet alleen een vastlegging van fluïde opvattingen maar werd daarmee ook een stok om mee te slaan in de richting van collega's die er andere opvattingen op na hielden. Archivariissen hielden zich in deze periode voornamelijk bezig met de historische archieven van de bestuursorganen waar zij werkzaam waren, van bemoeienis met de lopende administratie hielden zij zich verre. De archivaris was de bewaarder van de historische stukken en selecteerde of vernietigde zelf eigenlijk niet. Wanneer dat gebeurde, deed de archiefvormer dat zelf.

Ondanks de focus op overheidsarchieven was men zich er in deze tijd al wel van bewust dat particuliere archiefvormers een belangrijke rol speelden in het creëren van archieven die voor historisch onderzoek interessant zouden kunnen zijn. Van oudsher bevonden zich in gemeentelijke of rijksarchiefdepots ook

² Ketelaar, F.C.J., 'Archivalisering en archivering' in H. Waalwijk & J. Weterings (eds.) *Spreken is goud. Oraties en colleges van hoogleraren...en de archivalistiek* ('s-Gravenhage 2009) 164-181, aldaar 169.

private archieven van bijvoorbeeld kloosters of broederschappen. In de Handleiding wordt expliciet gesteld dat ook privaatrechtelijke lichamen en particuliere ondernemers een archief kunnen vormen naar de strenge regels en eisen die de Handleiding daaraan placht te stellen.³ Archieven van private organisaties werden dus ook toen al dusdanig gewaardeerd dat ze voor permanente bewaring in aanmerking kwamen, dat gebeurde echter vooral op basis van ouderdom en niet vanuit een idee dat archiefstukken uit private handen op zichzelf een aanvulling vormden op het historische en maatschappelijke beeld dat uit de archiefcollectie verkregen kon worden.

Het debat over waardering en selectie zou zich in de eerste helft van de twintigste eeuw voornamelijk toespitsen op de rol van de archivaris in de selectie hiervan. De Britse archivaris Hilary Jenkinson achtte de archivaris die in zijn ogen de objectieve hoeder van het archief was niet in staat selectiehandelingen toe te passen. Hiermee zou ingegrepen worden in de natuurlijke orde van het archief zoals dat in het depot terecht was gekomen.⁴ In Duitsland selecteerden archivariissen wel en deden dat vooral met het idee stukken van toekomstig historisch belang te redden van vernietiging. De nadruk lag hierbij vooral op de herkomst van het stuk en niet zozeer op de inhoud. Hoe hoger in de hiërarchie de afdeling die het archiefstuk produceerde, hoe belangrijker het stuk werd geacht.⁵ De selectie zelf vond echter plaats op intuïtie, de archivaris zou een mate van *fingerspitzengefühl* aan de dag moeten leggen, een nogal discutabele aanpak. Het herkomstaspect van de benadering vond via geëmigreerde Duitse archiefprofessionals na de Tweede Wereldoorlog weerklank in de Verenigde Staten, waar men met de uitdijende bureaucratie in de jaren vijftig geconfronteerd werd met een enorme toestroom van archief. Theodore Schellenberg bedacht daarop een waarderingsmethodiek waarbij onderscheid gemaakt werd tussen de primaire waarde van archiefstukken voor de maker, die stukken nodig kon hebben uit administratief, financieel of juridisch oogpunt, en een secundaire waarde die stukken konden hebben voor latere gebruikers zoals sociologische onderzoekers of historici.⁶ In Canada echter ging men niet louter uit van het overheidshandelen maar verzamelde men actief particuliere archieven om de archiefcollectie aan te vullen en vollediger te maken.⁷

1.2.2. De samenleving centraal

Schellenbergs ideeën waren zeer invloedrijk en pas in de jaren zeventig kwam er met de visie van F.G. Ham een heropleving van het waarderingsdenken in de Verenigde Staten op gang. Tot dusver had in de archieftheorie naast de primaire gebruikswaarde voor de archiefvormer enkel de secundaire gebruikswaarde voor historisch onderzoek een geaccepteerde plaats gekregen. Ham stelde in 1974 dat hiermee onvoldoende een beeld van de samenleving geschetst waren en dat archivariissen een actievere rol moesten spelen om deze samenleving terug te laten komen in de archiefcollectie. Met enkel het criterium van de historische waarde werd alleen de beperkte onderzoeksinteresse van academische historici bediend. Wanneer de archivaris er niet voor zou ijveren in de archiefcollectie een doorsnede van het brede spectrum van de menselijke ervaring terug te doen komen, zou hij of zij verworpen tot niet meer dan een windvaan die meedraait met alle modes van de historiografie.⁸ In de jaren daarna zou Ham zijn ideeën verder vormgeven en een nieuwe benadering voorstaan waarbij de

³ Horsman, P.J., F.C.J. Ketelaar en T.H.P.M. Thomassen, *Tekst en context van de Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven van 1898* (Hilversum 1998) 6.

⁴ P. Drossens, 'Geschiede geschiedenis. Visies op archiefwaardering in de Westerse wereld' in: P. Drossens e.a. (red.), *Selectie II. Theorie, praktijk, nieuwe trends en ontwikkelingen* ('s-Gravenhage 2018) 17-35, aldaar 18.

⁵ *Ibidem*, 19.

⁶ *Ibidem*, 19-21.

⁷ L. Millar, 'Discharging our Debt. The Evolution of the Total Archives Concept in English Canada' in *Archivaria* 46 (1998) 103-145.

⁸ F.G. Ham, 'The Archival Edge' in *The American Archivist* vol. 38 nr. 1 (1975) 5-13, aldaar 8.

samenleving breder en beter gedocumenteerd zou moeten worden, met specifiek oog op minder geprivilegieerde groepen die ondervertegenwoordigd waren in archieven.⁹

Iets eerder nog dan Ham in de Verenigde Staten, was het in 1972 de toenmalige directeur van het Bundesarchiv van de Bondsrepubliek Hans Booms in Duitsland die pleitte voor een benadering waarin archivariissen zouden moeten trachten in hun archiefcollectie het beeld van de samenleving om hen heen te vangen. De archiefcollectie zou in zijn ogen, net als in die van Ham, de samenleving die erin gedocumenteerd wordt moeten weerspiegelen. Hierbij zou zowel het alledaagse als het uitzonderlijke gearchiveerd zouden moeten worden. Het zwaartepunt van de waardering van archiefstukken kwam veel meer op de maatschappij te liggen dan zoals tot dan toe gebruikelijk op het handelen van de overheid.¹⁰ De eerste contouren van de huidige visie op de praktijk van waardering en selectie zoals die in Nederland in het rapport *Gewaardeerd Verleden* is uiteengezet, zijn hierin al zichtbaar.¹¹

Het was Terry Cook die de ideeën van Booms en Ham over het belang van niet-overheidsactoren in de maatschappij bij het vormen van archiefcollecties overnam en verder uitwerkte. In zijn oorspronkelijk in 1992 gepubliceerde artikel 'Mind over matter' stelt hij een waarderingsmodel voor waarbij het belang van particuliere archiefvormers bepaald zou moeten worden om zo het belang van hun archief te kunnen wegen.¹² Bij het acquisitieprofiel zijn het de historische analyse en bestandsanalyse die tegen elkaar afgewogen in de leemtelijst kunnen bepalen welke particuliere archiefvormers van belang zijn om opgenomen te worden in de collectie. Momenten van verhoogde interactie tussen burger en overheid achtte Cook hierbij in navolging van Booms van grote waarde, hieruit is de tegenwoordig gebruikte Hotspotmonitor ontstaan. Het is eveneens Cook die in een recenter stuk betoogt dat het paradigma waarin wordt nagedacht over archieven en hun waardering de focus is verschoven van de bewijswaarde van archiefstukken naar hun nut voor identiteits- en gemeenschapsvorming.¹³

Ook Eric Ketelaar benadrukt de waarde en het belang van archieven voor het kunnen documenteren van een gedeelde geschiedenis en identiteit door gemeenschappen.¹⁴ Hiervoor is het van het grootste belang dat in de archiefcollectie zoveel mogelijk groepen uit de samenleving een plaats vinden. Volledigheid is onmogelijk, maar zou het streven moeten zijn. Uiteraard is ook de archivaris slechts een mens, en daarom per definitie subjectief. Door het documenteren en verantwoorden van keuzes echter, kan zo objectief als mogelijk is gehandeld worden. Het is ook hierbij dat een acquisitieprofiel van nut is. Door van tevoren vastgelegde criteria is voor eenieder in de samenleving inzichtelijk wat in

⁹ F.G. Ham., 'Archival Strategies for the Post-Custodial Era' in *The American Archivist* vol. 44 nr. 3 (1981) 207-216. F.G. Ham, 'Archival Choices: Managing the Historical Record in an Age of Abundance' in *The American* vol. 47 nr. 1 (1984) 11-22.

¹⁰ H. Booms, 'Society and the Formation of a Documentary Heritage: Issues in the Appraisal of Archival Sources' in *Archivaria* 24 (1987) 69-107, aldaar 104-107. H. Booms, 'Überlieferungsbildung: Keeping Archives as a Social and Political Activity' in *Archivaria* 33 (1991-1992) 25-33, aldaar 31-32.

¹¹ Jeurgens, K.J.P.F.M., A.C.V.M. Bongenaar en M.C. Windhorst, *Gewaardeerd Verleden. Bouwstenen voor een nieuwe waarderingsmethodiek voor archieven* (Den Haag 2007).

¹² T. Cook, 'Mind Over Matter: Towards a New Theory of Archival Appraisal' in P. Brood e.a. (red.), *Selectie. Waardering, selectie en acquisitie van archieven* ('s-Gravenhage 2005) 12-35, aldaar 27-35.

¹³ T. Cook, 'Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms' in *Archival Science* 13 (2013), 95-120, aldaar 116-118.

¹⁴ E. Ketelaar, 'Sharing: collected memories in communities of records' in *Archives and Manuscripts* 33 (2005) 44-61, aldaar 7. F.C.J. Ketelaar, 'Levend archief' in H. Waalwijk & J. Weterings (eds.) *Spreken is goud. Oraties en colleges van hoogleraren...en de archivalie* ('s-Gravenhage 2009) 15-27, aldaar 20-27. E. Ketelaar, 'The art of appraisal', deel van een paper gepresenteerd tijdens het seminar "Archives, Documentation and the Institutions of Social Memory", georganiseerd door de Bentley Historical Library en het International Institute van de University of Michigan, 31 januari 2001. <https://www.uu.nl/wetfilos/wetfil02/programma/files/ketelaar.pdf> (geraadpleegd 02-04-2019).

aanmerking komt voor opname in de archiefbewaarplaats en wat niet. En belangrijker nog, er wordt uitgelegd waarom deze criteria gehanteerd worden.¹⁵

In Nederland is het idee van een in belang toegenomen particulier archiefveld meegegroeid in het beleid. In 1982 al wees de Commissie Nota Archiefbeleid in haar discussienota erop “dat de acquisitie van particuliere archieven tot de normale taak van de overheid gerekend moet worden”.¹⁶ Toch duurde het tot de jaren 2000 voordat na verscheidene beleidsadviezen waarin het belang van particuliere archieven onderstreept werd, met het rapport *Gewaardeerd Verleden* en de uitwerking hiervan *Belangen in balans* in Nederland gekozen werd voor een waarderingsmodel dat sterk samenlevingsgericht is.¹⁷

1.3. Methode

Het opstellen van een acquisitieprofiel om het acquisitiebeleid richting te geven is in de Nederlandse archiefsector een algemeen geaccepteerde vorm. Veel archiefdiensten gebruiken de methode om aan hun medewerkers, collega-instellingen in het veld en burgers en organisaties van buiten de archiefsector duidelijk te maken waar de archiefdienst in kwestie zich op richt wat betreft collectievorming, en waarom.¹⁸ Het acquisitieprofiel als praktisch document om de archiefcollectie vorm te geven komt voort uit de hierboven geschetste ontwikkeling in het denken over archieven en de samenleving, waarbij getracht wordt een representatiever beeld te bewaren van de maatschappij dan met louter overheidsarchieven mogelijk is.

Het door Caroline de Hart opgestelde model voor acquisitieprofielen is als uitgangspunt genomen bij het opstellen van het profiel. De Hart heeft na onderzoek van acquisitieprofielen in Nederland een standaard opgesteld waarin alle belangrijke onderdelen van een dergelijk profiel een plaats hebben.¹⁹ Zoals zij aangeeft verschillen vorm en inhoud van acquisitieprofielen binnen Nederland in hoge mate, door het gebruik van een standaardopzet zijn de profielen door collega-archiefdiensten en geïnteresseerden van buiten de archiefsector eenvoudiger te begrijpen en te vergelijken. Ook dat is

¹⁵ T. Cook, “‘We Are What We Keep; We Keep What We Are’: Archival Appraisal Past, Present and Future’ in *Journal of the Society of Archivists* 32:2, 173-189, aldaar 178.

¹⁶ *Discussienota Archiefbeleid uitgebracht door de Commissie Nota Archiefbeleid ('s-Gravenhage/'s-Hertogenbosch/Vught 1982)* 39.

¹⁷ Raad voor Cultuur, *Besteladvies Archieven* (2010). Raad voor Cultuur, *Het tekort van het teveel. Over de rijksverantwoordelijkheid voor cultureel erfgoed* (2005). Jeurgens, Bongenaar en Windhorst, *Gewaardeerd Verleden*. C. Jeurgens en A. Kolle, *Belangen in balans. Handreiking voor waardering en selectie van archiefbescheiden in de digitale tijd* (Den Haag 2015). Zie ook P. Links, ‘Privépapieren in bewaring’ in: T. Vermeer, P. Links en J. Klein (red.), *Particuliere Archieven. Fundamenten in beweging* ('s-Gravenhage 2013) 31-57, aldaar 31-34.

¹⁸ J.E.A. Boomgaard, J.A.M.Y. Bos-Rops en G.M.W. Ruitenbergh, ‘Alle theorie is grauw... De praktijk heeft een ander kleurtje. Praktische wenken voor een planmatige aanpak van de acquisitie van particuliere archieven’ in *Nederlands Archiefblad* (1991) 123-161. J.G.M. Sanders, ‘Overdracht van particuliere archieven’ in R. Kramer e.a. (red.) *Archiefbeheer in de praktijk* 70 (maart 2010) 6020-1 - 6020-27. C. de Hart, ‘Acquireren met beleid: het acquisitieprofiel’ in R. Kramer e.a. (red.) *Archiefbeheer in de praktijk* 86 (december 2013) 6021-1–6021-13.

¹⁹ C. de Hart, ‘Een kwestie van kiezen. Acquisitieplannen en –profielen in het Nederlandse archiefwezen’ in: T. Vermeer, P. Links en J. Klein (red.), *Particuliere Archieven. Fundamenten in beweging* ('s-Gravenhage 2013) 85-100, aldaar 96-100. Zie ook C. de Hart, ‘Acquireren met beleid: het acquisitieprofiel’ in R. Kramer e.a. (red.) *Archiefbeheer in de praktijk* 86 (december 2013) 6021-1–6021-13 en C. de Hart, *Een kwestie van kiezen. Acquisitieplannen en –profielen in het Nederlandse Archiefwezen*. Afstudeeropdracht Informatie en Media/Archivistiek B (z.p. 2012) 52-54.

een reden het model van De Hart als uitgangspunt te nemen.²⁰ De criteria van het profiel kunnen aangevuld worden naar eigen inzicht van de archiefdienst in kwestie.

Het theoretisch kader dat geschetst wordt door Booms en Ham en verder uitgewerkt door Cook ligt ten grondslag aan een benadering als het opstellen van een acquisitieprofiel zoals in dit project.²¹ Doel is door middel van het lokaliseren van kenmerkende ontwikkelingen te komen tot een selectie van archieven die kunnen bijdragen aan het representatiever maken van de archiefcollectie. Dit gebeurt door het maken van een historische analyse van de te bestuderen regio's. Ook wordt in kaart gebracht wat zich al in de archiefcollectie bevindt. Wanneer deze twee gegevens; wat is belangrijk, en wat is er al in de collectie, tegen elkaar afgewogen worden komt men tot een overzicht van maatschappelijke sectoren die ondervertegenwoordigd zijn in de archiefcollectie terwijl zij wel belangrijk zijn (geweest) voor de regio. Deze sectoren met eventueel een aantal bij naam te noemen archiefvormers die die sector representeren en waarvan het archief geacquireerd zou kunnen worden, worden uiteengezet in de beredeneerde leemtelijst. Het kan ook zo zijn dat sectoren juist oververtegenwoordigd zijn in de archiefcollectie, in dat geval zou gekozen kunnen worden voor dequisitie van bepaalde archieven.

Bij de bestandsanalyse wordt gebruikgemaakt van een kwantitatieve benadering.²² Er worden overzichten gegeneerd van zowel het aantal archieftoegangen als hun omvang in strekkende meters. Een kwalitatieve benadering van de afzonderlijke archieven is niet mogelijk omwille van de beperkte duur van het project. Bij de historische analyse van de afzonderlijke gemeenten worden met behulp van de heuristiek en de historische methode de belangrijkste ontwikkelingen binnen de gemeente in de afgelopen eeuw in kaart gebracht door middel van literatuuronderzoek.²³ Het beeld dat ontstaat uit het literatuuronderzoek zal getoetst worden door middel van gesprekken met experts in de lokale geschiedenis om te zien of zich hierin grote discrepanties voordoen.²⁴ Het onderzoek is afgebakend op de twintigste eeuw omdat de kans het grootst is dat over deze periode nog archieven in het particuliere domein beschikbaar zijn. Oudere archieven zijn vaak al verloren gegaan of reeds ondergebracht bij een archiefdienst. Daarbij is de twintigste eeuw, in het bijzonder de tweede helft hiervan, nog te weinig aanwezig in de particuliere archiefcollectie van het RHCVV. Enkele van de criteria in het profiel zullen opgesteld worden in vergelijking met acquisitieprofielen van archiefdiensten in de nabijheid van het werkgebied van het RHCVV en na overleg met de directie van het RHCVV.²⁵ De leemtelijst wordt

²⁰ C. de Hart, 'Een kwestie van kiezen. Acquisitieplannen en –profielen in het Nederlandse archiefwezen' in T. Vermeer, P. Links en J. Klein (red.), *Particuliere Archieven. Fundamenten in beweging* ('s-Gravenhage 2013) 85-100, aldaar 96-100.

²¹ H. Booms, 'Society and the Formation of a Documentary Heritage: Issues in the Appraisal of Archival Sources' in *Archivaria* 24 (1987) 69-107. Dit artikel werd oorspronkelijk gepubliceerd in het Duits in 1972. T. Cook, 'Mind Over Matter: Towards a New Theory of Archival Appraisal' in P. Brood e.a. (red.), *Selectie. Waardering, selectie en acquisitie van archieven* ('s-Gravenhage 2005) 12-35. Dit artikel verscheen oorspronkelijk in 1992.

²² A.J. Pickard, *Research Methods in Information* (Londen 2013) 283-297. K. Williamson en G. Johanson (red.), *Research Methods. Information, Systems, and Contexts* (Kidlington 2018) 429-451.

²³ J. Tosh, *The pursuit of history* (Harlow 2006) 88-113. R.C. Williams, *The Historian's Toolbox. A Student's Guide to the Theory and Craft of History* (Armonk 2007) 56-61. J. Kamp e.a. (red.) *Geschiedenis schrijven! Wegwijzer voor historici* (Amsterdam 2016) 35-47.

²⁴ De Hart, *Een kwestie van kiezen*, 20-21.

²⁵ *Acquisitieprofiel van Het Utrechts Archief met betrekking tot niet-overheidsarchieven* (z.p. z.j.). Digitaal beschikbaar: <https://hetutrechtsarchief.nl/contact/80-archieffaanbieden>. R. Keijser, *De acquisitie van particuliere archieven in 2011-2012 en aanbevelingen voor de beleidsperiode 2013-2016* (Utrecht 2010). E. Ferbeek, *Kiezen voor later. Profiel voor een eigentijdse en toekomstgerichte acquisitie van Amsterdamse archieven en collecties* (Amsterdam 2018). Digitaal beschikbaar: <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/organisatie/verwerving-0/verwervingsbeleid/>. *Plan voor de acquisitie van particuliere archieven, 2014-2018* (Wijk bij Duurstede 2013). Digitaal beschikbaar: <https://www.rhczuidoostutrecht.nl/aw/beleidsstukken.php>. Allen geraadpleegd 17-04-2019.

opgesteld door bestandsanalyse en historische analyse te vergelijken en zo witte vlekken in de collectie of oververtegenwoordigde sectoren aan te duiden.

1.4. Paradigma

Het perspectief waarmee bij dit onderzoek rekening gehouden moest worden is dat in de context van de acquisitie van particuliere archieven, veelal nog steeds het levenscyclusdenken domineert. Dit *life cycle*-model houdt in dat archiefstukken wanneer zij van recente datum zijn nog veelvuldig door de archiefvormer geraadpleegd worden voor administratieve en andere doeleinden. Zij bevinden zich dan in de *dynamische* fase. Met de jaren wordt dit minder, waarbij archiefstukken via een *semi-statische* toestand *statisch* zullen worden en zij door hun ouderdom voor de administratie niet meer nodig zijn. Voor gebruik als historische bron en als historisch erfgoed zijn de archiefstukken dan echter nog steeds waardevol. Het is op dat moment dat archiefvormers er eventueel voor kiezen hun archief over te brengen naar een archiefbewaarplaats. In een digitale omgeving kunnen archiefstukken overal, altijd en in elke denkbare context geraadpleegd worden, en is het denken in levenscycli overbodig geworden. Een dergelijke denkwijze wordt verwoord in het model van het *records continuüm*. In de praktijk van dit onderzoek bleek het *life cycle*-model nog altijd dominant bij de onderzochte particuliere archiefvormers. Dit heeft te maken met het feit dat het onderzoek zich richtte op historische (en dus grotendeels papieren) archieven van particuliere archiefvormers die daardoor per definitie de papieren logica van het levenscyclusdenken vertegenwoordigden, maar eveneens door de *mindset* bij de archiefvormers die los van het feit of zij al digitaal archief vormden, het idee van inmenging door een archiefdienst in naar hun idee té recente archiefstukken niet aanstond.

Het opstellen van een acquisitieprofiel komt voort uit het idee dat het mogelijk is een archiefcollectie representatiever te maken door meer kanten van de samenleving te laten zien. Met andere woorden er wordt een objectiever beeld van de samenleving gevormd zodat de collectie recht doet aan de vele kanten van de samenleving die daarin weerspiegeld zou moeten worden. In de literatuur wordt deze optimistische kijk op de maakbaarheid van de werkelijkheid positivistisch genoemd.²⁶ Het postmodernisme gaat uit van de subjectiviteit die in alles en iedereen aanwezig is, die maakt het onmogelijk objectief te zijn, je reflecteert altijd je eigen standpunt en positie in de maatschappij. Daar zit natuurlijk wat in, objectiviteit is onmogelijk. Dat laat onverlet dat je er wel naar zou moeten streven in de archiefcollectie zoveel mogelijk recht te doen aan de rijke schakering van mensen, identiteiten en activiteiten die in de samenleving aanwezig is. Een manier daarvoor is door middel van controleerbare criteria en het uitvoeren van controleerbaar onderzoek een gericht acquisitiebeleid te voeren. Een acquisitieprofiel is daarom zeker van nut bij het representatiever maken van een archiefcollectie ten opzichte van de samenleving die hem gebruikt. Het streven naar representativiteit is in dezen dus zowel doel als middel. Volledige representativiteit is echter onmogelijk.

1.5. Conclusies

De vraag of het opstellen van een acquisitieprofiel met de daarbij behorende hulpmiddelen bestandsanalyse, historische analyse en leemtelijst bruikbaar zijn voor het creëren van een representatief beeld van de samenleving in de archiefcollectie, kan met een volmondig ja beantwoord worden. Door het toepassen van deze methodiek wordt inzicht verkregen in de aanwezige collectie en de belangrijkste historische ontwikkelingen in de regio. Dergelijke inzichten zijn onmisbaar bij het pogen tot een meer inclusieve archiefcollectie te komen. Het acquisitieprofiel is echter niet zaligmakend. Een volledig representatieve afspiegeling is onmogelijk te verkrijgen, en dat hoeft ook niet. Een zekere mate van subjectiviteit blijft er altijd, het gaat erom dat door middel van het vastleggen van de focus en criteria omtrent acquisitie, deze subjectiviteit inzichtelijk wordt gemaakt voor derden, dat het onderkend wordt, gedocumenteerd, en daarmee te verantwoorden.²⁷ Het gaat

²⁶ Williamson en Johanson, *Research Methods*, 7-9.

²⁷ Cook, 'We are what we keep', 178.

erom dat een zeker beeld van, in dit geval, de 20^e eeuw te herleiden is wanneer de archiefcollectie inhoudelijk onder de loep genomen wordt. Cook omschrijft dat beeldend in een vergelijking met de uitdrukking 'zij is sprekend haar moeder', waarmee niet bedoeld wordt dat het meisje in kwestie op een toetsbare, objectieve manier haar moeder is. Het gaat erom dat in bepaalde karakteristieken, gedragingen, uiterlijkheden ook wel, het meisje mensen doet denken aan haar moeder.²⁸ En dat is ook het nut van acquisitie. De veelvormige, fluïde samenleving is niet te vatten in een archiefdepot, maar door het verzamelen van een selectie particuliere archiefvormers kan wel een beter beeld van die ongreepbare maatschappij verkregen worden.

Bijkomend voordeel van het opstellen van de bestandsanalyse was bovendien dat het RHCVV hiermee een nulmeting verkreeg inzake het totale archiefbestand, met daarbij op toegangsniveau omvang en categorisering van de archieven in de collectie. De keerzijde van deze exercitie was dat deze gegevens uitgezocht dienden te worden alvorens van een bestandsanalyse sprake kon zijn.

Bij aanvang van het project werd de mogelijkheid tot selecteren van particuliere archieven die voor dequisitie in aanmerking zouden komen als een van de resultaten benoemd. Hiervan kan mijn inziens na dit onderzoek geen sprake van zijn. Uit de bestandsanalyse is gebleken dat in alle gemeenten, de een meer dan de ander, de verhouding tussen overheidsarchieven en particuliere archieven zeer scheef is. Circa driekwart van de afzonderlijke gemeentelijke archiefcollecties bestaat uit overheidsarchief, en binnen het kwart particuliere archieven zijn de kerkarchieven zeer dominant aanwezig. Hieruit is te concluderen dat het aandeel bedrijfs- en verenigingsarchieven zo summier vertegenwoordigd is dat het niet is te verantwoorden hiervan archieven af te stoten.

²⁸ Cook, 'Mind over matter', 27.

2. Acquisitieprofiel van het Regionaal Historisch Centrum Vecht en Venen

Periode 2019-2024
Publicatiedatum 10 juli 2019

2.1 Doel acquisitie

Het RHCVV acquireert particuliere archieven zodat gebruikers van de archiefcollectie een zo compleet mogelijk beeld van de geschiedenis en de samenleving kunnen terugvinden in de archiefcollectie. Particuliere archieven geven ten opzichte van de overheidsarchieven een aanvullend beeld van de samenleving en zijn daardoor onmisbaar voor het reconstrueren van de samenleving en de identiteitsvorming van de lokale gemeenschap.²⁹ Het RHCVV wil gebruik van de collectie stimuleren om zo de kennis van de lokale en regionale geschiedenis bij gebruikers te vergroten. Het acquireren van particuliere archieven is daar onderdeel van.³⁰

2.2 Doel acquisitieprofiel

Met dit acquisitieprofiel wil het RHCVV richting geven aan de acquisitie van particuliere archieven. Door het opstellen van het profiel is inzichtelijk gemaakt op welke vlakken de collectie van het RHCVV sterk is, en op welke gebieden deze nog aanvulling behoeft. Het profiel dient tevens als verantwoording naar gebruikers en aanbieders van particulier archiefmateriaal en is ook te hanteren als gebruiksdocument voor aanbieders van particulier archiefmateriaal om te zien of het archiefmateriaal in kwestie binnen de collectie van het RHCVV past.

In dit acquisitieprofiel worden criteria benoemd die gebruikt kunnen worden bij het nemen van een besluit inzake acquisitie van particulier archiefmateriaal. Deze criteria gelden zowel passieve acquisitie, het accepteren of weigeren van aan de archiefdienst aangeboden archiefstukken, als de actieve acquisitie waarbij de archiefdienst proactief particuliere archiefvormers benadert met als doel hun archieven te verwerven.

Ten grondslag aan het profiel liggen drie pijlers, de bestandsanalyse, de historische analyse en de leemtelijst. Met de bestandsanalyse wordt de reeds bestaande collectie in kaart gebracht waarbij sterke en zwakke aspecten van de collectie aan het licht komen. Door de historische analyse wordt duidelijk wat kenmerkende ontwikkelingen in de regio zijn geweest, die zichtbaar zouden moeten zijn in de archiefcollectie. Door de twee onderzoeken te combineren kan in de leemtelijst worden aangegeven op welke vlakken de collectie aangevuld kan worden en kunnen een aantal potentieel interessante particuliere archiefvormers benoemd worden.

2.3 Evaluatie acquisitie voorgaande jaren

Vanaf de oprichting van het RHCVV in 2009 tot op heden vindt acquisitie louter passief plaats. De intellectuele beslissing een archief aan te nemen of te weigeren is neergelegd bij een daarvoor aangewezen medewerker. Tot 2017 was dit de adjunct-streekarchivaris, sindsdien de collectiebeheerder. Formeel bepaalt de directeur/streekarchivaris of een archief wordt aangenomen. Door het passieve acquisitiebeleid de afgelopen jaren is er maar weinig gedaan aan het

²⁹ Ketelaar, 'Sharing', 5-7.

³⁰ Zie missie RHCVV, <https://www.rhcvechtenvenen.nl/over-ons/organisatie>.

representatiever maken van de collectie ten opzichte van activiteiten en ontwikkelingen in de samenleving. De focus van het RHCVV lag de afgelopen tien jaar op de bewerking en het beheer van de gemeentelijke archieven, mede vanwege het nog prille bestaan als archiefdienst. Er zijn wel particuliere archieven aangenomen, waardoor in ieder geval de verhouding overheid-samenleving in de collectie wat minder onevenredig is, maar hier zat geen beleid achter en gebeurde met een zekere willekeur.

2.4 Criteria

Criteria die zowel bij actieve als passieve acquisitie een rol spelen

2.4.1 *Werkingsfeer of werkgebied*

Het werkgebied waarbinnen te acquireren particuliere archieven moeten vallen komt overeen met het werkgebied van het RHCVV: het grondgebied van de gemeenten De Bilt, De Ronde Venen, Stichtse Vecht en Weesp. Voor organisaties die breder opereren en bijvoorbeeld ook het werkgebied van een naburige archiefdienst bestrijken, geldt dat de plaats van vestiging leidend is, m.a.w. als de organisatie gevestigd is binnen het werkgebied van het RHCVV kan tot acquisitie worden overgegaan.

Voor organisaties die niet binnen het werkgebied gevestigd zijn maar wel activiteiten ontplooiën binnen het werkgebied kan een uitzondering gemaakt worden als het archief nergens anders ondergebracht kan worden en het RHCVV het archief van belang acht op te nemen, de zogenaamde vangnetfunctie.

2.4.2 *Representativiteit*

Om in aanmerking te komen voor opname in de archiefbewaarplaats moeten particuliere archieven van belang zijn voor de geschiedenis en/of de huidige samenleving van de regio die het RHCVV wil documenteren. Dit criterium is voor vele interpretaties vatbaar, want wat voor de een van belang is, is dat voor de ander niet. Het criterium dient als richtlijn om te streven naar een divers beeld van de regio die het RHCVV bedient. De kenmerkende facetten van de verschillende gemeenten worden in de historische analyse uiteengezet en in de leemtelijst wordt aangegeven op welke categorieën archieven de komende periode de focus ligt.

In het kort zijn dat voor:

- De Bilt – Religie, Industrie-, handel- en diensten en Natuur-, land- en tuinbouw.
- De Ronde Venen – Natuur-, land- en tuinbouw, Industrie-, handel- en diensten en verenigingsleven.
- Stichtse Vecht – Religie, Industrie-, handel- en diensten, Natuur-, land- en tuinbouw en verenigingsleven.
- Weesp – Industrie-, handel- en diensten.

Dit wil overigens niet zeggen dat van archieven buiten deze categorieën geen archieven worden aangenomen. De beslissing wel of niet te acquireren wordt door afweging van verschillende criteria gemaakt.

2.4.3 *Toegevoegde waarde*

Het archief in kwestie moet inhoudelijk of kwalitatief waarde toevoegen aan de bestaande collectie. Ook hiervoor kunnen de bestandsanalyse en leemtelijst ter hand worden genomen om een afweging te kunnen maken.

2.4.4 Authenticiteit

Een op te nemen archief dient in beginsel te bestaan uit originelen, dat wil zeggen stukken die door de archiefvormer destijds zijn opgemaakt en gebruikt in het werkproces. Hieronder kunnen zich eigentijdse kopieën en afschriften bevinden. Latere kopieën van archiefstukken worden in principe niet opgenomen.

2.4.5 Dragere

Een drager is voor het RHCVV geen reden archiefmateriaal te weigeren. Wel kan dit tot moeilijkheden leiden bij de ontsluiting van het archiefmateriaal, bijvoorbeeld in het geval van bandrecordertapes of filmmateriaal waarbij het RHCVV niet over afspeelapparatuur beschikt. Hiervoor worden per geval oplossingen gezocht.

2.4.6 Afstemming met andere erfgoedinstellingen

Uitgaande van het primaat van het werkgebied zal afstemming voornamelijk met Het Utrechts Archief plaatsvinden, aangezien deze archiefinstelling de grenzen van de provincie Utrecht als haar werkgebied hanteert, voor wat betreft archieven van bovenregionaal belang.³¹ In het geval van Weesp kan op eenzelfde manier afstemming met het Noord-Hollands Archief plaatsvinden. Verder zal voornamelijk met naburige gemeentelijke of streekarchiefdiensten afstemming plaatsvinden. Te verwachten valt dat door het criteria van werkgebied in combinatie met de vestigingsplaats concurrentie tussen archiefdiensten niet snel zal voorkomen. Dit dient ook te allen tijde voorkomen te worden.

2.4.7 Materiële staat

Wanneer een aangeboden archief in slechte materiële staat is, kan dit reden zijn het archief niet te acquireren. Dit is ook afhankelijk van de vraag of de archiefvormer bereid is de kosten voor restauratie, schoonmaak en/of conservering voor zijn rekening te nemen.

2.4.8 Openbaarheid

Een (zeer) beperkte openbaarheid kan reden zijn niet tot acquisitie over te gaan. Het RHCVV is een openbare archiefdienst en archieven die in de collectie zijn opgenomen, zijn daarmee in principe voor iedereen openbaar toegankelijk, tenzij wetgeving anders bepaalt. Beperking van de openbaarheid van archiefstukken kan worden overwogen om verschillende redenen. Als archiefinstelling betrachten wij zoveel mogelijk openbaarheid van de informatie die wij beheren.

2.4.9 Omvang

De omvang van een archief is op zichzelf geen reden een archief niet te acquireren.

2.4.10 Datering

³¹ Keijser, *De acquisitie van particuliere archieven*.

De ouderdom van archiefstukken is voor het RHCVV geen reden archiefstukken te weigeren. Wel zal in het geval van recent archiefmateriaal een afweging gemaakt worden of de dan vigerende openbaarheid beperkende wetgeving opname in de archiefbewaarplaats billijkt.

2.4.11 Betaling

Vanuit de overtuiging dat particulier archiefmateriaal integraal deel uitmaakt van de archiefcollectie Nederland en archiefdiensten en de overheid een rol hebben in het documenteren van de gehele samenleving vraagt het RHCVV geen bewaarloon voor particulier archiefmateriaal.³² Wel wordt een dringend beroep gedaan op de archiefvormer in kwestie bij de bewerking, ontsluiting en materiële verzorging van het archiefmateriaal.

Andersom geredeneerd zal het RHCVV uit principiële overwegingen ook niet voor het verkrijgen van archiefstukken betalen.

Criteria die met name bij actieve acquisitie een rol spelen

2.4.12 Bezoekersvraag

Wanneer wordt overgegaan op actieve acquisitie kunnen bezoekerswensen worden meegenomen in de afweging welke archieven te acquireren. Vooraleer deze werkwijze geïnstitutionaliseerd kan worden, zal een onderzoek uitgevoerd dienen te worden naar de wensen van bezoekers en gebruikers.

2.4.13 Bedreigde sector

Wanneer de archiefvormer een representant is van een sector die uit de samenleving is verdwenen of dreigt te verdwijnen heeft dit een positieve invloed op de beslissing het archief te acquireren. Wanneer het RHCVV ter ore komt dat een interessant archief mogelijk verloren dreigt te gaan zal met voorrang actie worden ondernomen teneinde het archief voor vernietiging te behoeden.

2.4.14 Bewaarcondities bij de eigenaar

De bewaarcondities bij de eigenaar van het archief zijn van invloed op bereidwilligheid van het RHCVV een archief te acquireren. Dit zal zich vooral uiten in gevallen waarin de bewaarcondities bij de eigenaar slecht zijn, teneinde het archief voor verval te behoeden.

2.4.15 Samenhang of compleetheid

Het RHCVV acht het van belang dat het te acquireren archief een zekere mate van samenhang en compleetheid vertoont. In de praktijk blijkt dit niet altijd het geval te zijn. Hoewel complete archieven de voorkeur hebben voor het RHCVV zullen fragmenten of delen van archieven niet geweigerd worden alleen vanwege dat criterium. Afhankelijk van de andere criteria wordt bepaald of het archief voor acquisitie in aanmerking komt. Wanneer een archief compleet is maar de eigenaar om ongemotiveerde redenen slechts een deel bij het RHCVV wil onderbrengen, kan dat reden zijn niet tot acquisitie over te gaan.

2.5 Uitgangspunten

Bij het acquireren van particuliere archieven hanteert het RHCVV de volgende uitgangspunten.

³² Jeurgens, Bongenaar en Windhorst, *Gewaardeerd Verleden*, 37-39.

1. De eigenaar draagt indien mogelijk bij aan het toegankelijk maken van het archief.
2. De eigenaar draagt indien mogelijk bij in de eventuele kosten voor restauratie.
3. Bij voorkeur wordt het archief geschonken. Hierbij gaat het eigenaarschap van het archief over naar het RHCVV. Hiermee is de archiefvormer verzekerd van duurzaam beheer, behoud en terbeschikkingstelling van het archief en het RHCVV kan het archief naar goedgevoelen gebruiken, beschikbaarstellen en onder de aandacht van het publiek brengen. Het archief kan ook in bewaring worden gegeven, hierbij blijft het eigenaarschap berusten bij de eigenaar en moeten nadere afspraken gemaakt worden over beschikbaarstelling. Het RHCVV zal minder snel geneigd zijn tot een dergelijke constructie vanwege de onzekerheden die dit met zich meebrengt, bijvoorbeeld in het geval van veranderde omstandigheden in bestuur/eigenaars van het archief/de archiefvormer.
4. Het RHCVV betracht openbaarheid. De bij het RHCVV ondergebrachte archiefstukken dienen zoveel mogelijk direct openbaar en op de lange termijn geheel openbaar te worden.
5. Er worden geen archieven aangekocht.
6. Er mag (in geval van in bewaring gegeven archieven na overleg met de eigenaar) uit de archieven worden vernietigd.
7. Rechten worden overgedragen (bijvoorbeeld auteurs- en portretrecht), zodat een zo breed mogelijke verspreiding van het archiefmateriaal door het RHCVV via haar kanalen kan plaatsvinden.
8. Wanneer de eigenaar latere aanvullingen op het overgedragen archief wil onderbrengen bij het RHCVV, dient dat in blokken van meerdere jaren te gebeuren. Een termijn van 5 of 10 jaar is wenselijk.

2.6 Herziening

Het acquisitieprofiel wordt periodiek herzien, om na te gaan of zich in de maatschappelijke situatie of de archiefcollectie zodanige wijzigingen of veranderingen hebben voorgedaan dat aanpassing van het profiel wenselijk is. De eerste periodieke herziening zal plaatsvinden in 2025 en vervolgens om de vijf jaar.

2.7 Bijlagen bij het profiel

2.7.1 Bestandsanalyse

2.7.1.1 Inleiding

Voor het analyseren van de archiefcollecties van de vier aan het RHCVV deelnemende gemeenten is gekozen gebruik te maken van een categorisering in maatschappelijke sectoren. Deze onderverdeling in 28 sectoren is in 2010 tot stand gekomen na overleg tussen De Ree Archiefsystemen en een gebruikersgroep van archiefdiensten, en geniet daardoor een breed draagvlak in archievenland.³³ De Ree is leverancier van MAIS-Flexis, in Nederland verreweg het meest gebruikte archiefbeheersysteem. Ook het RHCVV maakt gebruik van dit systeem. De keuze voor een analyse in categorieën waarbij geen onderscheid wordt gemaakt in overheidsarchief en particulier archief, is een bewuste. Deze keuze komt voort uit de gedachte een zo representatief mogelijk archiefbestand op te bouwen, waarbij alle maatschappelijke activiteit als geheel is te reconstrueren.³⁴

Overheidsarchieven alleen geven hiervoor een te beperkt beeld van de samenleving. Om een goed beeld te krijgen van het aandeel van een bepaalde sector in het totale archiefbestand is zowel gekeken naar het aantal archieven dat van de betreffende sector in beheer is, als naar de omvang van de betreffende archieven. Met andere woorden hoeveel bijvoorbeeld sportverenigingsarchieven (categorie Sport en recreatie) er in beheer zijn, en hoeveel strekkende meter deze archieven in het depot beslaan. Vanwege de beperkte tijd waarin het project afgerond diende te worden is er geen kwalitatief inhoudelijk onderzoek gedaan naar de in beheer zijnde archieven. Digitale archieven (*digital born*) zijn bij het RHCVV nog niet in beheer, vandaar dat de omvang van de archieven in kwestie enkel is berekend in strekkende meter (m1).

2.7.1.2 De regionale component van het archiefbestand

De archieftoegangen die bij het RHCVV in het collectiebeheersysteem zijn opgenomen kunnen niet allemaal eenvoudig onderverdeeld worden bij een van de vier gemeenten. Een aantal archieftoegangen heeft betrekking op meerdere gemeenten. Dit betreft overigens enkel de Utrechtse gemeenten, niet Weesp. De belangrijkste categorieën waarvoor dit geldt zijn Bevolkingsregistratie, Justitie en rechtspraak en Notariaat. Dit komt doordat voor deze archieven nooit op archieftoegangsniveau een onderscheid is gemaakt op gemeente waartoe ze behoren, binnen de inventaris overigens wel. De oorzaak daarvan is tweeledig. Aan de ene kant is dit historisch gegroeid door de wijze van raadpleging. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de bevolkingsregisters, de doop-, trouw- en begraafregisters en de akten van de Burgerlijke Stand. Van oudsher zijn dit veelvuldig geraadpleegde bronnen. Het was voor de dienstverlening dan ook handig deze bronnen bij elkaar te hebben staan in het depot om zo de bezoeker zo snel mogelijk van dienst te kunnen zijn. Ook de fysieke vorm van de boeken speelde mee. Banden met bevolkingsregisters en burgerlijke standsakten passen niet in standaard archiefdozen en kregen mede daarom een aparte plaats bij elkaar op de stelling. Deze werkwijze is overal in het land toegepast en niet uniek voor het RHCVV.

De archieven in de categorieën Justitie en rechtspraak en Notariaat zijn bij oprichting van het RHCVV in 2009 als één blok overgebracht vanuit het rijksarchief in de provincie, Het Utrechts Archief. Daar had men tot de oprichting van gemeentelijke archiefdiensten ook lokale archieven in beheer. Bij Het Utrechts Archief had men de archieven van de voormalige dorpsgerichten uit de gehele provincie

³³ Mailwisseling met H. Jacobi van De Ree archiefsystemen, 6 en 7 mei 2019.

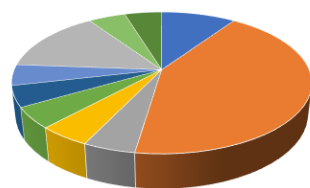
³⁴ Jeurgens, Bongenaar en Windhorst, *Gewaardeerd verleden*.

(categorie Justitie en rechtspraak) en ook de archieven van de notarissen uit de provincie (Notariaat) beschreven in een alomvattende toegang per archiefsoort. Het is daarom dat de archieven van deze categorieën voor wat betreft de drie Utrechtse gemeenten in één archieftoegang te vinden zijn. Weesp valt hier vanzelfsprekend buiten omdat het een Noord-Hollandse gemeente is en de archieven van deze plaats als zodanig nooit in beheer zijn geweest bij Het Utrechts Archief. Vanwege de omvang van het werk om de inventarissen aan te passen en archieftoegangen per archiefvormer te creëren is dit tot op heden niet gebeurd. De consequentie hiervan is dat voor deze archiefblokken een onderverdeling per gemeente niet op archieftoegangsniveau te maken is. De omvang in meters van deze 'regionale' archieven is echter substantieel, waarbij de categorieën Bevolkingsregistratie met ruim 200 m1 en Notariaat met bijna 100 m1 het grootste aandeel uitmaken. Bij de onderstaande uitlichting van de archiefcollecties van de afzonderlijke gemeenten moeten deze cijfers in het achterhoofd gehouden worden. Wanneer gesproken wordt over aantallen archieven en hun omvang is de regionale component hierin niet meegenomen. Grofweg kan gesteld worden dat voor De Bilt en De Ronde Venen iets minder dan een derde van de omvang van het regionale bestand opgeteld kan worden bij de betreffende gemeenten en voor Stichtse Vecht iets meer.

Categorie	aantal archieven	procent aantal archieven	streckende meter	procent omvang m1
01. Algemeen bestuur en Politiek	2	10	6,12	2
02. Bevolkingsregistratie	9	43,5	208,6	52
03. Justitie en rechtspraak	1	4,5	47	12
04. Openbare orde en Veiligheid	1	4,5	6	2
05. Defensie	0	0	0	0
06. Notariaat	1	4,5	96	24
07. Financiën	0	0	0	0
08. Eigendom, bezit en belastingen	0	0	0	0
09. Verkeer en Waterstaat	0	0	0	0
10. Openbare werken	0	0	0	0
11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	1	4,5	0,24	0
12. Arbeid	0	0	0	0
13. Welzijn en Sociale zorg	1	4,5	4,44	1
14. Gezondheidszorg	0	0	0	0
15. Natuur en milieu	3	15	23,52	6
16. Landbouw, Veeteelt en Visserij	0	0	0	0
17. Onderwijs en Wetenschap	0	0	0	0
18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer	1	4,5	2,64	1
19. Media en Pers	0	0	0	0
20. Sport en Recreatie	0	0	0	0
21. Industrie, Handel en Dienstensector	0	0	0	0
22. Religie en Levensbeschouwing	0	0	0	0
23. Huizen	0	0	0	0
24. Families en Personen	1	4,5	0,24	0
25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	0	0	0	0
26. Buitenlandse aangelegenheden	0	0	0	0
27. Overige	0	0	0	0
28. Verzamelingen	0	0	0	0
Totaal Regionale archieven	21	100	394,8	100

Figuur 1. Archiefbestand regionale archieven

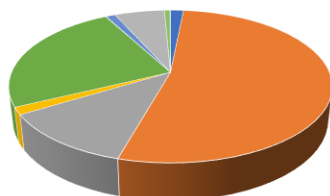
Aantal archieven procentueel

■ 01. Algemeen bestuur en Politiek	■ 02. Bevolkingsregistratie
■ 03. Justitie en rechtspraak	■ 04. Openbare orde en Veiligheid
■ 05. Defensie	■ 06. Notariaat
■ 07. Financiën	■ 08. Eigendom, bezit en belastingen
■ 09. Verkeer en Waterstaat	■ 10. Openbare werken
■ 11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	■ 12. Arbeid
■ 13. Welzijn en Sociale zorg	■ 14. Gezondheidszorg
■ 15. Natuur en milieu	■ 16. Landbouw, Veeteelt en Visserij
■ 17. Onderwijs en Wetenschap	■ 18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer
■ 19. Media en Pers	■ 20. Sport en Recreatie
■ 21. Industrie, Handel en Dienstensector	■ 22. Religie en Levensbeschouwing
■ 23. Huizen	■ 24. Families en Personen
■ 25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	■ 26. Buitenlandse aangelegenheden
■ 27. Overige	■ 28. Verzamelingen

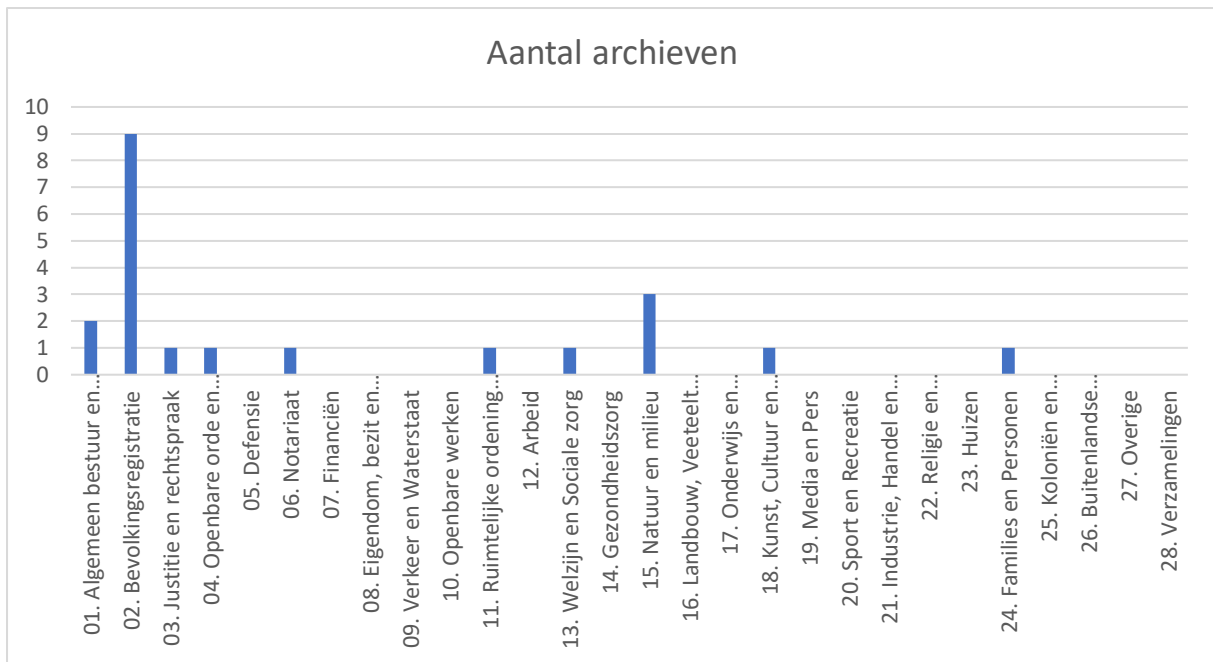
Figuur 2. Aantal archieven regio procentueel

Omvang archieven procentueel

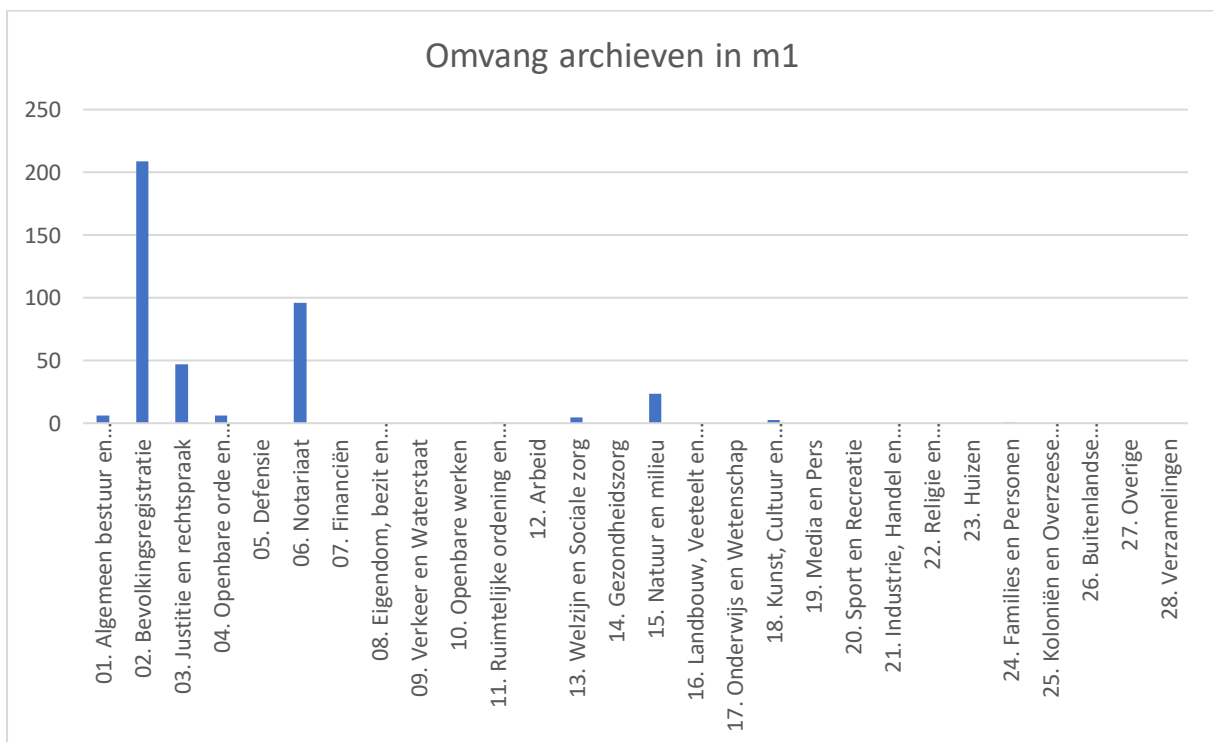

■ 01. Algemeen bestuur en Politiek	■ 02. Bevolkingsregistratie
■ 03. Justitie en rechtspraak	■ 04. Openbare orde en Veiligheid
■ 05. Defensie	■ 06. Notariaat
■ 07. Financiën	■ 08. Eigendom, bezit en belastingen
■ 09. Verkeer en Waterstaat	■ 10. Openbare werken
■ 11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	■ 12. Arbeid
■ 13. Welzijn en Sociale zorg	■ 14. Gezondheidszorg
■ 15. Natuur en milieu	■ 16. Landbouw, Veeteelt en Visserij
■ 17. Onderwijs en Wetenschap	■ 18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer
■ 19. Media en Pers	■ 20. Sport en Recreatie
■ 21. Industrie, Handel en Dienstensector	■ 22. Religie en Levensbeschouwing
■ 23. Huizen	■ 24. Families en Personen
■ 25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	■ 26. Buitenlandse aangelegenheden
■ 27. Overige	■ 28. Verzamelingen

Figuur 3. Omvang archieven regio procentueel

Figuur 4. Aantal archieven regio in absolute aantallen

Figuur 5. Omvang archieven regio in strekkende meters

2.7.1.3 Bestandsanalyse De Bilt

In de archiefcollectie van De Bilt ligt de nadruk op de overheidsarchieven, net zoals dit ook in meer of mindere mate het geval is voor de andere drie gemeenten. Wanneer we kijken naar het in beheer zijnde aantal archieven blijft De Bilt wat achter bij de andere gemeenten, met 121 archieftoegangen tegenover 156 (DRV), 165 (SV) en 165 (WSP). Met ruim 600 m¹ aan archief is De Bilt qua omvang de tweede gemeente in het archiefbestand, alleen van Stichtse Vecht wordt meer archief beheerd.³⁵ Van De Bilt worden van redelijk wat categorieën archieven beheerd. Hierbij gaat het om zowel overheidsarchieven als particuliere archieven.

Naast Algemeen bestuur en politiek zijn de sectoren Ruimtelijk ordening en volkshuisvesting, Welzijn en sociale zorg, Gezondheidszorg, Onderwijs en wetenschap, Kunst cultuur en erfgoedbeheer, Sport en recreatie en Religie en levensbeschouwing relatief sterk ontwikkeld waar het om het aantal archieven gaat. Zwak vertegenwoordigt op het gebied van particuliere archieven zijn de categorieën Arbeid, Natuur en milieu, Media en pers, Industrie, handel en dienstensector en Huizen (huisarchieven van bijvoorbeeld buitenplaatsen of kastelen). Wanneer we naar de omvang van de archieven in strekkende meters kijken is te zien dat de categorie Algemeen bestuur en politiek, naast de aanwezigheid van enkele kleine archieven van lokale politieke partijen, wordt gedomineerd door gemeentelijke archieven. Het aandeel van de overheidsarchieven in de totale omvang van het archiefbestand van De Bilt is ruim 70 procent. Daar komt nog bij dat er van de voormalige gemeenten De Bilt en Maartensdijk nog ruim 200 meter bouwvergunningenarchief overgebracht moet worden, waarmee de verhoudingen nog verder uiteen zullen gaan lopen.

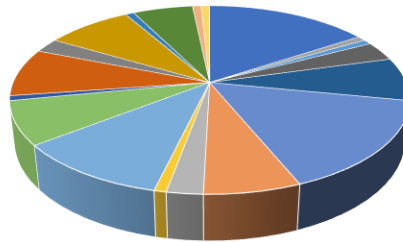
Naast de rubriek Algemeen bestuur en politiek is enkel de categorie Religie en levensbeschouwing substantieel aanwezig, met negen procent van het totaal. Om tot een evenwichtige afspiegeling van het maatschappelijk leven in de gemeente De Bilt te komen in de archiefcollectie behoeven de overige categorieën aandacht. Wanneer we de categorie Justitie en rechtspraak buiten beschouwing laten (vier procent van de omvang) vanwege de wettelijke herkomst van dit archief, het betreft de voormalige dorpsgerichten, dan blijkt dat de overige categorieën waarvoor we afhankelijk zijn van particuliere archieven geen van alle meer dan drie procent van de omvang van het archiefbestand beslaan. Vaak is dit slechts één of twee procent. Van een aanzienlijk aantal categorieën is überhaupt geen archief aanwezig. Deze lacunes zorgen voor een gat in het collectieve geheugen van de regio, en op termijn ook voor een leemte in de geschiedschrijving over de streek.

³⁵ Let op, dit is dus exclusief de regionale component archiefbescheiden.

Categorie	aantal archieven	procent aantal archieven	streckende meter	procent omvang m1
01. Algemeen bestuur en Politiek	19	16	437,22	71
02. Bevolkingsregistratie (zie Regio)	0	0	0	0
03. Justitie en rechtspraak	1	1	23,5	4
04. Openbare orde en veiligheid	0	0	0	0
05. Defensie	1	1	0,24	0,25
06. Notariaat	0	0	0	0
07. Financiën	0	0	0	0
08. Eigendom, bezit en belastingen	0	0	0	0
09. Verkeer en Waterstaat	4	4	3,32	0,5
10. Openbare werken	0	0	0	0
11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	9	7	7,16	1
12. Arbeid	0	0	0	0
13. Welzijn en Sociale zorg	19	16	8,48	1
14. Gezondheidszorg	8	7	13,02	2
15. Natuur en Milieu	3	2	2,36	0
16. Landbouw, Veeteelt en Visserij	1	1	0,12	0,25
17. Onderwijs en Wetenschap	13	11	15,62	3
18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer	9	7	8,16	1
19. Media en Pers	1	1	3	0,5
20. Sport en Recreatie	10	8	14,96	2
21. Industrie, Handel en Dienstensector	3	2	13,74	2
22. Religie en Levensbeschouwing	10	8	52,76	9
23. Huizen	1	1	0,96	0,25
24. Families en Personen	7	6	13,68	2
25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	0	0	0	0
26. Buitenlandse aangelegenheden	1	1	0,48	0,25
27. Overige	0	0	0	0
28. Verzamelingen	1	1	0,12	0
Totaal De Bilt	121	100	618,9	100

Figuur 6. Archiefbestand De Bilt

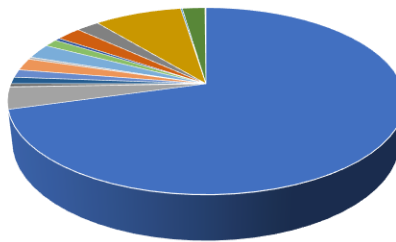
Aantal archieven procentueel

■ 01. Algemeen bestuur en Politiek	■ 02. Bevolkingsregistratie (zie Regio)
■ 03. Justitie en rechtspraak	■ 04. Openbare orde en veiligheid
■ 05. Defensie	■ 06. Notariaat
■ 07. Financiën	■ 08. Eigendom, bezit en belastingen
■ 09. Verkeer en Waterstaat	■ 10. Openbare werken
■ 11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	■ 12. Arbeid
■ 13. Welzijn en Sociale zorg	■ 14. Gezondheidszorg
■ 15. Natuur en Milieu	■ 16. Landbouw, Veeteelt en Visserij
■ 17. Onderwijs en Wetenschap	■ 18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer
■ 19. Media en Pers	■ 20. Sport en Recreatie
■ 21. Industrie, Handel en Dienstensector	■ 22. Religie en Levensbeschouwing
■ 23. Huizen	■ 24. Families en Personen
■ 25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	■ 26. Buitenlandse aangelegenheden
■ 27. Overige	■ 28. Verzamelingen

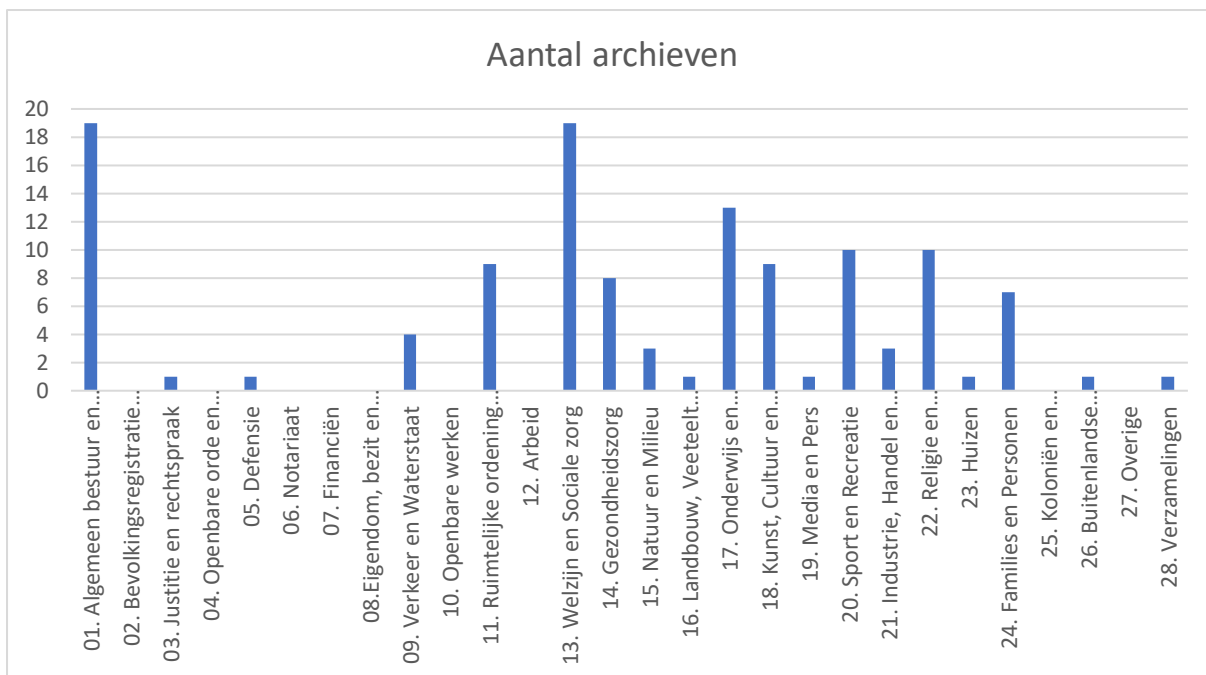
Figuur 7. Aantal archieven De Bilt procentueel

Omvang archieven procentueel

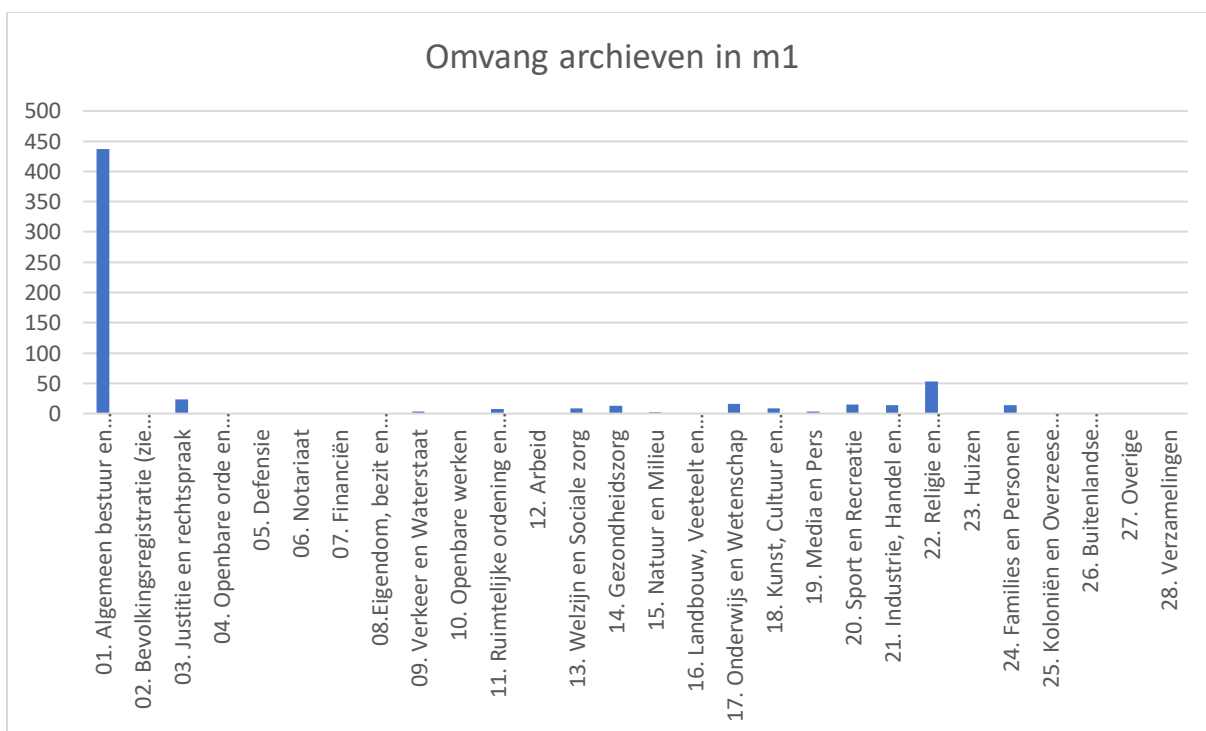

■ 01. Algemeen bestuur en Politiek	■ 02. Bevolkingsregistratie (zie Regio)
■ 03. Justitie en rechtspraak	■ 04. Openbare orde en veiligheid
■ 05. Defensie	■ 06. Notariaat
■ 07. Financiën	■ 08. Eigendom, bezit en belastingen
■ 09. Verkeer en Waterstaat	■ 10. Openbare werken
■ 11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	■ 12. Arbeid
■ 13. Welzijn en Sociale zorg	■ 14. Gezondheidszorg
■ 15. Natuur en Milieu	■ 16. Landbouw, Veeteelt en Visserij
■ 17. Onderwijs en Wetenschap	■ 18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer
■ 19. Media en Pers	■ 20. Sport en Recreatie
■ 21. Industrie, Handel en Dienstensector	■ 22. Religie en Levensbeschouwing
■ 23. Huizen	■ 24. Families en Personen
■ 25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	■ 26. Buitenlandse aangelegenheden
■ 27. Overige	■ 28. Verzamelingen

Figuur 8. Omvang archieven De Bilt procentueel

Figuur 9. Aantal archieven De Bilt in absolute aantallen

Figuur 10. Omvang archieven De Bilt in strekkende meters

2.7.1.4 Bestandsanalyse De Ronde Venen

Ook bij de gemeente De Ronde Venen vormt de categorie Algemeen bestuur en politiek met daarin de archieven van de gemeente het grootste onderdeel van de totale collectie. Wanneer we kijken naar de vertegenwoordiging van de verschillende sectoren in de collectie zijn naast Algemeen bestuur en politiek (21 %) ook de categorieën Religie en levensbeschouwing en Kunst, cultuur en erfgoedbeheer redelijk vertegenwoordigd (12-13 %). Daarachter komen Onderwijs en wetenschap, Welzijn en sociale zorg en Sport en recreatie (7-8 %).

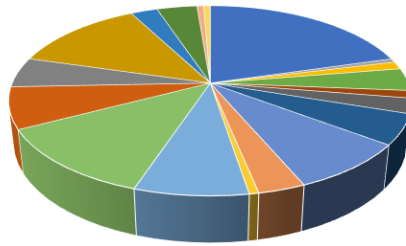
De verhoudingen tussen de verschillende categorieën in omvang van de archieven laten een wat minder rooskleurig beeld zien wat betreft spreiding en diversiteit. De categorie Algemeen bestuur en politiek beslaat iets meer dan 60 % van het totale archiefbestand. Daarachter komt Religie en levensbeschouwing met 17 %. Het religieuze karakter van de regio wordt daarmee weerspiegeld in de archiefcollectie. De derde categorie qua omvang is Onderwijs en wetenschap (9 %). Hierin bevinden zich veelal archieven van lager onderwijsinstellingen. Wat opvalt is dat de categorie Kunst, cultuur en erfgoedbeheer in omvang zeer gering blijkt te zijn, met nog geen 7 m1 ongeveer één procent van het totale archiefbestand, terwijl uit het aantal archieven in die categorie, 19, een sterkere vertegenwoordiging leek te spreken. Een soortgelijk euvel betreft de categorie Sport en recreatie. Sportverenigingen nemen in dorpsgemeenschappen van oudsher een belangrijke plaats in in het sociale leven, en zijn daardoor van belang in de archiefcollectie van De Ronde Venen, een gemeente die bestaat uit verschillende dorpen. Van de 156 archieven in het bestand van De Ronde Venen vallen er 11 in de categorie Sport en recreatie (7 %). Ook hier is de omvang van de relevante archieven zeer gering, met in totaal zo'n 7,5 m1 zo'n anderhalve procent van de totale omvang. Ook op dit vlak is nog veel winst te behalen om te komen tot een representatievere afspiegeling van de samenleving in de archiefcollectie.

Twee categorieën die ook weinig aan bod komen in het archief maar voor wel relevant zijn voor De Ronde Venen zijn Landbouw, veeteelt en visserij en Natuur en milieu. In de regio van De Ronde Venen zijn veeteelt en tuinbouw belangrijke vormen van bestaan geweest. Bij het RHCVV is slechts één archief aanwezig in deze categorie en dat bestaat slechts uit één archiefdoos. In de categorie Natuur en milieu zijn helemaal geen archieven aanwezig, terwijl het rondeveense veenweidelandschap als onderdeel van het Groene Hart tegenwoordig als belangrijk natuurgebied onderkend wordt. Ook hierin zijn door middel van acquisitie verbeteringen aan te brengen in de representativiteit van de collectie.

Categorie	aantal archieven	procent aantal archieven	streckende meter	procent omvang in m1
01. Algemeen bestuur en Politiek	32	20	333,5	61,7
02. Bevolkingsregistratie (zie Regio)	0	0	0	0
03. Justitie en rechtspraak	1	1	15,67	2,9
04. Openbare orde en Veiligheid	2	1	0,48	0,1
05. Defensie	0	0	0	0
06. Notariaat	6	4	9,7	1,8
07. Financiën	0	0	0	0
08. Eigendom, bezit en belastingen	2	1	1,74	0,32
09. Verkeer en Waterstaat	4	3	1,36	0,25
10. Openbare werken	0	0	0	0
11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	8	5	3,94	0,73
12. Arbeid	0	0	0	0
13. Welzijn en Sociale zorg	13	8	6,32	1,17
14. Gezondheidszorg	5	3	1,36	0,25
15. Natuur en milieu	0	0	0	0
16. Landbouw, Veeteelt en Visserij	1	1	0,12	0,025
17. Onderwijs en Wetenschap	12	8	46,66	8,64
18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer	19	12	6,78	1,26
19. Media en Pers	0	0	0	0
20. Sport en Recreatie	11	7	7,62	1,41
21. Industrie, Handel en Dienstensector	8	5	8,72	1,61
22. Religie en Levensbeschouwing	20	12	94,12	17,4
23. Huizen	4	3	0,48	0,1
24. Families en Personen	6	4	1,53	0,28
25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	0	0	0	0
26. Buitenlandse aangelegenheden	1	1	0,12	0,025
27. Overige	0	0	0	0
28. Verzamelingen	1	1	0,12	0,03
Totaal De Ronde Venen	156	100	540,34	100

Figuur 11. Archiefbestand De Ronde Venen

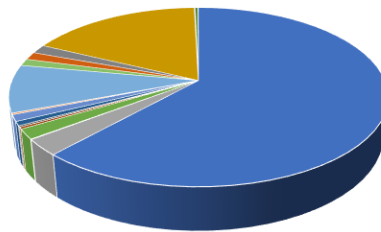
Aantal archieven procentueel

■ 01. Algemeen bestuur en Politiek	■ 02. Bevolkingsregistratie (zie Regio)
■ 03. Justitie en rechtspraak	■ 04. Openbare orde en Veiligheid
■ 05. Defensie	■ 06. Notariaat
■ 07. Financiën	■ 08. Eigendom, bezit en belastingen
■ 09. Verkeer en Waterstaat	■ 10. Openbare werken
■ 11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	■ 12. Arbeid
■ 13. Welzijn en Sociale zorg	■ 14. Gezondheidszorg
■ 15. Natuur en milieu	■ 16. Landbouw, Veeteelt en Visserij
■ 17. Onderwijs en Wetenschap	■ 18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer
■ 19. Media en Pers	■ 20. Sport en Recreatie
■ 21. Industrie, Handel en Dienstensector	■ 22. Religie en Levensbeschouwing
■ 23. Huizen	■ 24. Families en Personen
■ 25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	■ 26. Buitenlandse aangelegenheden
■ 27. Overige	■ 28. Verzamelingen

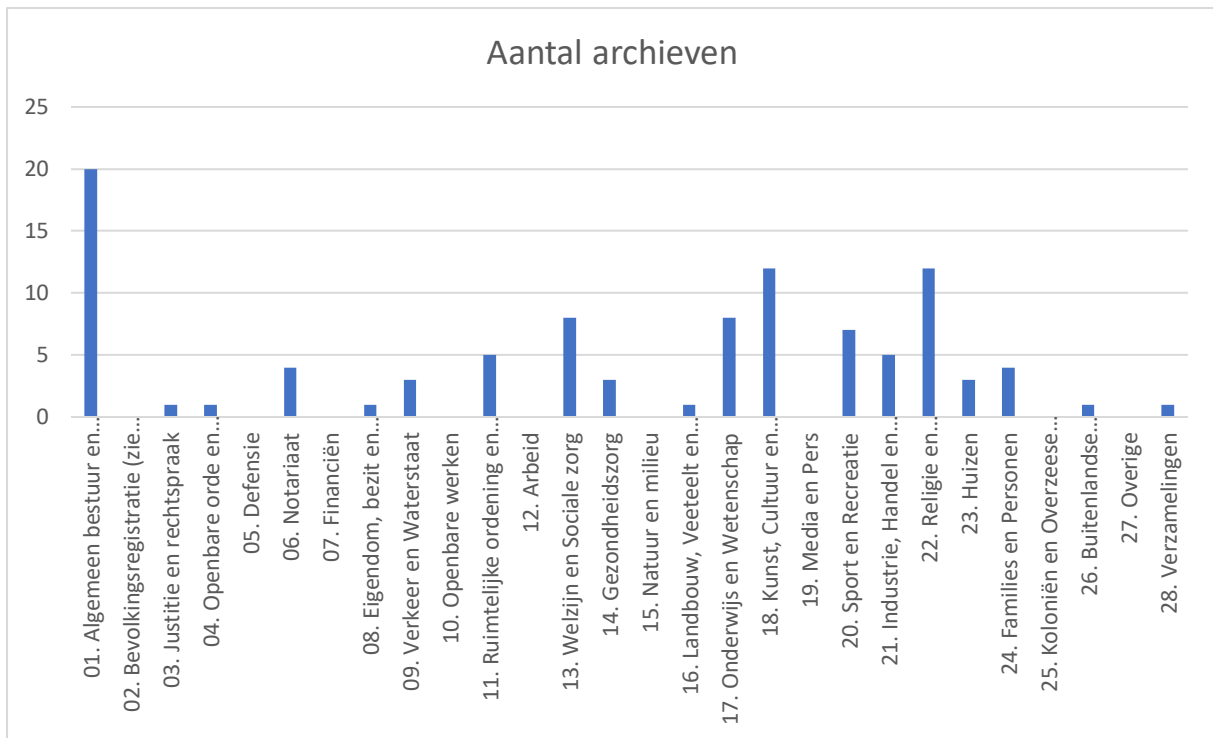
Figuur 12. Aantal archieven De Ronde Venen procentueel

Omvang archieven procentueel

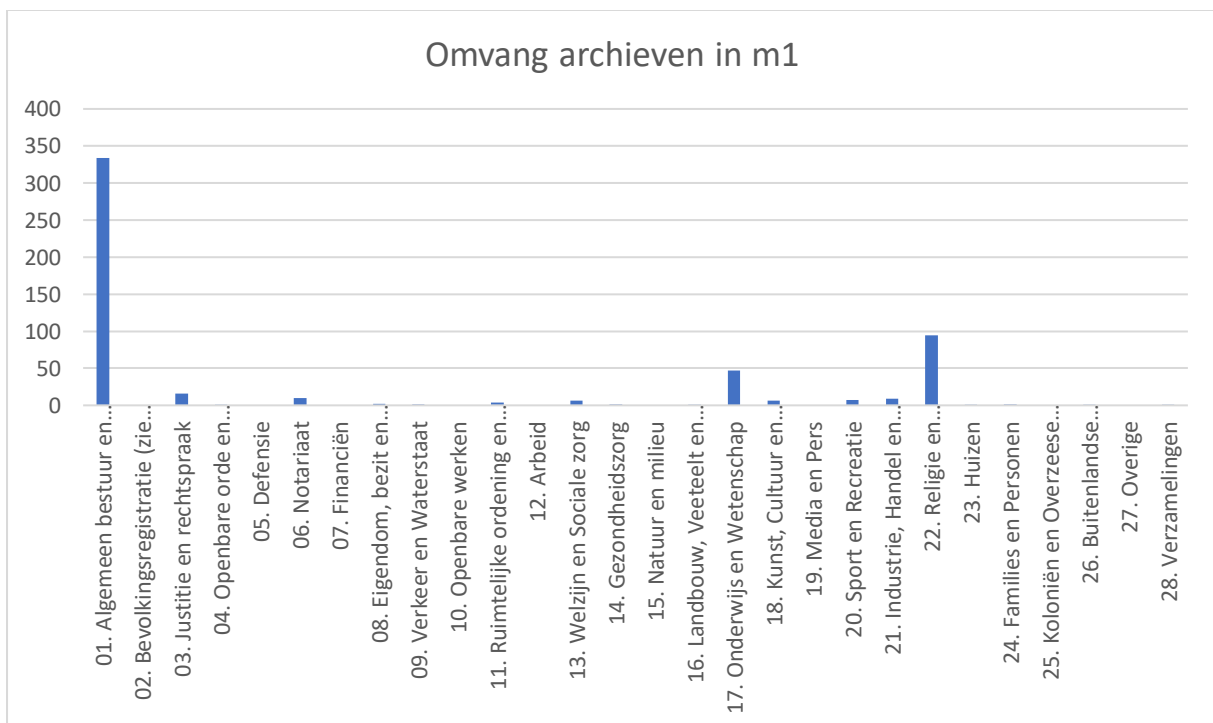

■ 01. Algemeen bestuur en Politiek	■ 02. Bevolkingsregistratie (zie Regio)
■ 03. Justitie en rechtspraak	■ 04. Openbare orde en Veiligheid
■ 05. Defensie	■ 06. Notariaat
■ 07. Financiën	■ 08. Eigendom, bezit en belastingen
■ 09. Verkeer en Waterstaat	■ 10. Openbare werken
■ 11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	■ 12. Arbeid
■ 13. Welzijn en Sociale zorg	■ 14. Gezondheidszorg
■ 15. Natuur en milieu	■ 16. Landbouw, Veeteelt en Visserij
■ 17. Onderwijs en Wetenschap	■ 18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer
■ 19. Media en Pers	■ 20. Sport en Recreatie
■ 21. Industrie, Handel en Dienstensector	■ 22. Religie en Levensbeschouwing
■ 23. Huizen	■ 24. Families en Personen
■ 25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	■ 26. Buitenlandse aangelegenheden
■ 27. Overige	■ 28. Verzamelingen

Figuur 13. Omvang archieven De Ronde Venen procentueel

Figuur 14. Aantal archieven De Ronde Venen in absolute aantallen

Figuur 15. Omvang archieven De Ronde Venen in strekkende meters

2.7.1.5 Bestandsanalyse Stichtse Vecht

In het archiefbestand van Stichtse Vecht zijn de meeste van de categorieën vertegenwoordigd. Uitzonderingen vormen, net als bij de andere gemeenten, veelal de categorieën waarvan weinig bronnen op lokaal niveau te verwachten zijn, zoals Defensie en Koloniën en overzeese gebiedsdelen. Ook de categorie Arbeid is niet vertegenwoordigd. Dit kan te maken hebben met de aanwezigheid van het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis, dat als categoriale instelling onder andere archieven van vakbonden verzamelt. De gemeente Stichtse Vecht bezit met ruim 970 strekkende meter het grootste archiefbestand dat bij het RHCVV in beheer is.³⁶ Er zijn 165 archieven aanwezig.

De verhouding van het aantal archieftoegangen tussen de categorieën doet vermoeden dat er een grote diversiteit in de archiefcollectie aanwezig is, zo beslaat de categorie Algemeen bestuur en politiek slechts twintig procent van het aantal archieftoegangen, 33 in totaal, en volgen verschillende categorieën met een aanzienlijke hoeveelheid toegangen: Religie en levensbeschouwing met 19 toegangen (12 %), Kunst, cultuur en erfgoedbeheer met 16 toegangen (10 %), Welzijn en sociale zorg met 15 toegangen (9 %) en Onderwijs en wetenschap en Notariaat elk met 12 toegangen (7 %). De overige categorieën zijn minder sterk vertegenwoordigd, maar veel toch wel met minimaal één archieftoegang. Net als bij de andere gemeenten verschildt het bontgekleurde taartdiagram met de verschillende categorieën aanzienlijk van kleur wanneer we kijken naar de vertegenwoordiging van de categorieën in omvang van de beheerde archieven. Dan blijkt dat ook bij de gemeente Stichtse Vecht maar liefst driekwart (75 %) van het aantal meters dat in beheer is bestaat uit archief uit de categorie Algemeen bestuur en politiek, waarvan het gemeentelijk archief het leeuwendeel uitmaakt. Het betreft ruim 731 m1. Daarnaast zijn enkel de categorieën Religie en levensbeschouwing met ca. 87 m1 (9 %) en Onderwijs en wetenschap met ca. 37 m1 (4 %) vermeldenswaardig.

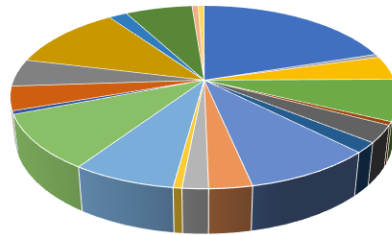
De voor het levensonderhoud in de kernen van Stichtse Vecht in de twintigste eeuw belangrijke categorieën Landbouw, veeteelt en visserij en Industrie, handel en dienstensector zijn nauwelijks vertegenwoordigd in het archiefbestand. Hier zou door acquisitie van bedrijfsarchieven een leemte gevuld kunnen worden. Ook het maatschappelijk leven is mondjesmaat gedocumenteerd. Weliswaar zijn in de categorieën Kunst, cultuur en erfgoedbeheer en Sport en recreatie respectievelijk zestien en zeven archieven aanwezig, de omvang van deze archieven is ten opzichte van het geheel met ongeveer drie procent bepaald gering te noemen. Een verzachtende factor in het grote aandeel overheidsarchief in de collectie is dat van twee van de drie voormalige gemeenten, Breukelen en Loenen, de archieven tot het jaar 2000 al bij het RHCVV zijn ondergebracht. Het archief van de voormalige gemeente Maarssen is tot en met 1989 overgebracht. Daartegenover staat dat een groot deel van het bouwvergunningenarchief van de gemeente Stichtse Vecht en rechtsvoorgangers nog overgebracht dient te worden. Het betreft de periode vanaf circa de jaren 1950 tot 2000, dit verschilt enigszins per voormalige gemeente. Hierdoor zal het aandeel overheidsarchief in het totale bestand toenemen, in het bijzonder de categorie Ruimtelijke ordening en volkshuisvesting.

³⁶ Let op, aantal meters is exclusief de regionale component.

Categorie	aantal archieven	procent aantal archieven	streckende meter	procent omvang m1
01. Algemeen bestuur en Politiek	33	20	731,4	75
02. Bevolkingsregistratie (zie Regio)	0	0	0	0
03. Justitie en rechtspraak	1	0,5	0,12	0
04. Openbare orde en Veiligheid	7	4	7,48	1
05. Defensie	0	0	0	0
06. Notariaat	12	7	12,46	1
07. Financiën	0	0	0	0
08. Eigendom, bezit en belastingen	1	0,5	4	0
09. Verkeer en Waterstaat	5	3	13,34	1
10. Openbare werken	0	0	0	0
11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	3	2	1,86	0
12. Arbeid	0	0	0	0
13. Welzijn en Sociale zorg	15	9	8,76	1
14. Gezondheidszorg	5	3	14,6	2
15. Natuur en milieu	3	2	9,12	1
16. Landbouw, Veeteelt en Visserij	1	0,5	0,5	0
17. Onderwijs en Wetenschap	12	7	37,2	4
18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer	16	10	20,74	2
19. Media en Pers	1	0,5	0,24	0
20. Sport en Recreatie	7	4	2,81	0
21. Industrie, Handel en Dienstensector	8	5	7,96	1
22. Religie en Levensbeschouwing	19	12	87,17	9
23. Huizen	3	2	5,24	1
24. Families en Personen	11	7	7,02	1
25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	0	0	0	0
26. Buitenlandse aangelegenheden	1	0,5	0,84	0
27. Overige	0	0	0	0
28. Verzamelingen	1	0,5	0,12	0
<u>Totaal Stichtse Vecht</u>	<u>165</u>	<u>100</u>	<u>972,98</u>	<u>100</u>

Figuur 16. Archiefbestand Stichtse Vecht

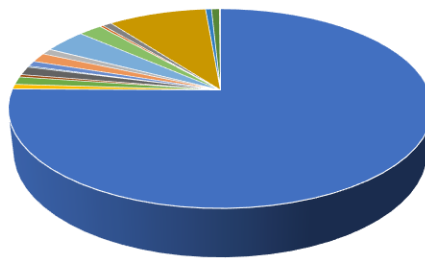
Aantal archieven procentueel

■ 01. Algemeen bestuur en Politiek	■ 02. Bevolkingsregistratie (zie Regio)
■ 03. Justitie en rechtspraak	■ 04. Openbare orde en Veiligheid
■ 05. Defensie	■ 06. Notariaat
■ 07. Financiën	■ 08. Eigendom, bezit en belastingen
■ 09. Verkeer en Waterstaat	■ 10. Openbare werken
■ 11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	■ 12. Arbeid
■ 13. Welzijn en Sociale zorg	■ 14. Gezondheidszorg
■ 15. Natuur en milieu	■ 16. Landbouw, Veeteelt en Visserij
■ 17. Onderwijs en Wetenschap	■ 18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer
■ 19. Media en Pers	■ 20. Sport en Recreatie
■ 21. Industrie, Handel en Dienstensector	■ 22. Religie en Levensbeschouwing
■ 23. Huizen	■ 24. Families en Personen
■ 25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	■ 26. Buitenlandse aangelegenheden
■ 27. Overige	■ 28. Verzamelingen

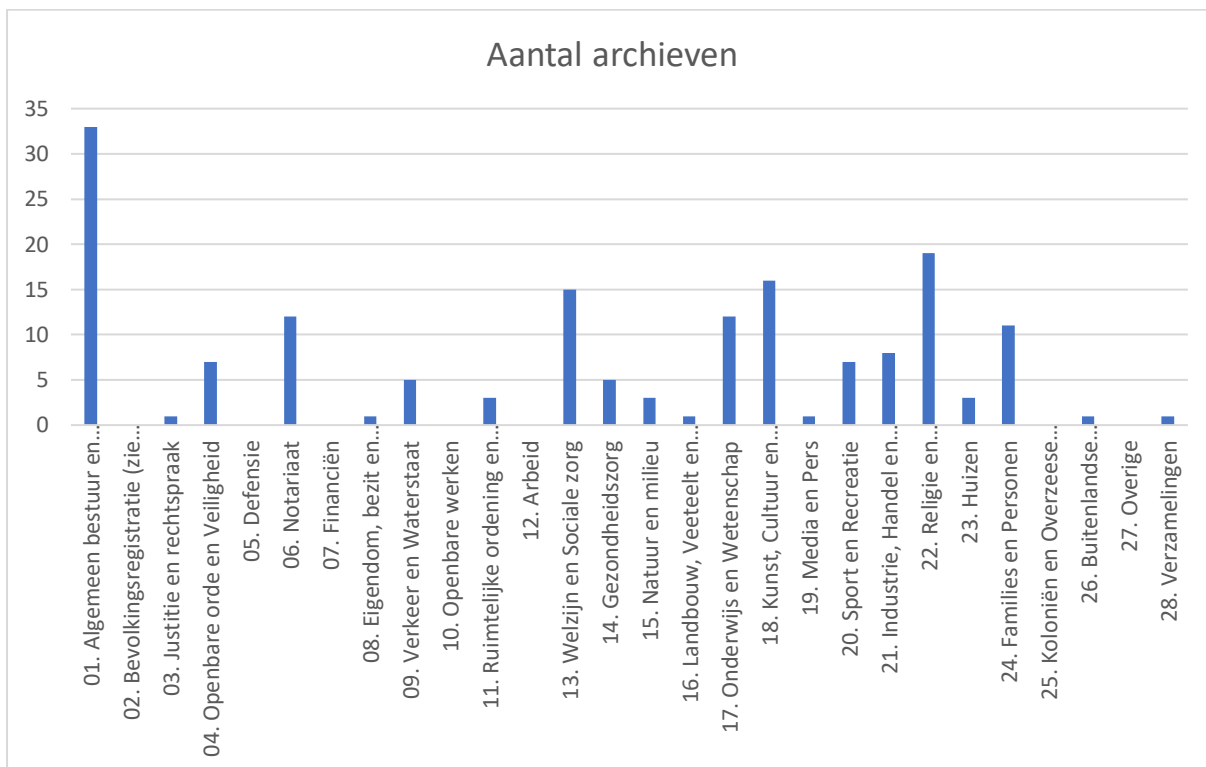
Figuur 17. Aantal archieven Stichtse Vecht procentueel

Omvang archieven procentueel

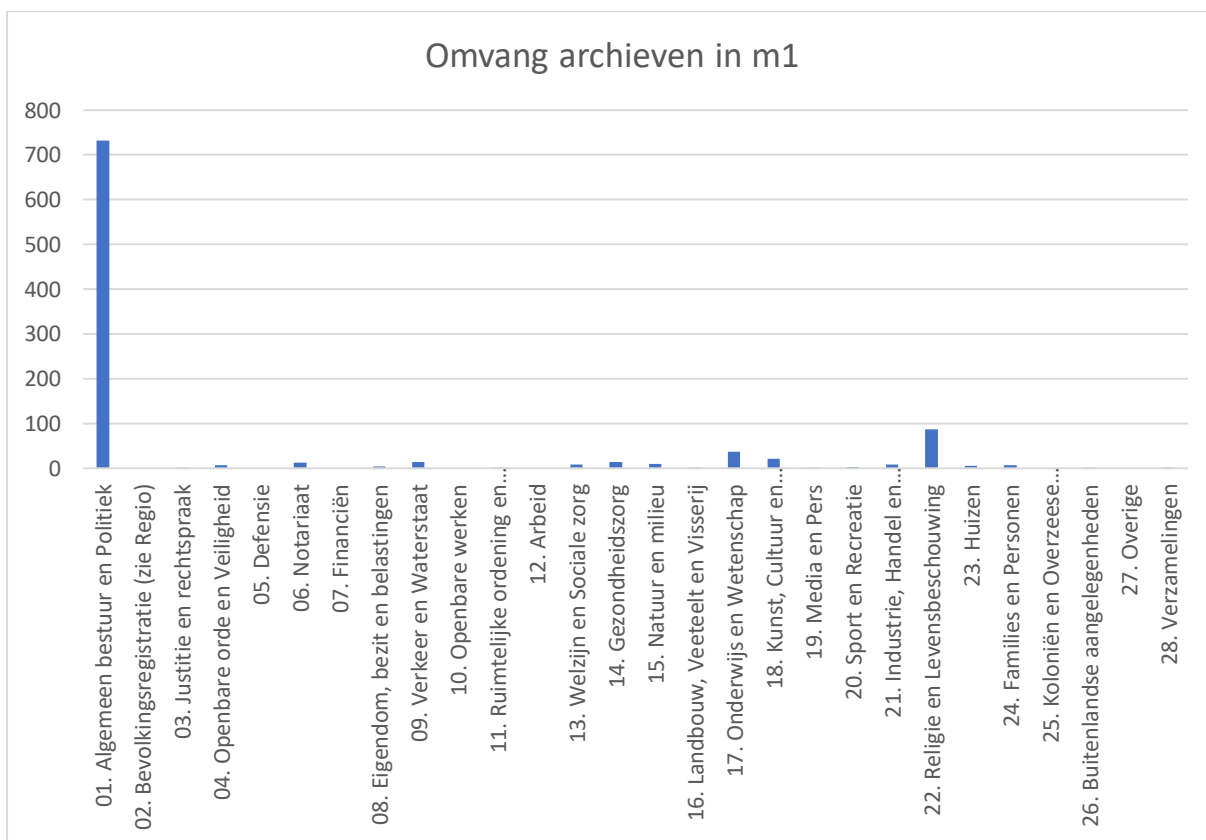

■ 01. Algemeen bestuur en Politiek	■ 02. Bevolkingsregistratie (zie Regio)
■ 03. Justitie en rechtspraak	■ 04. Openbare orde en Veiligheid
■ 05. Defensie	■ 06. Notariaat
■ 07. Financiën	■ 08. Eigendom, bezit en belastingen
■ 09. Verkeer en Waterstaat	■ 10. Openbare werken
■ 11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	■ 12. Arbeid
■ 13. Welzijn en Sociale zorg	■ 14. Gezondheidszorg
■ 15. Natuur en milieu	■ 16. Landbouw, Veeteelt en Visserij
■ 17. Onderwijs en Wetenschap	■ 18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer
■ 19. Media en Pers	■ 20. Sport en Recreatie
■ 21. Industrie, Handel en Dienstensector	■ 22. Religie en Levensbeschouwing
■ 23. Huizen	■ 24. Families en Personen
■ 25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	■ 26. Buitenlandse aangelegenheden
■ 27. Overige	■ 28. Verzamelingen

Figuur 18. Omvang archieven Stichtse Vecht procentueel

Figuur 19. Aantal archieven Stichtse Vecht in absolute aantallen

Figuur 20. Omvang archieven Stichtse Vecht in strekkende meters

2.7.1.6 Bestandsanalyse Weesp

Van de vier bestudeerde gemeenten is de collectie van Weesp het meest evenwichtig. Wanneer we naar de aantallen archieven kijken ligt het zwaartepunt op de drie sectoren Algemeen bestuur en politiek, Welzijn en sociale zorg en Kunst, cultuur en erfgoedbeheer, die allen tien tot vijftien procent van het totaal aantal archieven beslaan. Hierna volgen Gezondheidszorg, Onderwijs en wetenschap, Sport en recreatie, Industrie handel en dienstensector, Religie en levensbeschouwing en Families en personen. Zij hebben ieder een aandeel van vijf tot tien procent in het totaal aantal archieven dat in beheer is. De overige categorieën zijn veelal gedekt, zij het in beperkte mate.

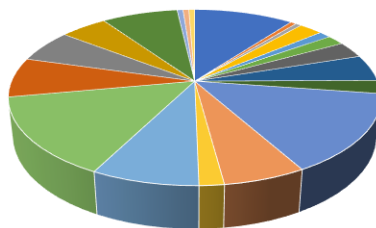
Categorieën waarvan geen archieven in de collectie aanwezig zijn betreffen Financiën, Eigendom bezit en belastingen, Openbare werken, Natuur en milieu en Huizen. Dit is tot op zekere hoogte verklaarbaar in het geval van Eigendom bezit en belastingen en Openbare werken. Kadastrale archieven en archiefmateriaal dat betrekking heeft op Openbare werken bevindt zich in het geval van Weesp binnen het archief van de gemeente. Omdat de analyse op archieftoegangsniveau is gemaakt is geen onderscheid te zien binnen de gemeentelijke taken, waaronder natuurlijk ook openbare werken behoorden om een voorbeeld te noemen. Een dergelijke vertekening van het beeld waarmee rekening gehouden moet worden bij het bekijken van het archiefbestand doet zich in het geval van Weesp ook omgekeerd voor. Waar bij de overige drie bestudeerde gemeenten de bouwvergunningen zich nog in het archief van de gemeente bevinden, zijn deze in Weesp in het verleden uit het gemeentearchief verwijderd en fysiek in een nieuw afzonderlijk archiefblok samengevoegd. Dit archief is vervolgens onder de categorie Ruimtelijke ordening en huisvesting geplaatst. Deze categorie beslaat in Weesp acht archieven, vijf procent van het totaal aantal archieven, maar door de enorme omvang van het bouwvergunningenarchief groeit de categorie procentueel in omvang van het totaal beheerde aantal strekkende meters tot twintig procent (119,9 m1). Het aandeel overheidsarchief in de collectie in Weesp is dus hoger dan op het eerste gezicht lijkt. Daar komt nog bij dat in Weesp de gemeentelijke archieven slechts tot en met het jaar 1988 zijn overgebracht. Het hierop volgende archiefblok dat loopt van 1989 tot en met 1997 is nog niet overgebracht en is dan ook niet in dit overzicht opgenomen. Daartegenover staat dat het beheer van de bouwvergunningen tot en met 1999 wel bij het RHC ligt, waar dit in het geval van de andere gemeenten in het gunstige geval slechts tot circa 1960 het geval is.

Het is verder vermeldenswaardig dat in Weesp een relatief goede bezetting is waar te nemen in de categorieën Kunst, cultuur en erfgoedbeheer en Welzijn en sociale zorg. Hoewel dit aandeel klein is waar het de omvang betreft, respectievelijk vijf en vier procent van het totaal, zijn er wel veel verschillende archiefvormers en dus archieven vertegenwoordigd. Voor beide categorieën 24 op een totaal van 165 archieven. De categorie Religie en Levensbeschouwing is ook goed vertegenwoordigd, al is het geringe aandeel in het aantal archieven, acht, bedrieglijk. Vrijwel alle in Weesp belangrijke religieuze stromingen zijn vertegenwoordigd met aanzienlijke archieven (twaalf procent van het totaal in omvang). Een belangrijke uitzondering vormt de islam, de godsdienst van de grootste groepen migranten die in Weesp woonachtig zijn. Deze slechte vertegenwoordiging van migrantengroepen in de archiefcollectie is niet uniek voor Weesp, ook voor de andere gemeenten in het werkgebied en eveneens op landelijke schaal geldt dat deze groepen weinig of niet aanwezig zijn in archiefcollecties.

Categorie	aantal archieven	procent aantal archieven	streckende meter	procent omvang m1
01. Algemeen bestuur en Politiek	17	10	231,71	39
02. Bevolkingsregistratie	1	0,5	2,9	0,5
03. Justitie en rechtspraak	1	0,5	12,2	2
04. Openbare orde en Veiligheid	4	2	4,9	1
05. Defensie	2	1	1,92	0
06. Notariaat	3	2	32,16	5
07. Financiën	0	0	0	0
08. Eigendom, bezit en belastingen	0	0	0	0
09. Verkeer en Waterstaat	5	3	7,8	1
10. Openbare werken	0	0	0	0
11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	8	5	119,9	20
12. Arbeid	4	2	0,84	0,5
13. Welzijn en Sociale zorg	24	15	23,52	4
14. Gezondheidszorg	10	6	6,52	1
15. Natuur en milieu	0	0	0	0
16. Landbouw, Veeteelt en Visserij	3	2	1,2	0,5
17. Onderwijs en Wetenschap	13	8	12,98	2
18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer	24	15	28,44	5
19. Media en Pers	0	0	0	0
20. Sport en Recreatie	12	7	16,48	3
21. Industrie, Handel en Dienstensector	10	6	4,04	1
22. Religie en Levensbeschouwing	8	5	68,44	12
23. Huizen	0	0	0	0
24. Families en Personen	13	8	10,14	2
25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	1	0,5	0,12	0
26. Buitenlandse aangelegenheden	1	0,5	0,6	0
27. Overige	0	0	0	0
28. Verzamelingen	1	1	1,16	0,5
Totaal Weesp	165	100	587,97	100

Figuur 21. Archiefbestand Weesp

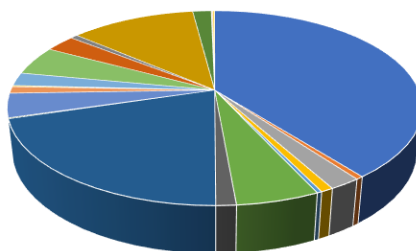
Aantal archieven procentueel

■ 01. Algemeen bestuur en Politiek	■ 02. Bevolkingsregistratie
■ 03. Justitie en rechtspraak	■ 04. Openbare orde en Veiligheid
■ 05. Defensie	■ 06. Notariaat
■ 07. Financiën	■ 08. Eigendom, bezit en belastingen
■ 09. Verkeer en Waterstaat	■ 10. Openbare werken
■ 11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	■ 12. Arbeid
■ 13. Welzijn en Sociale zorg	■ 14. Gezondheidszorg
■ 15. Natuur en milieu	■ 16. Landbouw, Veeteelt en Visserij
■ 17. Onderwijs en Wetenschap	■ 18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer
■ 19. Media en Pers	■ 20. Sport en Recreatie
■ 21. Industrie, Handel en Dienstensector	■ 22. Religie en Levensbeschouwing
■ 23. Huizen	■ 24. Families en Personen
■ 25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	■ 26. Buitenlandse aangelegenheden
■ 27. Overige	■ 28. Verzamelingen

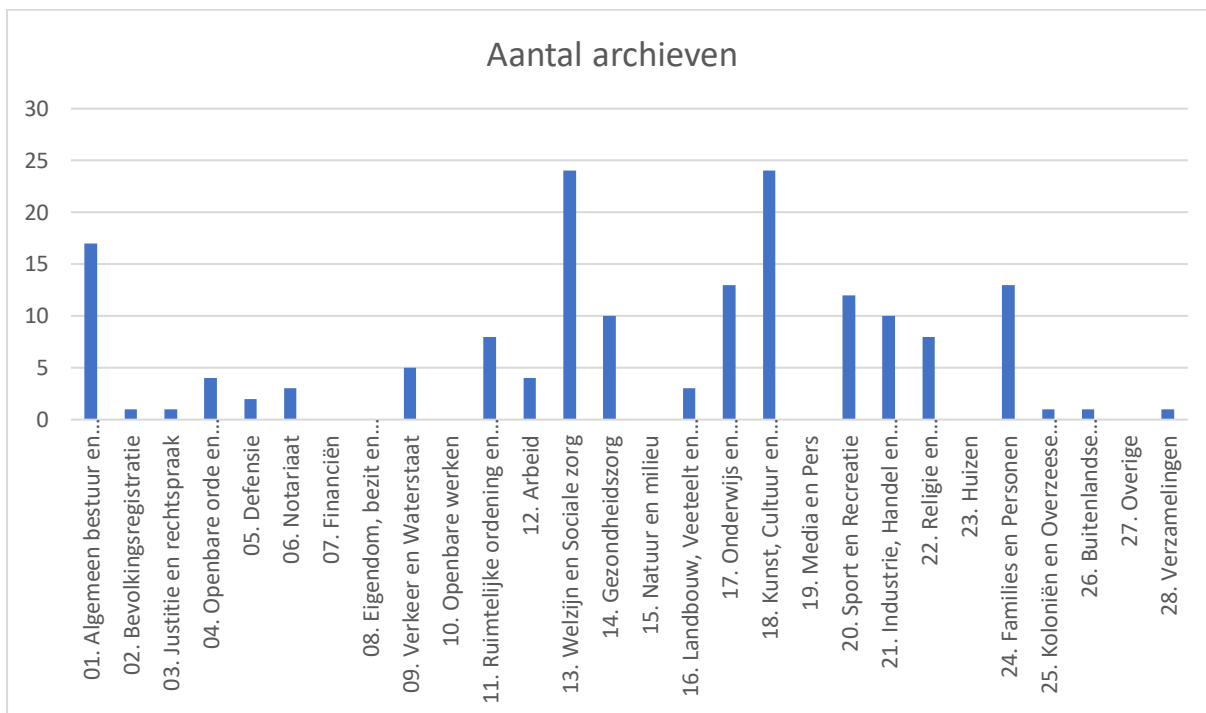
Figuur 22. Aantal archieven Weesp procentueel

Omvang archieven procentueel

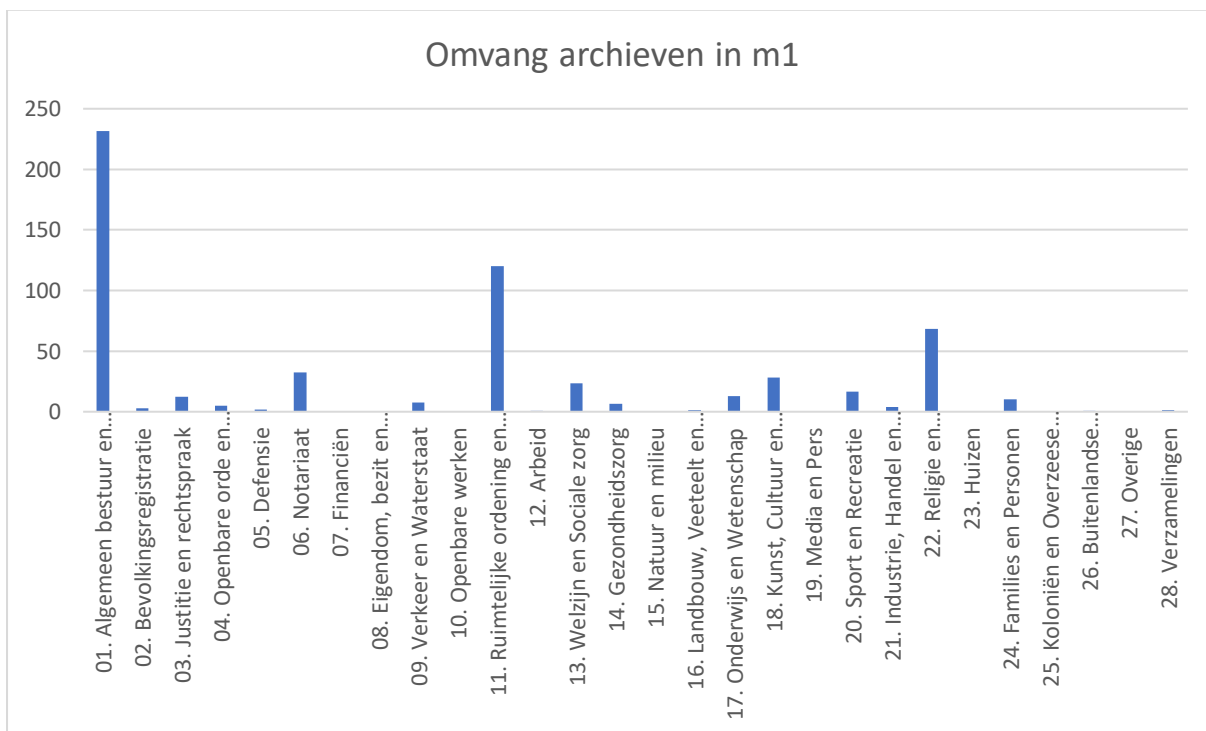

■ 01. Algemeen bestuur en Politiek	■ 02. Bevolkingsregistratie
■ 03. Justitie en rechtspraak	■ 04. Openbare orde en Veiligheid
■ 05. Defensie	■ 06. Notariaat
■ 07. Financiën	■ 08. Eigendom, bezit en belastingen
■ 09. Verkeer en Waterstaat	■ 10. Openbare werken
■ 11. Ruimtelijke ordening en huisvesting	■ 12. Arbeid
■ 13. Welzijn en Sociale zorg	■ 14. Gezondheidszorg
■ 15. Natuur en milieu	■ 16. Landbouw, Veeteelt en Visserij
■ 17. Onderwijs en Wetenschap	■ 18. Kunst, Cultuur en Erfgoedbeheer
■ 19. Media en Pers	■ 20. Sport en Recreatie
■ 21. Industrie, Handel en Dienstensector	■ 22. Religie en Levensbeschouwing
■ 23. Huizen	■ 24. Families en Personen
■ 25. Koloniën en Overzeese gebiedsdelen	■ 26. Buitenlandse aangelegenheden
■ 27. Overige	■ 28. Verzamelingen

Figuur 23. Omvang archieven Weesp procentueel

Figuur 24. Aantal archieven Weesp in absolute aantallen

Figuur 25. Omvang archieven Weesp in strekkende meters

2.7.2 Historische analyse

*The past is a curious thing. It's with you all the time.
I suppose an hour never passes without your thinking
of things that happened ten or twenty years ago,
and yet most of the time it's got no reality...*
-George Orwell³⁷

2.7.2.1 Inleiding

In de historische analyse wordt per gemeente onderzocht wat de belangrijkste kenmerkende ontwikkelingen zijn geweest in de twintigste eeuw, en worden waar mogelijk archiefvormers benoemd die in de maatschappij een belangrijke rol hebben gespeeld. Vanwege de beperkte omvang van het project is het nodig dat de historische analyse beknopt blijft. Het is onvermijdelijk dat hiermee aan sommige lokale facetten van de twintigste-eeuwse geschiedenis voorbijgegaan wordt. Doel is echter de dominante karakteristieken per gemeente te vangen. Hiervoor is de historische analyse per gemeente onderverdeeld in vijf maatschappelijke sectoren; politiek, economie, infrastructuur, religie en cultureel leven.

In de politieke ontwikkelingen kunnen de grote lijnen geschetst worden, hierin is ook zichtbaar te maken wat de levensopvatting is van de inwoners, en hoe deze veranderd in de loop van de jaren. De economie speelt in het dagelijks leven natuurlijk een grote rol. Hoe verdiende men de kost? Voor het aanzien van de gemeenschap is het belangrijk te weten wat economisch belangrijke sectoren waren, een agrarische samenleving functioneert anders dan een geïndustrialiseerde plaats. Ook de infrastructuur is hierbij van belang, omdat het afhangt van de mate waarin een gebied voor de buitenwereld wordt ontsloten hoe een gemeenschap zich kan ontwikkelen, economisch maar ook cultureel en maatschappelijk. De horizon van mensen wordt daarmee immers verbreed. Religie is een belangrijke factor geweest in de twintigste eeuw. Natuurlijk was in de eerste helft van de eeuw de verzuiling nog sterk, en dus ook de rol van de kerken in het maatschappelijk leven. In de tweede helft van de twintigste eeuw werd dat minder, maar in het werkgebied van het RHCVV hebben kerken nog lang een belangrijke rol gespeeld in het dagelijks leven van de mensen. Cultureel leven ten slotte, behelst zowel het verenigingsleven als zaken die cultureel-maatschappelijk van belang zijn zoals recreatie, kunst en natuur.

³⁷ G. Orwell, *Coming up for air* (Londen 1939).

2.7.2.2 Op de grens van platteland en grote stad - De Bilt in de twintigste eeuw

Afbeelding 1. Kaart van de gemeente De Bilt in 2019.³⁸

De gemeente De Bilt bestaat in zijn huidige vorm sinds 2001 toen de voormalige gemeenten De Bilt en Maartensdijk fuseerden. In 1900 bestond het gebied van de tegenwoordige gemeente De Bilt uit de gemeente Westbroek, de gemeente Achttienhoven, de gemeente Maartensdijk en de gemeente De Bilt. Per 1 januari 1954 werd de gemeente Achttienhoven opgeheven en deels bij Westbroek gevoegd, waarna deze gemeente per 1 juli 1957 opging in de gemeente Maartensdijk. Tegenwoordig bestaat de gemeente De Bilt uit de volgende dorpskernen: De Bilt, Bilthoven, Groenekan, Hollandse Rading, Maartensdijk, Westbroek. Achttienhoven wordt tegenwoordig onder Westbroek gerekend. Ook liggen in de gemeente nog het buurtschap Nieuwe-Wetering en het gehucht Achterwetering. Het dorp Blauwkapel ligt deels nog in de gemeente De Bilt en deels in de gemeente Utrecht. Op 1 januari 2019 telde de gemeente 42.809 inwoners. Hoewel de gemeente omringd is door steden, zoals Utrecht, Zeist

³⁸ <https://www.gemeentenatlas.nl/>, geraadpleegd 21-03-2019.

en Baarn, is het gebied rijk aan bossen en parken. Het landschapsbeeld van De Bilt is zeer afwisselend. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat de gemeente op de plek ligt waar zowel de Utrechtse Heuvelrug als het Kromme Rijngebied en het westelijk veengebied bij elkaar komen.

In de cultuurhistorie en het grondgebruik van de huidige gemeente De Bilt is een verschil waarneembaar tussen de westelijke kant van de regio, de vroegere gemeente Maartensdijk, en de oostkant, met De Bilt en Bilthoven als zwaartepunt. Waar in het westen, vergelijkbaar met De Ronde Venen, de veeteelt en het veenbedrijf lange tijd belangrijk waren in het economisch leven, speelde voor De Bilt en Bilthoven in de loop van de twintigste eeuw de nabijheid van grote stad Utrecht een steeds belangrijker rol. Vooral de gegoede burgerij die de villaparken in Bilthoven zou gaan bevolken was veel meer op de grote stad en het gebied buiten de directe omgeving georiënteerd dan in de overige kleinschalige kernen het geval was.³⁹

2.7.2.2.1 Politiek

Opvallend in de dorpen De Bilt en Bilthoven waren vooral de duidelijke verschillen in welvaartsniveau van de inwoners. Hierbij waren zowel de verschillen tussen de kernen De Bilt en Bilthoven, als binnen de kernen, in het geval van Zuid-Bilthoven en Noord-Bilthoven duidelijk zichtbaar. Zo waren er in Noord-Bilthoven voornamelijk villaparken waar de maatschappelijk welgestelden woonden terwijl er in Zuid-Bilthoven ook een uitgebreide middenstand aanwezig was en er met het Jodenkerkhof en Tuindorp ook twee arbeiderswijken te onderscheiden zijn. De sociale verhoudingen in het gebied van de voormalige gemeenten Achttienhoven, Maartensdijk en Westbroek, met Hollandsche Rading en Groenekan waren veel minder scherp. Dit waren hoofdzakelijk agrarische gemeenschappen met kleine middenstand.⁴⁰

Wat politieke overtuiging betreft waren de kernen in wat nu de gemeente De Bilt is relatief sterk verdeeld. Om dit te illustreren zijn onderstaande drie tabellen bijgevoegd. Aan de hand van drie ijkpunten, te weten de Tweede Kamerverkiezingen van 1922, 1963 en 1998 is de politieke voorkeur binnen de gemeenten inzichtelijk gemaakt. Voor deze jaren is gekozen omdat in 1922 de eerste Tweede Kamerverkiezingen in de twintigste eeuw werden gehouden waarbij het algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht gold en deze verkiezing daarmee representatiever is dan de eerder in de eeuw gehouden verkiezingen. Voor 1963 is gekozen omdat het min of meer in het midden van de onder de loep genomen periode valt en de verhoudingen na de Tweede Wereldoorlog weer genormaliseerd waren. Voor 1998 is gekozen omdat deze verkiezing aan het eind van de bestudeerde periode valt en er zo ijkpunten voor de begin- midden- en eindperiode beschikbaar zijn. De politieke ontwikkeling is dan duidelijk waarneembaar. Op de indeling in politieke richtingen is het een en ander af te dingen, maar aangezien deze drie stromingen de Nederlandse twintigste-eeuwse samenleving hebben gedomineerd is voor deze indeling gekozen. Een gedetailleerder uiteenzetting op partijniveau komt de helderheid niet ten goede en voor een algemeen inzicht in de politieke ontwikkeling in het gebied volstaat een onderverdeling in deze drie stromingen.

³⁹ S. Barends en S. Broekhoven, *De Bilt. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 1995) 47-53.

⁴⁰ M. Kruidenier en J. van der Spek, *Maartensdijk. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 2000) 38-48.

Gemeente → Politieke richting ↓	Achttienhoven	De Bilt	Maartensdijk	Westbroek	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	89,71 %	48,76 %	75,76 %	87,56 %	52,84 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	0 %	33,39 %	18,01 %	3,43 %	19,38 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	0 %	9,01 %	1,97 %	2,58 %	10,63 %

Figuur 26. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen regio De Bilt 1922. Cijfers zijn bij benadering.⁴¹

Gemeente → Politieke richting ↓	De Bilt	Maartensdijk	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	39,78 %	40,82 %	49,18 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	24,53 %	21,18 %	28,01 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	25,95 %	15,86 %	10,29 %

Figuur 27. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen regio De Bilt 1963. Cijfers zijn bij benadering.

Gemeente → Politieke richting ↓	De Bilt	Maartensdijk	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	13,52 %	16,76 %	18,37 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	20,62 %	17,94 %	28,98 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	49,34 %	41,0 %	33,68 %

Figuur 28. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen regio De Bilt 1998. Cijfers zijn bij benadering.

Er lijkt een duidelijk onderscheid te zijn tussen enerzijds de duidelijke plattelandsgemeenten in de regio, met Achttienhoven, Maartensdijk en Westbroek als exponenten en anderzijds de gemeente De Bilt met de kernen De Bilt en Bilthoven. Waar de eerstgenoemde gemeenten een sterk confessioneel karakter hebben, uiteenlopend van driekwart confessionele kiezers in de gemeente Maartensdijk in 1922 tot bijna 90 % in Achttienhoven, daar is in De Bilt dan al een duidelijk aandeel van het electoraat van sociaaldemocratische of liberale snit. Desalniettemin stemde ook in de gemeente De Bilt in 1922 nog bijna de helft van de kiesgerechtigden confessioneel. In de twee navolgende verkiezingen in 1963 en 1998 zien we deze scheiding sterker worden. In De Bilt zakt het aandeel stemmen voor de confessionelen gestaag van een kleine 50 % eerst naar bijna 40 % en vervolgens naar 20 %, overigens in lijn met de gehele secularisatie die landelijk gaande was, maar zelfs iets sneller dan dat. Het aandeel van de sociaaldemocraten liep wat terug van een derde naar een vijfde van de stemmen.

De aanwezigheid van een aanzienlijke niet-religieuze arbeidersklasse is echter duidelijk, zeker ten opzichte van de door confessionelen gedomineerde plattelandskernen in het westen van de huidige

⁴¹ Cijfers van deze en volgende tabellen met stemcijfers afkomstig van <https://www.verkiezingsuitslagen.nl/>. Geraadpleegd 23-04-2019.

gemeente. De nabijheid van industriestad Utrecht zal daar mee te maken hebben gehad. De belangrijkste ontwikkeling ligt echter in de ontwikkeling van de liberale stem, die toeneemt van negen procent in 1922, via 26 % naar bijna de helft van de stemmen in 1998. De ontwikkeling van 'villadorp' Bilthoven vanaf het begin van de twintigste eeuw is daar onlosmakelijk mee verbonden. In de gemeente Maartensdijk waarin Achttienhoven en Westbroek in 1963 al zijn opgegaan is ook de secularisering merkbaar, maar deze verloopt trager. Opvallend is dat ook in die gemeente de liberale stem vooral in de periode tussen 1963 en 1989 een grote sprong maakt, van iets minder dan zestien procent in 1963 naar meer dan een verdubbeling met 41 % in 1998.

2.7.2.2.2 Economie ⁴²

Tot in de twintigste eeuw bleef in grote delen van de gemeente het grondgebruik een belangrijke vorm van inkomsten. Naast turfwinningen veeteelt waren ook de tuinbouw en boomkwekerijen belangrijke sectoren. De tuinbouw en kwekerijen concentreerden zich in het noorden en oosten van de gemeente op de wat hoger gelegen gronden, en rondom de buitenplaatsen in het bosrijke gebied.⁴³ Daarnaast waren er natuurlijk wel verschillende ambachtslieden, maar ontwikkelden zich in de loop van de negentiende eeuw geen grootschalige industriële ondernemingen die het niveau van de ambachtswerkplaats ontstegen. Hoewel zeker tegenwoordig de gemeente De Bilt vooral een forensengemeente is waarvan het gros van de beroepsbevolking elders de kost verdient, zijn er in de loop van de twintigste eeuw wel degelijk een aantal beeldbepalende bedrijven aanwezig geweest. Naast producerende bedrijven cq. fabrieken zoals de N.V. Fabriek voor instrumenten en elektrische apparaten ONVO (vanaf 1915: Inventum). Deze eerste Nederlandse producent van kleine huishoudelijke apparaten maakt tegenwoordig vliegtuigonderdelen als onderdeel van B/E Aerospace.

Andere voorbeelden zijn de Nederlandse Antiloodwitfabriek, de Bidsche Tapijt- en Touwfabriek N.V. en verschillende Sigaren- en sigarettenproducenten, zoals de Koninklijke Utrechtsche Sigarenfabriek H.G. en M.A. Hagen.⁴⁴ De mooie en rustige omgeving van De Bilt en Bilthoven was bovendien zeer in trek bij dagjesmensen en andere toeristen. Hierdoor was een belangrijke rol weggelegd voor hotels. In de tweede helft van de twintigste eeuw zorgde de vestiging van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu RIVM in 1953 en ingenieursbureau Grontmij, thans Sweco, in 1956 voor een impuls in de werkgelegenheid en economische activiteit in de gemeente.⁴⁵

In het begin van de twintigste eeuw zijn er meerdere voorstellen aan de gemeente Maartensdijk gedaan om de lange smalle stroken landbouwgrond die haar grondgebied kenmerkten door middel van ruilverkaveling economisch aantrekkelijker te maken. De eerste aanvraag was in 1938, de laatste aan het eind van de jaren vijftig. De plannen zijn echter nooit doorgezet waardoor het cultuurlandschap dat nog uit de middeleeuwen dateert bewaard is gebleven.⁴⁶ In 1930 werkte nog maar een op de drie inwoners van Maartensdijk in de land- of tuinbouw. De rest van de bevolking werkte onder andere in de kopergieterij en metaalfabriek, die beide inmiddels verdwenen zijn, of deden werk ten behoeve van de landbouw. Ze maakten wagens of waren smid, timmerman, metselaar of winkeleigenaar. In de loop van de twintigste eeuw vonden steeds meer mensen werk buiten de gemeente. Anno 2000 is de landbouw bijna niet meer terug te vinden en is Maartensdijk een forensengemeenschap geworden.⁴⁷ Tevens is wanneer we kijken naar de gehele twintigste eeuw een

⁴² Voor deze sectie is ook gebruikgemaakt van vooronderzoek dat in het RHC in 2015 is gedaan om te komen tot een acquisitieprofiel, dit is destijds niet afgerond.

⁴³ Kruidenier en Van der Spek, *Maartensdijk*, 44-46.

⁴⁴ 'Het 'bedrijvig verleden' van De Bilt en Bilthoven', De Biltse Grift, nummer 12 (oktober 1995). 'De Nederlandse Antiloodwitfabriek', De Biltse Grift, jaargang 22, nummer 3 (september 2013).

⁴⁵ Interview mw. E. Drees, 02-05-2019.

⁴⁶ P. Brusse, P. van Cruyningen en R. Rommes, *Tien eeuwen Maartensdijk. Een landelijke gemeente in Midden-Nederland* (Utrecht 2001) 90-91.

⁴⁷ Brusse e.a., *Tien eeuwen Maartensdijk*, 95-97.

beweging zichtbaar van een verschuiving van het zwaartepunt van de regio van de kern De Bilt naar de kern Bilthoven.

2.7.2.2.3 Infrastructuur

Voor De Bilt en later Bilthoven was de aanleg van de spoorlijn tussen Utrecht en Amersfoort in 1863 een belangrijke impuls. Op 20 augustus van datzelfde jaar kreeg De Bilt namelijk een eigen station waardoor geleidelijk de bereikbaarheid van de gemeente werd vergroot. Dit station genaamd 'De Bilt' trok bewoning aan en groeide later uit tot het dorp Bilthoven. De naamsverandering werd in 1917 doorgevoerd. Door deze verbetering trok de rustige, bosrijke omgeving veel rijke stedelingen aan die nu de mogelijkheid zagen om vanuit De Bilt naar hun werk in een andere plaats te reizen. Vanaf 1910 kwamen er echter ook steeds meer dagjesmensen waardoor de recreatie belangrijk werd in de omgeving van Bilthoven.⁴⁸ De enige belangrijke waterweg in de gemeente, de Grift, verloor in de eerste helft van de twintigste eeuw zijn rol als vervoersroute door het toenemend vrachtverkeer over de weg.⁴⁹

Dat Maartensdijk zo dicht bij de centraal gelegen stad Utrecht ligt had tijdens het aanleggen van het spoorwegennetwerk aan het einde van de negentiende eeuw grote gevolgen. Deze waren zowel positief als negatief. De gemeente werd door twee spoorlijnen doorkruist. Boeren moesten hiervoor land afstaan en wegen werden onderbroken. In ruil kreeg men wel vijf halteplaatsen en een station. Hierdoor werden zowel het goederen- als personenvervoer enorm bevorderd. De meeste van deze halteplaatsen zijn weer verdwenen, maar omdat ook het wegennetwerk met de opkomst van de auto sterk verbeterde was dit geen probleem.⁵⁰ Naast de verbindingswegen die onder andere vanuit het ontginningspatroon van oudsher in gebruik waren, had vooral de aanleg van de A27 in de gemeente grote impact. Het tracé van de A27 tussen Utrecht en Hilversum dat begin jaren '70 geopend werd liep dwars door de gemeente Maartensdijk en zorgde voor een betere ontsluiting van het gebied maar ook voor een toename van het verkeer.⁵¹

2.7.2.2.4 Religie

Het religieuze landschap in de gemeente De Bilt was en is divers. Naast de landelijk meest bekende kerkgenootschappen zoals de Rooms-katholieke, Nederlands-Hervormde en gereformeerde gemeenschappen zijn in de omgeving van Bilthoven diverse protestants-evangelische geloofsgemeenschappen actief en in de twintigste eeuw actief geweest.⁵² Ook bevinden zich in de gemeente een gemeenschap van Jehovah's Getuigen, een islamitische gemeenschap en een vrijmetselaarsloge naast verschillende andere levensbeschouwelijke organisaties. Deze laatstgenoemde vrijmetselaarsgemeenschap is weliswaar niet zozeer een religieuze organisatie, maar is wel levensbeschouwelijk van aard. De rooms-katholieke restauratie was in De Bilt duidelijk zichtbaar met de bouw van de St.-Michaëlskerk aan de Zandweg in 1894, en de latere sloop en herbouw van een groter exemplaar in 1954 en bovenal de bouw van het Berg en Bosch-sanatorium in 1932.⁵³

⁴⁸ W. Krommenhoek en L. van Vlodorp (red.), *Honderd jaar Bilthoven 1917-2017* (De Bilt 2017) 287-294. Themanummer Bilthoven-Noord, De Biltse Grift, nummer 9 (december 1994).

⁴⁹ J.W.H. Meijer, *Kleine Historie van De Bilt* (Bunnik 1995) 112-113. E. Drees en F. Nas, *De Bilt, wonen en werken* (Ljubljana 2000) 79.

⁵⁰ Brusse e.a., *Tien eeuwen Maartensdijk*, 65-66.

⁵¹ Interview mw. E. Drees, 02-05-2019.

⁵² J. van der Spek, *Van Oostbroek tot Westbroek. Het verhaal van de zes dorpen van De Bilt* (De Bilt 2007) 125. Enkele voorbeelden zijn de Vrijzinnige geloofsgemeenschap NPB De Woudkapel, de Evangelische gemeenschap Bilthoven en de Volle Evangelie gemeente De Bilt e.o.

⁵³ Van der Spek, *Van Oostbroek tot Westbroek*, 126-128. Het archief van Berg en Bosch bevindt zich reeds in de collectie van het RHCVV.

2.7.2.2.5 Cultureel leven

Verenigingen hebben altijd al een belangrijke rol gespeeld in de vrijetijdsbesteding van de Nederlandse bevolking, zo ook in de gemeente De Bilt. De oudste vereniging van de gemeente is de in 1884 opgerichte Koninklijke Biltse zangvereniging *Zang Veredelt*. Verder behoren tot de eerste verenigingen bijvoorbeeld de *Biltsche IJclub* (1896), de *Biltsche Volksbibliotheek* (1897) en de *Oranjevereniging* (1898). Vanaf 1900 blijft het aantal groeien en komen er meerdere sportverenigingen (zoals de Biltse Voetbalclub B.V.C. of de Stichtsche Cricket en Hockey Club die in 1908 van Utrecht naar Bilthoven verhuisde, muziekverenigingen zoals de fanfare, later de *Koninklijke Biltse Harmonie*, een lokale afdeling van *Floralia Nederland*, buurtvereniging *Klein maar Dapper*, leesgezelschappen en nog vele andere verenigingen.⁵⁴ Overigens zit het merendeel van de verenigingen in De Bilt en niet in Bilthoven. Dit komt doordat op het moment dat veel van de verenigingen gevormd werden, de kern Bilthoven zich nog niet zo ontwikkeld had. Daarbij bezat het geen verenigingsvriendelijke dorpsstructuur en konden de mensen zich over het algemeen gemakkelijker aansluiten bij de bestaande verenigingen in De Bilt.

De Biltsche Volksbibliotheek was één van de oudste plaatselijke instellingen die zich bezig gingen houden met mogelijkheden voor (nuttige) vrijetijdsbesteding. Vanaf omstreeks 1920 zouden er nog meer bibliotheken volgen. In 1965 kwam er een Centrale Openbare Bibliotheek met de naam Stichting Openbare Leeszaal en Bibliotheek De Bilt-Bilthoven. In 1926 opende in De Bilt aan de Torenstraat het badhuis. Het badhuis werd opgericht als gevolg van het feit dat hygiëne steeds belangrijker werd gevonden terwijl een deel van de oude woningen geen badkamer had. De Bilt was één van de weinige plattelandsgemeenten waar een dergelijke voorziening werd opgericht. Er waren zowel baden als douches en het badhuis was zeer populair totdat uitgebreide sanitaire voorzieningen in de woonhuizen gemeengoed waren geworden. Uiteindelijk sloot het badhuis in 1966 de deuren.⁵⁵

Sinds de zeventiende eeuw was de Biltse Grift (volledige naam: Biltse en Zeister Grift) de belangrijkste waterverbinding tussen Utrecht en Zeist. Deze waterweg vervulde naast de vervoersfunctie ook een recreatieve functie. Er werd net als in de Houdringsevaart veelvuldig in gezwommen en bovendien kwam er in 1898 een officiële, vanuit de gemeente georganiseerde zwemgelegenheid in een deel van de rivier, in 1924 werd deze zwemgelegenheid vervangen door een daadwerkelijk zwembad aan de Oude Brandenburgerweg. Verder maakten de Biltsche IJclub en de Biltsche Zwemclub gebruik van de rivier. Aan het begin van de twintigste eeuw waren er ook recreatieve mogelijkheden bij het Biltse Meertje. In deze plas werd, net als in de Biltse Grift, veel gezwommen in de zomer en, vanaf 1923/1924, werd er in de winter ook veel op geschaatst. Als gevolg hiervan werd er nog een tweede ijsvereniging opgericht, 'IJclub Het Biltsche Meertje'.

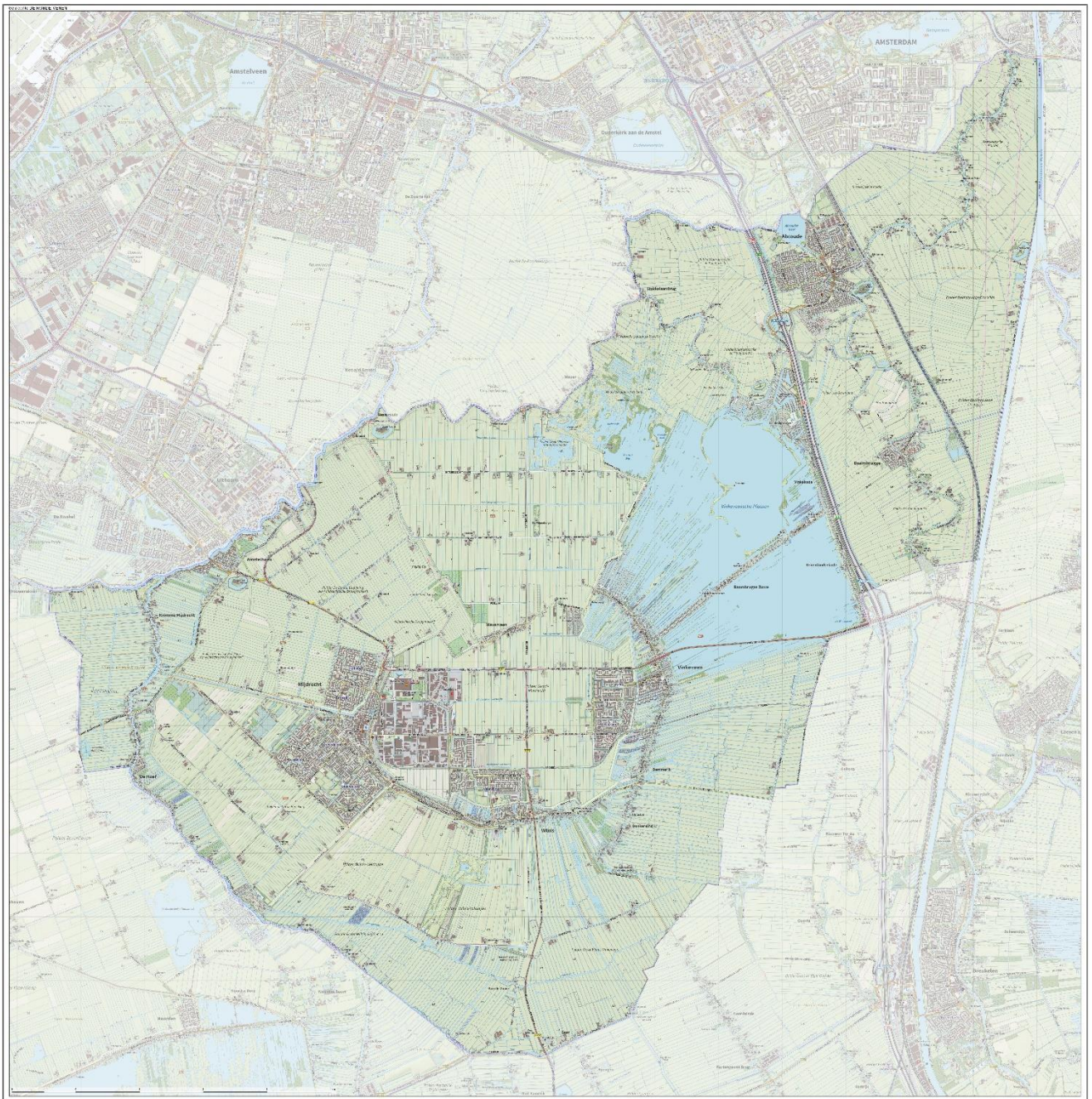
Inmiddels maakt de ijsvereniging gebruik van een andere ijsbaan aan de Visserssteeg. Het gebied van het voormalige Biltse Meertje wordt tegenwoordig ook als sportveld gebruikt. Ook de Biltse Duinen zijn belangrijk waar het de vrijetijdsbesteding betreft. Het is een bos-en stuifzandgebied dat uniek is doordat alle ontwikkelingsstadia van de flora te herkennen zijn. Hierdoor is de gehele ontwikkeling van het gebied zichtbaar. Op 19 mei 1933 werd er bovendien in het gebied een natuurbad geopend (ook genaamd De Biltse Duinen). In 2013 kreeg het natuurgebied De Biltse Duinen de status van landschapsmonument. Een belangrijke groep die zich heeft beziggehouden met de bescherming van het gebied is de Actiegroep Vrienden van de Biltse Duinen.⁵⁶

⁵⁴ 'Een inventarisatie van het verenigingsleven in De Bilt en Bilthoven 1884-1940' in *De Biltse Grift* jrg. 11 nr. 2 (juni 2002). Themanummer verenigingsleven.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ E. Drees, 'De Biltse Grift' in *De Biltse Grift*, nr. 20 (september 1997) 2-5. H. de Groot, 'Het Biltse Meertje: een levensgeschiedenis' in *De Biltse Grift*, jrg. 8, nr. 1 (maart 1999) 2-7. J. van den Heuvel, 'Het Zeister spoor II' in *De Biltse Grift*, jrg. 10, nr. 3 (september 2001) 48-56. J. Bluemink en P. Puijtenbroek, 'Het verhaal van de Biltse Duinen' deel 1 en 2 in *De Biltse Grift*, jrg. 16, nr. 4 (december 2007) 106-117 en jrg. 17, nr. 1 (maart 2008) 2-14.

2.7.2.3 Veeteelt en turf - De Ronde Venen in de twintigste eeuw

Afbeelding 2. Kaart van de gemeente De Ronde Venen in 2019.⁵⁷

De huidige gemeente De Ronde Venen bestond in 1900 uit de gemeenten Abcoude-Baambrugge, Abcoude-Proostdij, Mijdrecht, Vinkeveen en Waverveen, en Wilnis. De belangrijkste woonkernen in het gebied zijn de dorpen en buurtschappen Mijdrecht, Vinkeveen, Waverveen, Wilnis, Abcoude, Baambrugge, Amstelhoek, Nessersluis, Achterbos, Demmerik, Donkereind, De Hoef en Kromme Mijdrecht. Abcoude-Proostdij en Abcoude-Baambrugge fuseerden in 1941 tot de gemeente Abcoude. Hieraan gingen verschillende mislukte fusieopgingen vooraf, waarbij vooral Abcoude-Baambrugge de

⁵⁷ <https://www.gemeentenatlas.nl/>, geraadpleegd 21-03-2019.

boot afhield.⁵⁸ Deze gemeente ging in 2011 samen met de in 1989 gevormde gemeente De Ronde Venen in de nieuwe gemeente De Ronde Venen. De in 1989 gevormde gemeente De Ronde Venen was ontstaan uit een fusie van de drie toenmalige gemeenten Mijdrecht, Wilnis, en Vinkeveen en Waverveen. Wat de historische ontwikkeling betreft is er een onderscheid zichtbaar tussen enerzijds de gemeenten die in 1989 De Ronde Venen vormden en anderzijds de voormalige gemeenten Abcoude-Proostdij en Abcoude-Baambrugge. In het gebied van de ronde venen heeft turfwinning in het bestaan honderden jaren een belangrijke plaats gehad, in Abcoude en Baambrugge was dit niet het geval. Daar was de veehouderij de belangrijkste manier om in het levensonderhoud te voorzien. Later kwam daar met de groei van Abcoude als forensengemeente verandering in. Het dorp van Abcoude raakte in de loop van de twintigste eeuw steeds meer op Amsterdam georiënteerd.⁵⁹ Op 1 januari 2019 telde de gemeente 44.064 inwoners.

2.7.2.3.1 Politiek

Politiek gezien waren de gemeenten in wat nu gemeente De Ronde Venen is sterk confessioneel georiënteerd. Om dit te illustreren zijn onderstaande drie tabellen bijgevoegd. Aan de hand van drie ijkpunten, te weten de Tweede Kamerverkiezingen van 1922, 1963 en 1989 is de politieke voorkeur binnen de gemeenten inzichtelijk gemaakt. Voor deze jaren is gekozen omdat in 1922 de eerste Tweede Kamerverkiezingen in de twintigste eeuw werden gehouden waarbij het algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht gold en deze verkiezing daarmee representatiever is dan de eerder in de eeuw gehouden verkiezingen. Voor 1963 is gekozen omdat het min of meer in het midden van de onder de loep genomen periode valt en de verhoudingen na de Tweede Wereldoorlog weer genormaliseerd waren. Voor 1989 is gekozen omdat het aan het eind van de bestudeerde periode valt en er zo ijkpunten voor de begin- midden- en eindperiode beschikbaar zijn. De politieke ontwikkeling is dan duidelijk waarneembaar. Op de indeling in politieke richtingen is het een en ander af te dingen, maar aangezien deze drie stromingen de Nederlandse twintigste-eeuwse samenleving hebben gedomineerd is voor deze indeling gekozen. Een gedetailleerder uiteenzetting op partijniveau komt de helderheid niet ten goede en voor een algemeen inzicht in de politieke ontwikkeling in het gebied volstaat een onderverdeling in deze drie stromingen.

Gemeente → Politieke richting ↓	Abcoude- Baambrugge	Abcoude- Proostdij	Mijdrecht	Vinkeveen en Waverveen	Wilnis	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	80,31 %	87,71 %	88,89 %	97,11 %	98,7 %	52,84 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	2,55 %	4,80 %	7,30 %	0,90 %	0,65 %	19,38 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	7,23 %	4,61 %	0,81 %	0,39 %	0,54 %	10,63 %

Figuur 29. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen regio De Ronde Venen 1922. Cijfers zijn bij benadering.

⁵⁸ M. Bous, N. Dinkla en M. van Gessel, *Abcoude. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 2009) 26. D.G. Carosso en M. Carosso-Kok (red.), *Abcoude en Baambrugge 900 jaar. Uit de historie van twee dorpen* (Abcoude 1985) 153-164.

⁵⁹ Interview dhr. W. Timmer, 30-04-2019.

Gemeente → Politieke richting ↓	Abcoude	Mijdrecht	Vinkeveen en Waverveen	Wilnis	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	61,29 %	73,69 %	73,87 %	82,38 %	49,18 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	15,07 %	11,03 %	6,62 %	3,08 %	28,01 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	13,89 %	5,96 %	8,68 %	2,49 %	10,29 %

Figuur 30. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen regio De Ronde Venen 1963. Cijfers zijn bij benadering.

Gemeente → Politieke richting ↓	Abcoude	De Ronde Venen	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	18,20 %	21,35 %	18,37 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	19,03 %	18,23 %	28,98 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	49,77 %	46,47 %	33,68 %

Figuur 31. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen regio De Ronde Venen 1998. Cijfers zijn bij benadering.

Uit de drie tabellen wordt duidelijk dat in De Ronde Venen op politiek vlak een ontwikkeling van opvatting zichtbaar is van confessioneel naar liberaal. Waar in 1922 gemiddeld nog ruim 90 % van de kiesgerechtigde bevolking koos voor een van de grote confessionele partijen, was dit in 1963 teruggelopen tot ruim 72 % en in 1998 tot slechts ongeveer een vijfde in 1998. De liberalen maakten een omgekeerde beweging. Van gemiddeld nog geen drie procent in 1922, via 7,8 % in 1963 tot bijna de helft van de stemmen in 1998. De sociaaldemocraten hebben op het religieuze platteland van de Ronde Venen nooit veel potten kunnen breken. In 1922 behaalden ze gemiddeld iets meer dan drie procent van de stemmen, in 1963 was dit gestegen naar bijna negen procent en in 1998 naar iets minder dan een vijfde van de stemmen. Dat aandeel bleef echter relatief klein wanneer we het afzetten tegen de landelijke ontwikkelingen, waarbij de sociaaldemocraten in deze periode ongeveer een derde van de stemmen kregen. Ten opzichte van de landelijke uitslagen scoorden in De Ronde Venen de confessionelen en liberalen bovengemiddeld en de sociaaldemocraten benedengemiddeld.

2.7.2.3.2 Economie

De grond in de regio was begin twintigste eeuw hoofdzakelijk in gebruik voor veeteelt en turfwinning. Het natte veengebied was al vanaf de middeleeuwen minder geschikt voor akkerbouw. De bedrijfsgrootte van de boerderijen in het gebied is al eeuwenlang grotendeels hetzelfde. De gemiddelde bedrijfsgrootte van boerderijen in Abcoude-Proostdij aan het eind van de middeleeuwen bedroeg ongeveer 16 hectare. In de gemeente Abcoude was dat in 2009 rond de 20-25 hectare.⁶⁰ In de twintigste eeuw is een daling van het aandeel van agrariërs in de beroepsbevolking zichtbaar. In 1930 was dat aandeel nog 35 procent, in 1971 was dat geslonken naar 8 procent. De dalende lijn zet zich tot op heden voort.⁶¹ In Mijdrecht was de daling nog sterker, daar was in 1889 nog 60 procent van de beroepsbevolking werkzaam in de agrarische sector, tegen 8 procent in 1978.⁶² De veehouderij

⁶⁰ Bous e.a., *Abcoude*, 27.

⁶¹ Ibidem, 28.

⁶² S. van Ginkel-Meester en H. Lagers, *De Ronde Venen. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 2001) 44-45.

voerde de boventoon, voornamelijk voor de kaasproductie. Aan het begin van de twintigste eeuw werden in Mijdrecht een aantal kaasfabrieken geopend. In de jaren twintig nam de melkproductie in betekenis toe. In de jaren voor de Eerste Wereldoorlog deed de tuinbouw zijn intrede in de economie van de Ronde Venen. Het land langs de Kromme Mijdrecht en de Amstel was zeer geschikt voor tuinbouw, onder meer vanwege de relatief hoge ligging van het land en de nabijheid van het vele water. Hierdoor treedt er in het gebied maar weinig nachtvorst op. Ook bij Vinkeveen ontwikkelde de tuinbouw zich, hier werd in 1917 een coöperatieve groenten- en fruitveiling opgericht.⁶³

Ook turfwinning was tot in de twintigste eeuw een belangrijke economische pijler in de rondeveense regio. Niet voor Abcoude en Baambrugge overigens, het bosveen dat zich hier bevond was niet geschikt voor gebruik als brandstof. Daarvoor gebruikte men mosveen, dat als turf bij verbranding nauwelijks rookte. Het land bij Vinkeveen en Waverveen werd wel grootschalig verveend, wat uiteindelijk leidde tot het ontstaan van de Vinkeveense plassen.⁶⁴ De vervinging van de Ronde Venen was op zijn hoogtepunt in de negentiende eeuw, toen ongeveer twintig procent van de inwoners van de gemeenten Mijdrecht, Wilnis en Vinkeveen en Waverveen actief was in de turfwinning. Aan het eind van de negentiende eeuw liep de turfwinning in Mijdrecht op zijn eind, Wilnis volgde in de jaren twintig van de twintigste eeuw. Sindsdien werd alleen nog turf gewonnen in de Vinkeveense polder Veldzijde en de Proosdijpolder.⁶⁵

In de negentiende eeuw werkten veel Duitse seizoensarbeiders in de vervinging. Zij werkten in het zogenaamde turftrekken waarbij de veenspecie uit de plassen werd gebaggerd, dit werk duurde van april tot juli. Gedurende die maanden bivakkeerden deze 'Hollandgänger' in houten barakken die op de legakkers waren gebouwd. Vanaf ongeveer 1900 nam het belang van de turfwinning af door de opkomst van de steenkoolproductie in Limburg.

Na 1900 kwam in Mijdrecht en Vinkeveen naast de turfwinning en de veeteelt de tuinbouw op als economische pijler. Industrialisatie vond voornamelijk in Mijdrecht op enige schaal plaats. De eerste echte fabrieken in Mijdrecht die het niveau van ambachtswerkplaatsen ontstegen waren de koekfabriek van Van Doesburg, later biscuitfabriek De Lindeboom, en een machinaal houtbewerkingsbedrijf van Johannes Verweij, later de N.V. Stoomtimmerfabriek Croonstad. Later kwamen daar nog drie graanmaalterijen, twee fabrieken voor fietsonderdelen, twee roomkaasfabrieken en een stoomzuivelfabriek bij.⁶⁶ In Wilnis en Vinkeveen bleven in de eerste helft van de twintigste eeuw veeteelt en vervinging de belangrijkste bestaansmiddelen. In Wilnis was daarbij de ambachtelijke scheepsbouw van enige betekenis. Het aantal van zeven scheepmakerijen dat de gemeente in 1881 telde slonk echter mede door de opkomst van het wegvervoer tot drie in 1930.⁶⁷

De dreiging van het wassende water die het grootschalig afgraven van veen met zich meebracht, leidde tot droogmakingsplannen van de ontstane plassen in het gebied. Vanaf het midden van de 19^e eeuw tot in de twintigste eeuw werden de volgende plassen drooggemalen en tot polder gemaakt: De Eerste Bedijking (gerealiseerd in 1852); De Tweede Bedijking (gerealiseerd in 1856); De Derde Bedijking (gerealiseerd in 1864); Groot-Mijdrecht (gerealiseerd in 1877) en Wilnis-Veldzijde (gerealiseerd in 1926).⁶⁸ Na de droogmaking in 1926 was de veenderij in Mijdrecht en Wilnis nagenoeg verdwenen. Hoofdmiddel van bestaan werden land- en tuinbouw en veeteelt. Vinkeveen is het langst veendorp gebleven. In de jaren zeventig waren ook in Vinkeveen en Waverveen de veeteelt en de land- en

⁶³ Van Ginkel-Meester en Lagers, *De Ronde Venen*, 46.

⁶⁴ Bous e.a., *Abcoude*, 27.

⁶⁵ Van Ginkel-Meester en Lagers, *De Ronde Venen*, 46-47.

⁶⁶ E.A.G. van den Bent en C.M.P.F. van den Broek, *Mijdrecht. Meer dan veen alleen* (Mijdrecht 1985) 130-132.

⁶⁷ *Ibidem*, 52-53.

⁶⁸ M. Jegerings e.a. (red.), *De Ronde Venen in kaart* (Mijdrecht 2007) 72-73.

tuinbouw de belangrijkste welvaartsbronnen.⁶⁹ Aan de vervening in de Ronde Venen kwam ten slotte een einde toen de laatste verveningsmaatschappij 'Op Hoop van Zegen' in 1956 haar activiteiten staakte, en in 1975 de laatste particuliere vervener J. van der Wilt het voor gezien hield.⁷⁰

Door de opkomst van de industrie veranderde Mijdrecht na de Tweede Wereldoorlog van een plattelandsdorp in een industrieel centrum, terwijl de agrarische betekenis in Vinkeveen en Waverveen en Wilnis steeds meer afnam. De belangrijkste industriële speler in Mijdrecht in de naoorlogse periode was de schoonmaakmiddelenfabrikant Johnson Wax.⁷¹ Omdat het grootste deel van de beroepsbevolking van Vinkeveen, Waverveen en Wilnis nu in de omliggende regio werkzaam is, zijn deze dorpen tegenwoordig typische forensengemeenten. De huidige plaatselijke werkgelegenheid in Vinkeveen bestaat grotendeels uit toerisme en recreatie. De oorzaak hiervan vormen de Vinkeveense Plassen, waarvan de regionale betekenis door de eeuwen heen veranderde: eerst de (stedelijke) behoefte aan turf, in de naoorlogse periode de vraag naar zand (de Amsterdamse Bijlmermeer is gebouwd op zand, gewonnen uit de Vinkeveense Plassen) en tegenwoordig zijn de plassen een belangrijk recreatiegebied voor de Amsterdamse agglomeratie.⁷²

2.7.2.3.3 Infrastructuur

In 1843 kreeg Abcoude als onderdeel van de spoorlijn Amsterdam-Utrecht een station. In 2007 werd dit spoor verdubbeld. In de Ronde Venen liep van 1915 tot 1936 een spoorlijn van Uithoorn naar Alphen aan den Rijn en eveneens in 1915 werd de spoorlijn van Uithoorn naar Nieuwersluis geopend. Deze lijn bleef in gebruik voor reizigersvervoer tot 1950 toen de ontsluiting van de regio via het gereedkomen van de huidige N201 had plaatsgevonden.⁷³

In 1892 werd het Merwedekanaal geopend, dat tussen 1933 en 1954 werd verbreed tot het Amsterdam-Rijnkanaal. In 1953 werd de aanleg van de A2 tussen Amsterdam en Utrecht afgerond. In de periode 2007-2010 is deze weg verbreed. Vanaf het begin van de twintigste eeuw ontwikkelde Abcoude zich van agrarische gemeente tot forensengemeente. Na de Tweede Wereldoorlog en de samenvoeging van de gemeenten volgde Baambrugge deze trend.⁷⁴ Ook de kernen in de Ronde Venen begonnen vanwege de centrale ligging in de Randstad in de tweede helft van de twintigste eeuw te groeien met de bouw van een flink aantal nieuwbouwwijken.⁷⁵ Voordat de huidige N201 tijdens de Duitse bezetting werd doorgetrokken vanuit Vinkeveen in de richting van Loenersloot bleef de regio Mijdrecht-Waverveen-Vinkeveen-Wilnis een relatief geïsoleerde gemeenschap van dorpen. Dat had ook te maken met de slechte staat waarin de weinige wegen die er waren verkeerden. Voor auto- en vrachtverkeer waren deze wegen nauwelijks geschikt.⁷⁶ Door de verbetering van het wegennet konden de voorheen afgelegen kernen zich beter ontwikkelen en werd ook de industriële ontwikkeling in Mijdrecht bevorderd.

2.7.2.3.4 Religie

Zoals hierboven uit de politieke voorkeur bij verkiezingen al naar voren kwam was in de regio van de Ronde Venen religie een belangrijk onderdeel van het dagelijks leven. Als landelijke regio was de invloed van de kerk in de dorpsgemeenschappen groot, ongeacht of het om Nederlands-Hervormde, Gereformeerde of Rooms-katholieke inwoners ging. Het overgrote deel van de bevolking was

⁶⁹ P.J.J.M. van Wees (red.), *Vinkeveen. Van Demmerik tot Waverveen* (Vinkeveen 2012) 293-300. Interview dhr. A. Hagen, 03-05-2019.

⁷⁰ <http://www.proosdijlanden.nl/index.php/pulicaties/geschiedenis>, geraadpleegd 29-03-2019.

⁷¹ Van den Bent en Van den Broek, *Mijdrecht*, 136. Interview dhr. A. Hagen, 03-05-2019.

⁷² Van Wees, *Vinkeveen*, 312-313.

⁷³ Van Ginkel-Meester en Lagers, *De Ronde Venen*, 51.

⁷⁴ Bous e.a., *Abcoude*, 39.

⁷⁵ Van Ginkel-Meester en Lagers, *De Ronde Venen*, 56.

⁷⁶ W. Timmer, *Kroniek van Abcoude en Baambrugge* (Hilversum 2010) 64. Van den Bent en Van den Broek, *Mijdrecht*, 109. Van Wees, *Vinkeveen*, 305-306.

Nederlands-Hervormd, uiteenlopend van vrijzinnig tot zeer strikt in de leer. De Gereformeerden vormden aan protestantse zijde het andere deel van de bevolking, vooral in de eerste helft van de twintigste eeuw timmerden zij flink aan de weg met de bouw van nieuwe kerken voor hun gelovigen. In Vinkeveen en Abcoude bevonden zich grote Rooms-Katholieke gemeenschappen. In Vinkeveen had dat te maken met de vele Duitse seizoensarbeiders van katholieke gezindte die in de turfwinning werkten. In Abcoude was vanaf de tijd van de Reformatie altijd een flinke katholieke gemeenschap blijven bestaan. De signatuur van de overige kernen in het rondevveen gebied was overwegend protestants.⁷⁷ Bij de verzuilde samenleving hoorden ook de vele scholen en verenigingen op verschillende religieuze grondslag. De islamitische migrantengemeenschap in de gemeente heeft een godshuis in Mijdrecht, de Hakyol Moskee.⁷⁸

2.7.2.3.5 Cultureel leven

In de dorpen van De Ronde Venen waren en zijn veel vrijetijdsverenigingen actief. Het betreft sport-, muziek- en andere vrijetijdsverenigingen. Enkele verenigingen in de regio die de gehele hier bestudeerde periode actief zijn geweest zijn de brassband Concordia in Vinkeveen (1898-heden), de Abcoude Harmonie (1900-heden) en de Abcouder IJclub (1895-heden). Andere in de regio belangrijke sportverenigingen zijn de Sportvereniging Argon in Mijdrecht, de Omnisportvereniging Veenland in Wilnis, de Sportvereniging BEO in Baambrugge en de voetbalclub FC Abcoude. De jaarlijkse oranjevieringen zijn in de verschillende dorpskernen nog steeds een sterk lokaal geïnspireerde aangelegenheid. Zo zijn er in de kernen Vinkeveen, Baambrugge, Mijdrecht, Wilnis en Abcoude nog steeds plaatselijke Oranjeverenigingen actief.⁷⁹ Voorbeelden van andere lokale festiviteiten zijn het Wilnis Festival (sinds 1985) en de Feestweek Vinkeveen (sinds 1982).

⁷⁷ A. Bloed, L.R. Mur en H.W. van Soest (red.), *Van wildernis tot ronde venen. Grepen uit de geschiedenis van Wilnis* (Wilnis 1984) 138-139. Carosso en Carosso-Kok, *Abcoude en Baambrugge 900 jaar*, 111-133.

⁷⁸ https://reliwiki.nl/index.php/Mijdrecht_Grutto_2b_-_Hakyol_Moskee, geraadpleegd 29-03-2019.

⁷⁹ *Gemeentegids De Ronde Venen 2018-2019* (Den Helder 2018) 37.

2.7.2.4 Rivier en kanaal als levensaders - Stichtse Vecht in de twintigste eeuw

Afbeelding 3. Kaart van de gemeente Stichtse Vecht in 2019.⁸⁰

De gemeente Stichtse Vecht ontstond op 1 januari 2011 door samenvoeging van de toenmalige gemeenten Loenen, Breukelen en Maarsse. De regio heeft in de twintigste eeuw een voortdurend proces van gemeentelijke schaalvergroting gekend. In 1900 bestond de regio nog uit een lappendeken van twaalf zelfstandige gemeenten, te weten Breukelen-Nijenrode, Breukelen-Sint-Pieters, Kockengen, Laag-Nieuwkoop, Loenersloot, Ruwiel, Loenen, Nigtevecht, Vreeland, Maarsse, Maarsseveen en Tienhoven. Aan het einde van de eeuw waren deze gemeenten opgegaan in de

⁸⁰ <https://www.gemeentenatlas.nl/>, geraadpleegd 21-03-2019.

gemeenten Loenen, Breukelen en Maarssen. De gemeente is qua bewoning nog steeds grofweg te bezien vanuit deze onderverdeling waarbij Loenen en de noordelijker gelegen dorpen Vreeland en Nigtevecht het noordelijke zwaartepunt van de gemeente vormen, Breukelen en het landelijke gebied rond Kockengen het middengedeelte en Maarssen de zuidkant. Vanwege de vele kernen in de gemeente zal in de historische analyse voor het overzicht de focus liggen op de drie grote plaatsen en voormalige gemeenten: Loenen, Breukelen en Maarssen. In de eerste helft van de twintigste eeuw was de veeteelt een belangrijke bron van inkomsten voor veel van de dorpen in het gebied. In Maarssen en Vreeland speelde het bedrijfsleven echter al snel een grote rol van betekenis. De dorpen langs de Vecht zijn in de tweede helft van de twintigste eeuw sterk gegroeid, de bevolking van de huidige gemeente verdrievoudigde in die periode.⁸¹ In 2019 telde de gemeente Stichtse Vecht ruim 64.400 inwoners.⁸²

2.7.2.4.1 Politiek

Vanwege de vele gemeentes die de regio van Stichtse Vecht telde in 1922 is zijn op zeer gedetailleerde schaal accenten te zien in de verschillende kernen. De grote lijn in het gebied is echter de ontwikkeling van voornamelijk confessioneel georiënteerde gemeentes naar liberale. In 1922 stemde het merendeel van de bevolking van deze plattelandsgemeentes op een van de grote drie confessionele partijen. Opvallend zijn echter Loenen, waar zich een significante groep kiezers van de sociaaldemocraten en de liberalen bevond, en Maarssen, Maarsseveen en Vreeland waar klaarblijkelijk aanzienlijke aanhang van de SDAP aanwezig was. Dit is te verklaren door de industrie die in die omgevingen aanwezig was. In het midden van de eeuw zien we de stemverhoudingen wat dichter naar elkaar toetrekken, de sociaaldemocraten en liberalen winnen ten koste van de gevestigde confessionele machten. Blijft de PvdA bij de verkiezingen van 1963 met tussen de tien en vijftwintig procent van de stemmen wat achter op de landelijke uitslag, het stemmental voor de liberale partijen fluctueert ook. Waar zij het in Breukelen, Loenen en Vreeland beter doen dan de landelijke score, blijven zij in de overige gemeenten achter. Met name in de tweede helft van de twintigste eeuw doet de verschuiving van confessioneel naar liberaal zich voor. In de toenmalige gemeenten Breukelen, Loenen en Maarssen scoorden de liberalen bij de verkiezingen van 1998 40 tot 45 % van de stemmen, ruim tien procent meer dan het landelijk gemiddelde. De voorkeur van de beter gesitueerden voor de Vechtstreek als favoriete woonbestemming is hierin al zichtbaar. De decennia daarna zou deze beweging zich voortzetten.

Gemeente → Politieke richting ↓	Br.-Nijenrode	Br.-St. Pieters	Kockengen	Laag-Nieuwkoop	Loenen	Loenersloot	Maarssen	Maarsseveen	Nigtevecht	Ruwiel	Vreeland	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	86,7 %	90,68 %	94,56 %	96,36 %	71,86 %	85,99 %	63,94 %	80,88 %	76,17 %	78,97 %	68,77 %	52,84 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	8,81 %	4,9 %	0,36 %	0,91 %	10,26 %	4,46 %	27,65 %	13,17 %	3,25 %	0 %	23,98 %	19,38 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	1,82 %	0 %	0,72 %	0 %	10,93 %	0 %	6,22 %	3,45 %	3,61 %	0 %	4,07 %	10,63 %

Figuur 32. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen regio Stichtse Vecht 1922. Cijfers zijn bij benadering.

⁸¹ S. de Clercq en J. Jonker-Duynstee, *De kracht van Stichtse Vecht. Landschap en cultuurhistorie* (Maarssen 2018) 73.

⁸² <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/70072ned/table?ts=1561213667466>. Geraadpleegd 28-05-2019.

Gemeente → Politieke richting ↓	Breukelen	Kockengen	Loenen	Loenersloot	Maarszen	Nigtevecht	Ruwiel	Vreeland	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	58,10 %	70,59 %	53,38 %	61,89 %	58,26 %	54,03 %	51,63 %	45,34 %	49,18 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	18,93 %	4,30 %	18,10 %	12,02 %	25,23 %	24,09 %	5,43 %	20,16 %	28,01 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	11,22 %	3,85 %	16,15 %	5,37 %	8,11 %	7,46 %	4,35 %	19,62 %	10,29 %

Figuur 33. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen regio Stichtse Vecht 1963. Cijfers zijn bij benadering.

Gemeente → Politieke richting ↓	Breukelen	Loenen	Maarszen	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	20,08 %	18,83 %	13,45 %	18,37 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	19,10 %	20,39 %	26,82 %	28,98 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	39,60 %	46,16 %	44,52 %	33,68 %

Figuur 34. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen regio Stichtse Vecht 1998. Cijfers zijn bij benadering.

2.7.2.4.2 Economie

De regionale diversiteit in Stichtse Vecht komt ook tot uiting in de economische activiteiten. In de veenweidegebieden was de veeteelt belangrijk, zoals in de kernen Nieuwer ter Aa, Kockengen, Loenersloot en Nigtevecht. Tot in de jaren 1950 werd in Maarsseveen en Tienhoven nog verveend, zij het op beperkte schaal. Vervolgens ging men daar net als in Vinkeveen aan tuinbouw doen.⁸³ De industrie ontwikkelde zich voornamelijk langs het Amsterdam-Rijnkanaal, in het bijzonder in Maarszen. Belangrijke factoren daarin waren de centrale ligging van het dorp tussen Amsterdam en Utrecht en het relatief goedkope vervoer over water van grondstoffen en eindproducten.⁸⁴ Daar waren vanaf de eerste helft van de twintigste eeuw belangrijke fabrieken de jamfabriek van Zwaardemaker, de Nederlandsche Kininefabriek, de Verzinkerij Bammens, staalfabriek, werktuig- en spoorwegmaterieelfabriek Werkspoor, en de veevoederfabriek van Twijnstra, later UTD. Voor deze bedrijven werd veel personeel van buiten de regio gehaald, onder andere uit Friesland waaraan de Friezenbuurt zijn naam te danken heeft maar ook uit Noord-Brabant.⁸⁵ Verder noordwaarts waren in Breukelen de Peter Dines Koffiemolenfabriek en de Stoomzuivelfabriek Insulinde van plaatselijk belang. De bedrijven en fabrieken waren daar wat kleinschaliger dan in Maarszen.⁸⁶ Het noordelijk deel van de regio met Loenen en Nigtevecht bleef overwegend agrarisch van karakter, al waren daar ook her en der enkele fabriekjes van bescheiden omvang gevestigd.⁸⁷ De uitzondering hierop vormde Vreeland, dat met de vatenfabriek van Van Leer, tegenwoordig Greif, een voor de plaatselijke economie zeer belangrijke fabriek binnen de gemeentegrenzen had.⁸⁸

⁸³ G. Noordanus en E.J. Rinsma, *Vecht en Veen op de valreep* (Alphen aan den Rijn 1980) 17.

⁸⁴ M. Bous e.a., *Maarszen. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 2007) 60-61.

⁸⁵ R. Blijdenstijn en K. Volkers, *Over historische wegen. Varen, rijden en sporen door de provincie Utrecht* (Amsterdam 2018) 47. De Clercq en Jonker-Duynstee, *De kracht van Stichtse Vecht*, 69. V. Smits, *Maarszen 1940-1945* (Maarszen 1990) 25.

⁸⁶ A.A. Mantén en M. Laméris, *Breukelen. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 2008) 109-110.

⁸⁷ A.M. Fafanie e.a., *Loenen. Geschiedenis en architectuur* (Zeist 2000) 49.

⁸⁸ Mantén en Laméris, *Breukelen*, 117-118. P. Micheels, *De vatenman. Bernard van Leer (1883-1958)* (Amsterdam/Antwerpen 2002) 55-56.

In de tweede helft van de twintigste eeuw nam het belang van de industrie af, en nam zoals overal in Nederland het belang van de dienstensector toe. Er kwam in de Vechtstreek steeds meer ruimte voor recreatie en het natuur- en landschapsschoon zorgde voor een toename van toerisme en dagjesmensen. In 1964 kwamen nog op initiatief van het Breukelse bedrijfsleven dat meer arbeidskrachten nodig had enkele tientallen Molukse gezinnen naar Breukelen. Zij werden geconcentreerd in het noorden van het dorp gehuisvest waardoor ze lange tijd een hechte gemeenschap bleven vormen.⁸⁹ Door de verbeterde infrastructuur veranderde de regio steeds meer in een forensengebied waar mensen woonden die werkten in Amsterdam of Utrecht. De aantrekkelijke omgeving met Vecht, plassegebied en gemakken van de grote stad op relatief korte afstand zorgde ervoor dat de Vechtstreek een gewilde woonlocatie werd. Langs de gehele Vecht leidde dat tot een import van voornamelijk welgestelde inwoners met daarbij stijgende huizenprijzen.⁹⁰ Enkel in Maarssen werd op grote schaal gebouwd met de bouw van Maarssenbroek midden jaren 1970, in feite een compleet dorp op zich. De groei in de regio werd daar geconcentreerd en de impact van de nieuwe wijk op het oude dorp was groot.⁹¹ Maarssenbroek telt 23.000 inwoners.⁹²

2.7.2.4.3 Infrastructuur

De kleiweg die langs de Vecht tussen Utrecht en Amsterdam liep was lange tijd de voornaamste verkeersroute over land in het gebied. Tot de negentiende eeuw was het vervoer over water echter belangrijker. De Vecht en kleinere waterwegen als de Aa, het Gein en de Angstel speelden tot dan als onderdeel van de Keulsevaart tussen Amsterdam en het achterland tot in Duitsland een hoofdrol in het vervoer in de streek. In 1812 verhief Napoleon de weg langs de Vecht tot Rijksweg, en werd de weg verhard.⁹³ In het midden van de negentiende eeuw werd het gebied verder ontsloten door het aanleggen van de spoorlijn tussen Amsterdam en Utrecht. Abcoude, Loenen-Vreeland, Nieuwersluis, Breukelen en Maarssen werden stations op de route.⁹⁴

Om de toename van het vrachtverkeer over water en ook de steeds toenemende grootte van de schepen het hoofd te bieden werd in 1892 het Merwedekanaal gegraven. In het gebied van Stichtse Vecht volgde dit kanaal min of meer de loop van de Vecht waardoor in de gemeente deze twee waterwegen de centrale as vormen. In 1956 werden de werkzaamheden afgerond waarbij het kanaal in het gebied van Stichtse Vecht vergroot en verbreed werd tot het Amsterdam-Rijnkanaal.⁹⁵ Het Amsterdam-Rijnkanaal is tegenwoordig het drukst bevaren binnenvaartkanaal van Europa. Zo'n 87.000 schepen vervoeren jaarlijks 164 miljoen ton vracht. Het kanaal heeft tevens een belangrijke rol in de waterhuishouding van de Vechtstreek. Overtollig regenwater uit de omliggende polders wordt erdoor afgevoerd, bij droogte wordt via het kanaal water voor veenweidegebieden en de Loosdrechtse Plassen aangevoerd en ook levert het kanaal koelwater voor een elektrocentrale in Utrecht.⁹⁶ Met de verplaatsing van het vrachtverkeer van de rivier naar het kanaal werd de weg vrijgemaakt voor de ontwikkeling van de Vecht als recreatierivier.

Met de aanleg van het tracé van de Rijksweg 2, later A2, in 1954, tussen Utrecht en Amsterdam werd het gebied ook over land beter ontsloten en werd de Straatweg die tot dan toe de hoofdroute voor het wegverkeer was ontlast.⁹⁷ De Vecht en de Straatweg, van oudsher de twee hoofdverkeersaders in

⁸⁹ Mantén en Laméris, *Breukelen*, 126.

⁹⁰ Interview mw. W. de Kruijter-Zandstra, 09-05-2019.

⁹¹ Interview mw. A.P. van Haften-Rijswijk, 09-05-2019.

⁹² De Clercq en Jonker-Duynstee, 75-77.

⁹³ De Clercq en Jonker-Duynstee, *De kracht van Stichtse Vecht* 65. Blijdenstijn en Volkers, *Over historische wegen*, 129.

⁹⁴ J.M. ten Broek en V.M. Lansink, *Amsterdam Utrecht. Van Rhijnspoor tot Randstadspoor* (Zwolle 2018) 23-25.

⁹⁵ Ibidem 48.

⁹⁶ De Clercq en Jonker-Duynstee, *De kracht van Stichtse Vecht*, 65.

⁹⁷ Blijdenstijn en Volkers, *Over historische wegen*, 138.

de huidige gemeente Stichtse Vecht, zijn wat hun functie betreft tegenwoordig deels vervangen en aangevuld door de autosnelweg A2 en het Amsterdam-Rijnkanaal. Ook de spoorlijn tussen Amsterdam en Utrecht is steeds drukker geworden, de stations van Loenen-Vreeland en Nieuwersluis zijn echter opgeheven.⁹⁸

2.7.2.4.4 Religie

Vanwege de grote diversiteit aan kernen zijn ook in het religieuze leven in de twintigste eeuw op dorpsniveau enkele karakteristieken aan te geven. Zo woonden er veel rooms-katholieken in het dorp Breukelen, terwijl het omliggende platteland juist overwegend protestants was. In Loenen bevinden zich maar liefst drie vertakkingen van de gereformeerde kerk terwijl in Maarssen vanaf de vroegmoderne tijd veel joden woonden omdat zij niet in Utrecht geduld werden. Eind 18^e eeuw werd dit verbod opgeheven maar de joodse identiteit van Maarssen is gebleven. De dominante religieuze groep in Maarssen werd gevormd door de rooms-katholieken. Dit is nog altijd zichtbaar aan de indrukwekkende Heilig Hartkerk in het dorp. Bijzonder aan het dorp is de rijke schakering aan religieuze organisaties. Dorpen als Kockengen en Nieuwer ter Aa hadden juist een sterk protestantse identiteit.

2.7.2.4.5 Cultureel leven⁹⁹

In het noordelijk deel van de gemeente rondom Loenen lijkt de influx van rijke nieuwkomers de grootste impact te hebben. Door de populariteit van de regio als woonplaats stijgen de huizenprijzen waardoor jongeren die in de omgeving zijn opgegroeid geen kans meer hebben in de regio te blijven wonen. Hun plaats wordt overgenomen door mensen van buiten het gebied die geen binding hebben met het dorps- en verenigingsleven, wat hierdoor negatief beïnvloedt wordt.¹⁰⁰ Er lijkt een tweedeling te ontstaan tussen enerzijds de welgestelde nieuwkomers, die elkaar vinden op de plaatselijke golf- en hockeyclub en hun kinderen op dezelfde scholen plaatsen, en anderzijds de Loenenaren die al in het dorp woonden. Dorpen als Loenen en Vreeland veranderen hierdoor van identiteit. In Breukelen en Maarssen is de bevolkingssamenstelling gevarieerder, omdat hier relatief meer ruimte is gegeven aan de bouw van nieuwbouwwijken om de groeiende bevolking te voorzien van woningen. Watersportrecreatie is een belangrijk onderdeel van het verenigingsleven langs de Vecht.

Naast het verenigingsleven kent de gemeente een aantal opmerkelijke tradities en gebruiken, die wel bekend staan als het ijsje van Elly (van Stekelenburg), het Armenbrood van Ruwiel en de poffertjes van Kees de Tippelaar (Leonard Corneille Dudok de Wit). Elly van Stekelenburg werd geboren in 1901 in Enschede en groeide op tot een goed gewaardeerde actrice. Ze acteerde zowel in heel Nederland als in voormalig Nederlands-Indië en woonde een groot deel van haar leven in Breukelen. Naast haar acteer carrière staat Elly bekend om 'het ijsje van Elly' waarmee ze ervoor wilde zorgen dat ze voor altijd voort zou leven in de herinnering van de Breukelse basisschoolkinderen.

Kees de Tippelaar trakteerde de jeugd op poffertjes in plaats van ijsjes. Hij werd geboren in 1843. Zijn bijnaam 'de Tippelaar' verkreeg hij door zijn voorliefde voor het lange-afstandswandelen. Hij woonde op buitenplaats Slangevecht aan de Vecht in Breukelen en hield van feestjes. Hij zorgde er in de loop van de jaren voor dat zijn verjaardag uitgroeide tot een lokaal feest. Via het L.C. Dudok de Wit's Fonds deelt Kees, indirect, tot op de dag van vandaag poffertjes uit aan de schooljeugd van Breukelen. Dit gebeurt nog altijd in samenwerking met de poffertjeskraam van Van der Steen, die inmiddels al 150 jaar bestaat.

In het voormalig Portengen bij Kockengen ligt het zogeheten 'Armenland van Ruwiel', een stuk blauwgrasland. De Heer van Ruwiel schonk een deel van zijn grondbezit aan de buitenarmen zodat zij

⁹⁸ Ten Broek en Lansink, *Amsterdam Utrecht*, 108-109.

⁹⁹ Voor deze sectie is ook gebruikgemaakt van vooronderzoek dat in het RHC in 2015 is gedaan om te komen tot een acquisitieprofiel, dit is destijds niet afgerond.

¹⁰⁰ Interview mw. W. de Kruijter-Zandstra, 09-05-2019.

tijdens de wintermaanden tot 1984 brood kregen. Sindsdien krijgen alle gezinnen op een deel van Portengen-Noordeinde de zes weken voor Pasen gratis brood. Het armenland zelf is sinds 1964 in het bezit van Staatsbosbeheer en is tegenwoordig een natuureservaat.¹⁰¹

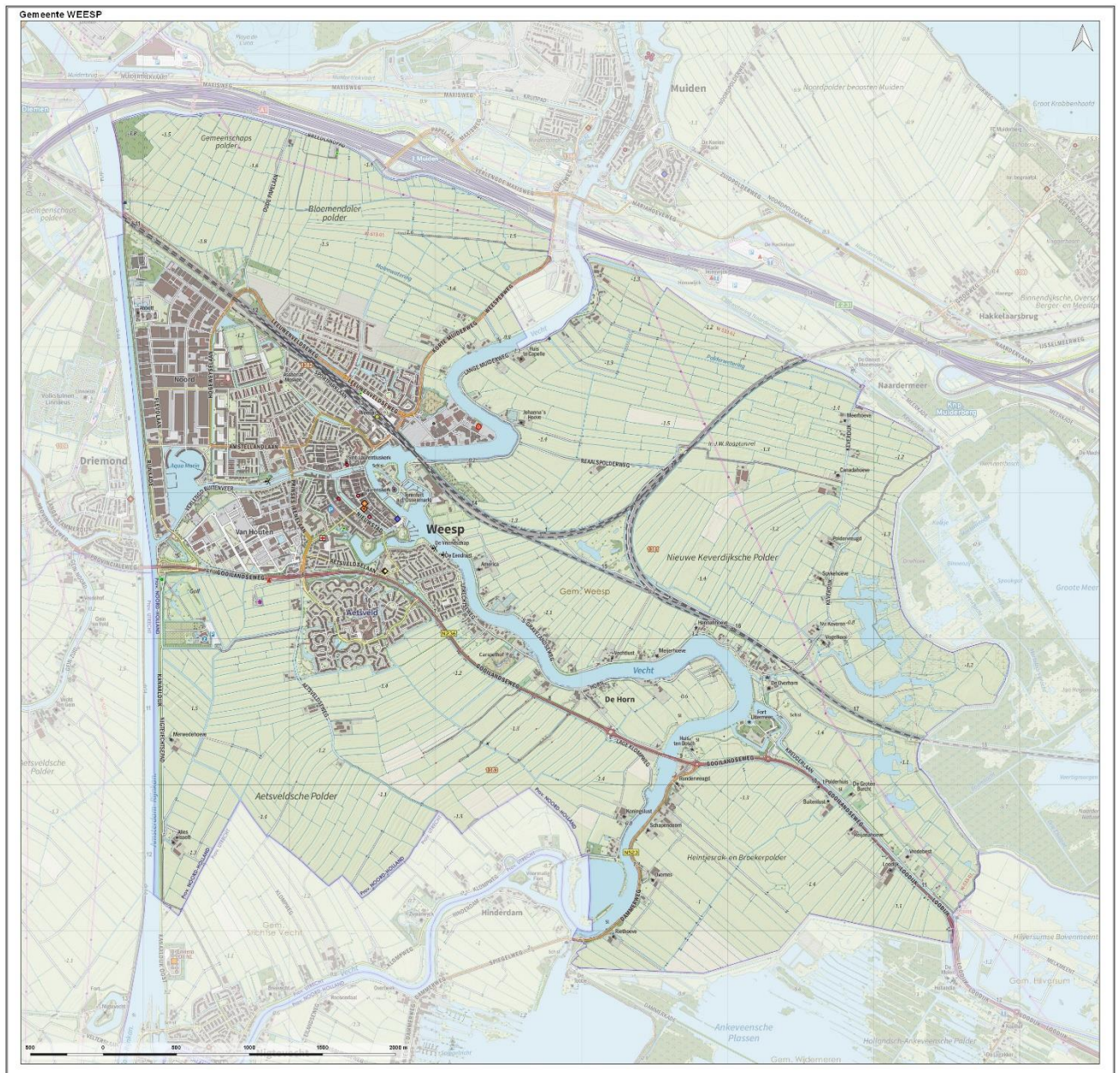
De gemeente Stichtse Vecht is tegenwoordig zeer geliefd vanwege de vele recreatiemogelijkheden. Een van de eerste mogelijkheden werd gerealiseerd in 1892 met de oprichting van het openluchtzwembad 'Sociëteit de Breukelsche Bad & Zwem Inrichting'. Andere zwembaden en zwemverenigingen in de Stichtse Vecht zijn 'Zwemlust' in de voormalige gemeente Loenen en 'De Badinrichting Maarssen en Maarsseveen'. Een belangrijk gebied voor recreatie is tegenwoordig de Scheendijk. De recreatieve mogelijkheden begonnen hier rond 1928 met het verhuren van roeibootjes. Ook in de winter zijn de Vecht en de plassen populair als recreatiegebied, bijvoorbeeld voor het schaatsen. Tegenwoordig staat Nederland natuurlijk wereldwijd bekend als een schaatsnatie. Deze reputatie is grotendeels te danken aan de Breukelaar Henk van der Grift doordat hij in 1961 in Göteborg (Zweden) Wereldkampioen allround werd. In de geboorteplaats van een dergelijke schaatsheld bevinden zich natuurlijk ook ijsclubs. Breukelen kent vier van dit soort verenigingen waarvan de oudste in 1919 is opgericht; Portengse IJclub De Volharding.¹⁰² Tegenwoordig is het natuurrecreatiegebied Noorderpark belangrijk om in de vraag naar natuurrecreatie te kunnen voorzien.¹⁰³

¹⁰¹ I. Gondrie, *Er is altijd wat te doen. Gemeente Breukelen aan de vooravond van Stichtse Vecht* (Breukelen 2010) 54-57, 84-91.

¹⁰² Ibidem, 104-107.

¹⁰³ De Clerq en Jonker-Duynstee, *De kracht van Stichtse Vecht*, 85-89.

2.7.2.5 Industriestadje onder de rook van Amsterdam - Weesp in de twintigste eeuw

Afbeelding 4. Kaart van de gemeente Weesp in 1919.¹⁰⁴

Wie aan Weesp in de twintigste eeuw denkt, kan niet om Van Houten heen. De firma Van Houten was van de tweede helft van de negentiende tot ver in de twintigste eeuw de belangrijkste werkgever van de stad. De cacao-fabriek trok personeel aan van ver buiten de gemeentegrenzen maar was ook voor de inwoners van Weesp belangrijk. Weesp is sinds de middeleeuwen al een bedrijvige industriestad geweest, eerst vanwege de bierbrouwerijen die gebruikmaakten van het schone Vechtwater, later door de jeneverindustrie die de schepen van de VOC bevoorradde. Met de komst van Van Houten in 1850 werd het tijdperk van Weesp als fabrieksstad ingeluid.

Het grondgebied van de gemeente is altijd beperkt geweest en bestond tot 1966 behalve uit de stad zelf en een klein gedeelte grasland rondom de stadsgrenzen enkel uit de Bloemendalerpolder ten noorden van de stad. Daar kwam met de opheffing van de gemeente Weesperkarspel in 1966 een

¹⁰⁴ <https://www.gemeentenatlas.nl/>, geraadpleegd 21-03-2019.

einde aan. Deze gemeente omringde Weesp aan drie zijden en het grondgebied ervan werd opgedeeld ten gunste van de gemeenten Weesp, Naarden, 's-Graveland en voornamelijk Amsterdam. De Keverdijkse, Broeker- en Overaetsveldse polder werden hiermee door Weesp ingelijfd, waarbij ook het buurtschap De Klomp gelegen aan de Vecht ten zuidoosten van Weesp binnen de gemeente kwam te liggen. Op 1 januari 2019 telde de gemeente 19.331 inwoners.

2.7.2.5.1 Politiek

De gemeente Weesp bekleedt ten opzichte van de andere gemeenten in het werkgebied van het RHC Vecht en Venen een bijzondere positie. Natuurlijk vanwege de eeuwenlange geschiedenis als stad ten opzichte van de andere plattelandsgemeenten, en ook vanwege de industrie en bedrijvigheid die voor Weesp zo belangrijk waren in plaats van het agrarisch bedrijf. Deze uitzonderingspositie laat zich ook gelden op politiek vlak. Waar in de overige drie gemeenten de ontwikkeling van een confessionele stemvoorkeur naar een liberale overtuiging te zien is, daar is gedurende de twintigste eeuw in Weesp de sociaaldemocratie sterk vertegenwoordigd. Dit heeft natuurlijk alles te maken met het relatief grote aandeel fabrieksarbeiders dat in Weesp woonachtig was, Van Houten gaf de voorkeur aan personeel dat binnen de stad en dicht bij de fabriek woonde.¹⁰⁵ Ook de nabijheid van Amsterdam als grote stad kan hebben bijgedragen aan een meer seculiere inslag van deze arbeidersbevolking, terwijl in plattelandsgemeenten de greep van de kerk op het dagelijks leven lange tijd groter bleef dan in stedelijke omgevingen.

Wanneer we de stembusgang in Weesp afzetten tegen de landelijke uitslagen wordt duidelijk dat de sociaaldemocratie in de stad relatief sterk was en de confessionele partijen zwakker dan landelijk gezien. Toch waren de confessionelen nog altijd goed voor ruim 40 % van de stemmen en gezamenlijk de grootste machtsfactor in de stad. De sociaaldemocraten konden gedurende de eeuw rekenen op een vrij stabiel derde deel van de stembusgangers. Ook hier zien we echter, gedurende de tweede helft van de eeuw een enorme toename van de liberale stem. Deze opmars ging omgekeerd evenredig gepaard met de teloorgang van de confessionele partijen. Waar de liberale partijen van tien procent van de stemmen in 1963 stijgen naar bijna 40 % in 1998, daar zakken de confessionelen van ruim 40 % in 1963 naar een kleine veertien procent in 1998.

Gemeente → Politieke richting ↓	Weesp	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	44,17 %	50,76 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	29,39 %	22,90 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	9,87 %	13,41 %

Figuur 35. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen Weesp 1925.¹⁰⁶ Cijfers zijn bij benadering.

¹⁰⁵ Zondergeld, A. en G. Zondergeld, *Geschiedenis van Weesp. Deel II 1850-1945* (Weesp 2014) 38.

¹⁰⁶ Voor Weesp zijn voor de Tweede Kamerverkiezingen van 1922 geen data voorhanden, daarom zijn in dit geval de verkiezingsuitslagen van 1925 gebruikt.

Gemeente → Politieke richting ↓	Weesp	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	43,16 %	49,18 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	34,85 %	28,01 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	10,91 %	10,29 %

Figuur 36. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen Weesp 1963. Cijfers zijn bij benadering.

Gemeente → Politieke richting ↓	Weesp	Landelijk
Confessioneel (RKSP, CHU, ARP, CDA)	13,85 %	18,37 %
Sociaaldemocratisch (SDAP, PvdA)	28,26 %	28,98 %
Liberaal (VDB, Vrijheidsbond, VVD, D66)	39,62 %	33,68 %

Figuur 37. Uitslagen Tweede Kamerverkiezingen Weesp 1998. Cijfers zijn bij benadering.

2.7.2.5.2 Economie

Bij uitstek de belangrijkste economische factor in Weesp in de eerste helft van de twintigste eeuw was de cacao-fabriek van Van Houten & Zn. In 1922 telde Weesp ruim 7.400 inwoners, het gemiddelde gezin bestond in die tijd uit 4,3 personen zodat de bevolking bestond uit ongeveer 1.720 huishoudens. Aan het begin van de jaren 1920 telde Van Houten tussen de 500 en 1000 personeelsleden. Dat betekent dat een aanzienlijk deel van de Weesper bevolking voor zijn levensonderhoud afhankelijk was van de cacao-fabriek.¹⁰⁷ Van Houten had zich op de chocolademarkt altijd onderscheiden door een kwalitatief goed product. In de tweede helft van de twintigste eeuw zouden andere chocolademakers hun producten dusdanig verbeteren dat Van Houten zijn voorsprong hierin verloor. Doordat tevens de boot werd gemist bij de introductie van nieuwe producten als candybars kwam de positie van het bedrijf onder druk te staan. In de economische crisis van 1970 werd Van Houten overgenomen en verdween de productie met de sluiting van het fabriekscapitaal uiteindelijk uit Weesp.¹⁰⁸

Naast Van Houten waren er nog andere gezichtsbepalende fabrieken en bedrijven in Weesp aanwezig. Zo vestigden zich op het fabrieksterrein aan de westkant van de stad dat na het vertrek van Van Houten werd omgedoopt tot Van Houten Industriepark internationaal opererende farmaceutische bedrijven als Philips-Duphar, ooit begonnen als Van Houten-Philips, het van oorsprong Belgische Solvay en tegenwoordig Abbott. In het midden van de eeuw was meer dan de helft van de Weesper beroepsbevolking werkzaam in de industrie, dat daarmee de belangrijkste bedrijfstak was.¹⁰⁹ Nog eens

¹⁰⁷ http://www.historisch.cbs.nl/detail.php?nav_id=0-1&id=120483795&index=0, <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/37556/table?ts=1561454990181>, Zondergeld en Zondergeld, *Geschiedenis van Weesp II*, 38. P. van Dam, *Cacao- en chocoladefabriek C.J. van Houten & Zn. 1815-1971. Opkomst en ondergang van een wereldmerk* (Eindhoven 2012) 57, 249.

¹⁰⁸ Van Dam, *Van Houten*, 84, 91-95.

¹⁰⁹ G. Zondergeld, 'Rokende Schoorstenen en Dreunende Machines. Weesp, industriestad 1945-2000' in *Tussen Vecht en Eem* jrg. 34 nr. 3 (september 2016) 153-172, aldaar 153.

een kleine duizend mensen werkten in de Weesper industrie maar woonden buiten de stad. In de tweede helft van de eeuw nam de dominantie van Van Houten af. Naast Van Houten waren andere belangrijke fabrieken die van Neerlandia en De Valk voor zuivelproducten, de metaalfabriek van Geesink, de Magneet (brom-)fietsenfabriek, de textielfabriek Wetri en de pakkingen- en horrenfabrikant Hamstra.¹¹⁰ In de industrie in Weesp kwamen in de tweede helft van de twintigste eeuw ook veel gastarbeiders te werken. In 1960 kwamen de eerste Italianen werken bij De Magneet, en vervolgens ook bij Van Houten. Enkele jaren daarna volgden Turken en Marokkanen. Vanaf de jaren 1970 ging het in Nederland minder met de industriesector, zo ook in Weesp. De chocolade-, metaal-, textiel- en zuivelindustrie die grote delen van de twintigste eeuw een stempel op Weesp drukten, zijn verdwenen. In de jaren negentig verloor Weesp geleidelijk aan veel bedrijven die elders in het land gunstiger vestigings- of uitbreidingsperspectieven vonden. Het snel groeiende Almere was een geliefde uitwijkplaats voor deze bedrijven.¹¹¹ De medicijnfabrikant Abbott heeft tegenwoordig de positie van Van Houten als belangrijkste werkgever overgenomen maar het economische landschap is in de loop van de tijd kleinschaliger geworden.¹¹² Toch is de industrie nog altijd de belangrijkste werkgever in de stad, al breidt de dienstensector zich sterk uit. Weesp is nog altijd aan drie zijden omgeven door industrieterreinen. Horeca en waterrecreatie worden echter steeds belangrijker.

2.7.2.5.3 Infrastructuur

De ligging van Weesp op een knooppunt van water- en landwegen had een gunstig effect op het vestigingsklimaat voor bedrijven. De stad ligt aan de spoorlijn tussen Amsterdam, Almere, Utrecht en Amersfoort. De Vecht en het Amsterdam-Rijnkanaal zorgen voor ontsluiting over het water en door de A1 ten noorden van de gemeente en de N236 ten zuiden van de gemeente aan alle kanten omsloten door logistieke aanvoerlijnen. Een probleem van Weesp is de beperkte ruimte geweest die de stad had. In de eerste helft van de twintigste eeuw belette de vestingstatus als onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie uitbreiding van de stad. In de tweede helft na de gebiedsuitbreiding door de opheffing van de gemeente Weesperkarspel wilde men wel grootschalig uitbreiden maar stak de provincie daar een stokje voor.

De aanleg van het Merwedekanaal in 1892, later het Amsterdam-Rijnkanaal, was voor Weesp niet onverdeeld gunstig. Tot dan had men goed geld verdiend aan de sluis tussen het Smal Weesp en de Vecht. Weesp was daarin overigens niet de enige, niet voor niets luidde een gezegde *“Die wil varen op de Vecht, legge zijn beurs maar op de plecht”*.¹¹³ In 1867 waren nog 14.642 binnenvaartschepen de sluis bij Weesp gepasseerd, dit aantal was in 1913 gedaald tot 4.000.¹¹⁴ De aanleg van de Oosterspoorweg waaraan Weesp in 1876 een halte kreeg, zal een versterkend effect op deze neerwaartse beweging hebben gehad.

2.7.2.5.4 Religie

Ook in Weesp waren de gebruikelijke kerkgenootschappen van hervormden, rooms-katholieken en gereformeerden actief.¹¹⁵ In de stad bestond echter ook een actieve Evangelisch-Lutherse gemeente, die aan het eind van de eeuw met de hervormden en gereformeerden opging in de PKN. Ook in de religie komen we de familie Van Houten weer tegen, want in 1906 realiseerden telgen uit de familie geheel op eigen initiatief uit hun particulier vermogen een vrijzinnig-protestantse kerk aan de Oudegracht. Deze Van Houtenkerk kwam in Weesp bekend te staan als ‘het Chocoladekerkje’. Het werd de ontmoetingsplaats voor de Weesper leden van de Nederlandse Protestanten Bond (NPB),

¹¹⁰ Interview dhr. H.J. Over de Linden, 07-05-2019.

¹¹¹ Zondergeld, ‘Rokende Schoorstenen’, 163.

¹¹² Ibidem, 162-164.

¹¹³ De Clercq en Jonker-Duynstee, *De kracht van Stichtse Vecht*, 67.

¹¹⁴ Zondergeld en Zondergeld, *Geschiedenis van Weesp II*, 31.

¹¹⁵ Ibidem, 63.

waarvan ook de Van Houtens lid waren.¹¹⁶ Tot de Tweede Wereldoorlog was in Weesp tevens een bloeiende joodse gemeenschap aanwezig. Deze was na de oorlog nagenoeg verdwenen.¹¹⁷ Vanwege de vele relatief grote bedrijven in Weesp is in de tweede helft van de twintigste eeuw een significante migrantengemeenschap in de stad ontstaan. Deze groep mensen is overwegend islamitisch, deze religieuze gezindte is in de archiefcollectie niet aanwezig.

2.7.2.5.5 Cultureel leven

Het wordt eentonig maar ook in het twintigste-eeuwse verenigingsleven in Weesp speelde Van Houten een belangrijke rol. Zowel muziekvereniging De Adelaar als voetbalclub Rapiditas (tegenwoordig onderdeel van FC Weesp) ontstonden als bedrijfsverenigingen van Van Houten. De bedrijfscultuur die bij meerdere van de grote ondernemingen bestond is bijzonder voor de stad. Ook bij de fabriek de Magneet bestond bedrijfsvoetbal, werden toertochten georganiseerd en had men zelfs een eigen hawaïband: de *Magneet Hawaiïans*.¹¹⁸ Weesp kende in de eerste helft van de twintigste eeuw veel zang- en muziekverenigingen, die naast de banden met het bedrijfsleven veelal waren onderverdeeld naar geloofsovertuiging. Het was immers de tijd van de verzuiling. Een aantal voorbeelden zijn de Christelijke Harmonie Soli Deo Gloria, het lutherse Kerkkoor Maarten Luther, het Rooms-Katholieke Mannenkoor St. Caecilia en de Rooms-Katholieke Gemengde Zangvereniging Arti et Religioni.¹¹⁹

Naast de al genoemde voetbalclub Rapiditas waren er in Weesp verenigingen voor gymnastiek, zwemmen en waterpolo, en werd er geschaakt, toneelgespeeld en was de scouting er actief.¹²⁰ Ook had Weesp al vanaf 1911 een museum, destijds begonnen als oudheidkamer.¹²¹ De geschiedenis van de Weesper porseleinproductie en het rijke industriële verleden zijn belangrijke thema's in de collectie. Voor feesten en bijeenkomsten waren in Weesp verschillende zalen centra. De bekendste en meest gebruikte waren de uitspanning De Roskam en 't Loosje, waar vele toneel-, zang- en dansvoorstelling plaatsvonden. In 1948 werd het City of Wesopa Theater geopend. In het gebouw konden films vertoond worden, theatervoorstellingen worden gehouden en feesten georganiseerd.¹²² In de jaren zestig tot tachtig bloeide de jeugdcultuur in Weesp. Er waren maar liefst drie jongerencentra in de stad aanwezig waar gedanst, gekletst en naar concerten geluisterd kon worden.¹²³

Een jaarlijks groot feest is het Sluis- en Bruggenfeest dat sinds 1978 ieder jaar in augustus gehouden wordt. Destijds begonnen als eenmalige festiviteit om de restauratie van sluis en bruggen in het stadscentrum te vieren, is het uitgegroeid tot het belangrijkste en meerdaagse volksfeest van de stad. De laatste decennia neemt ook de populariteit van waterrecreatie op en rond de Vecht toe.¹²⁴

¹¹⁶ J. Jonker-Duynstee, *Van Houtenkerk in Weesp* (Amsterdam 2013) 7-9. Interview mw. A. Zondergeld, 07-05-2019.

¹¹⁷ D. van Zomeren, *Geschiedenis van de joodse gemeenschap in Weesp* (Weesp 1983) 20-28, 96-104.

¹¹⁸ Zondergeld, 'Rokende Schoorstenen', 159.

¹¹⁹ W. van Dijk, 'Johan Schafstall componist en dirigent. Weesper 'Verborgene Verleden': de opa van Youp van 't Hek' in *Historisch Weesp* jrg. 34 nr. 2, (2018) 14-17, aldaar 15-16.

¹²⁰ Zondergeld en Zondergeld, *Geschiedenis van Weesp II*, 71

¹²¹ Ibidem, 77.

¹²² Zondergeld, A. en G. Zondergeld, *Geschiedenis van Weesp. Deel III 1945-2000* (Weesp 2016) 53-54.

¹²³ Ibidem, 130-133, 152-155.

¹²⁴ Zondergeld en Zondergeld, *Geschiedenis van Weesp III*, 59.

2.7.3 Leemtellijst

“Contrary to popular belief, the past was not more eventful than the present”

-George Orwell¹²⁵

2.7.3.1 Inleiding

In de beredeneerde leemtellijst wordt per gemeente aangegeven welke maatschappelijke sectoren ofwel categorieën in de collectie voor de betreffende gemeente nog aanvulling behoeven, en waarom. Hiertoe worden de bestandsanalyse (wat bevindt zich al in de collectie) en de historische analyse (wat is kenmerkend voor de gemeente in kwestie) gecombineerd om te komen tot aanbevelingen voor potentiële waardevolle aanvullingen op de huidige collectie. Per gemeente wordt een selectie van interessante archiefvormers gepresenteerd die voor acquisitie in aanmerking zouden komen. Voor de onderverdeling wordt grotendeels de indeling in sectoren gehanteerd zoals die in de historische analyse gebruikt wordt, met het verschil dat politiek/bestuur en infrastructuur niet geen lokale ontwikkelingen vertegenwoordigen waarbij eenvoudig particuliere archiefvormers gelokaliseerd kunnen worden. Daarentegen is dit wel het geval voor Natuur-, land- en tuinbouwarchieven die voor het gemak zijn losgemaakt van het thema industrie uit de historische analyse. De categorie onderwijs is apart opgenomen omdat de archieven van belang zijn voor een goed beeld van de samenleving, bovendien zijn ze voor de genealoog van grote historische waarde. De categorie was echter te beperkt om ook als aparte sector in de historische analyse te bespreken.

2.7.3.2 De Bilt

De diversiteit van het geestelijk leven in de gemeente is interessant maar buiten enkele archieven van hervormde, gereformeerde en rooms-katholieke gemeenten zijn in de collectie van het RHCVV van deze groepen geen archieven in beheer. De religieuze diversiteit en het rijke verenigingsleven van de gemeente zijn daardoor onvoldoende zichtbaar in de collectie van het RHCVV. Op deze sectoren zou het acquisitiebeleid zich de komende periode kunnen richten. Daarnaast zijn ook in de overige sectoren een aantal archiefvormers geselecteerd waarvan het archief interessant zou zijn om op te nemen, zowel voor toekomstig historisch onderzoek als om de huidige maatschappelijke diversiteit in de gemeente weer te geven. Het historische onderscheid tussen de landelijke voormalige gemeente Maartensdijk aan de westkant van de gemeente en de wat meer urbane vroegere gemeente De Bilt aan de oostkant zou in de archiefcollectie wat meer geaccentueerd kunnen worden. Bijvoorbeeld door het acquireren van Natuur-, land- en tuinbouwarchieven uit de kernen van de voormalige gemeente Maartensdijk en archieven uit de Industrie-, handel- en dienstensector uit het gebied van De Bilt-Bilthoven.

- Cultuur/verenigingsleven
 - Stichtsche Cricket & Hockey Club (SCHC) te Bilthoven, 1906-heden. Hockey wordt op nationaal en internationaal niveau gespeeld.
 - Volleybalvereniging Salvo'67, Maartensdijk.
 - Voetbalvereniging FC De Bilt, ontstaan in 1997 na fusie van de verenigingen BVC, FAK en Bilthoven.
 - SV Irene Omnisportvereniging.
 - Vrijmetselaarsloge 14 De Ster in het Oosten en Huize Het Oosten, Bilthoven.
 - Buurtvereniging Tuindorp, 1923 opgericht, vanaf 1973 Vereniging voor Samenlevingsopbouw WVT. Gevestigd te Bilthoven.
 - Verschillende verenigingen actief in De Vierstee te Maartensdijk.
 - Biltse Sport Federatie, met aangesloten verenigingen (gemeentebreed).

¹²⁵ G. Orwell, 'My Country Right or Left' in *Folios of New Writing* (herfst 1940), geciteerd in S. Orwell en I. Angus (red.), *The Collected Essays, Journalism and Letters of George Orwell volume I An Age Like This 1920-1940* (Harmondsworth 1971) 587.

- Natuur, Land- en tuinbouw
 - IVN De Bilt e.o., 1968-heden.
 - Stichting Groenekans Landschap, 1974-heden.
 - Stichting Behoud Prinsenlaan en Ommelanden, Maartensdijk.

- Onderwijs
 - Aeres Mavo Bilthoven.
 - Aeres VMBO Maartensdijk (voorheen Groenhorst).
 - Berg en Boshschool (speciaal onderwijs).

- Industrie/bedrijfsleven
 - Advies- en ingenieursbureau Grontmij, tegenwoordig Sweco Nederland.
 - Copijn Groenekan Boomkwekerij en Tuinarchitectuur, te Groenekan.

- Religie
 - R.K. parochie H.H. Michaël (1893), R.K. parochie H.H. Laurentius (1963), in 2004 fuseerde de Michaëlparchie met de Laurentiusparochie tot de H.H. Michaël- en Laurensparochie. Vanaf 2011 is de Michaël - Laurensparochie samen met acht andere kerken in de regio onderdeel geworden van HH. Martha en Mariaparochie.
 - R.K. parochie St. Maarten in Maartensdijk (ook in 2011 bij Martha en Mariaparochie).
 - RK Geloofsgemeenschap Onze Lieve Vrouw van Altijddurende Bijstand Bilthoven - Den Dolder - Bosch en Duin (ook in 2011 bij Martha en Mariaparochie gevoegd).
 - Vereniging de Marokkaans islamitische gemeenschap de Bilt-Bilthoven.
 - Koninkrijkszaal van Jehovah's Getuigen Bilthoven.

2.7.3.3 De Ronde Venen

In de dorpskernen van De Ronde Venen zijn veel verenigingen actief, deze rijke schakering komt weinig tot uiting de collectie van het RHCVV. Daarbij is de waardering van de natuurwaarde van het veenweidelandschap in De Ronde Venen de afgelopen jaren sterk vermeerderd, de weerslag daarvan is niet zichtbaar in de collectie van het RHCVV. Tot slot is de positie van Mijdrecht als enige kern met een industriegebied van enige omvang in de gemeente van belang om zichtbaar te maken in het archiefbestand. Het is daarom aan te bevelen de komende periode waar het De Ronde Venen betreft met voorrang te acquireren in de sectoren Cultuur/verenigingsleven, Natuur, Land- en Tuinbouw en Industrie/bedrijfsleven.

- Cultuur/verenigingsleven
 - Voormalige fanfare, tegenwoordig Brassband Concordia (actief 1898-heden). Acteert op landelijk niveau. (Vinkeveen).
 - Voetbalvereniging Argon, belangrijke amateurclub. (Mijdrecht). Ook basketbal
 - Stichting Fort Abcoude (Abcoude).
 - Abcouder Harmonie (actief 1900-heden) (Abcoude).
 - Abcouder IJclub (1895-heden) (Abcoude).
 - Oranjevereniging Baambrugge (1933-) (Baambrugge) Groot feest in Baambrugge, belangrijke lokale rol.
 - Sportvereniging BEO Baambrugge (1948- gym turnen volleybal).
 - Zwembad Veenweidebad Mijdrecht.
 - Theater Piet Mondriaan, Abcoude.
 - Atletiekvereniging De Veenlopers, Mijdrecht.
 - Stichting Autocross Abcoude e.o., Abcoude.
 - Omnisportvereniging Veenland, Wilnis (badminton, gymnastiek, volleybal, zaalvoetbal, tafeltennis).

- Watersportvereniging Vinkeveen Abcoude, (1942-) in Vinkeveen.
- FC Abcoude (1973-heden).
- Stichting Vinkeveen Promotion.
- Sportvereniging Hertha (1929-) (Vinkeveen/Wilnis).

- Natuur, Land- en tuinbouw
 - Stichting De Bovenlanden (natuurbeheer, 1985-).
 - LTO Noord, afd. Noord West Utrecht.
 - Imkervereniging Oudenrijn, Wilnis.
 - Groei en Bloei afdeling Vecht en Venen.
 - IVN, afdeling De Ronde Venen en Uithoorn.
 - Agrarische natuur- en landschapsvereniging De Utrechtse Venen.
 - Rijn Vecht en Venen. Agrarisch Natuur-, Landschaps- en Waterbeheer (2016-).
 - Fa. F.A. Ruizendaal & Zonen.
 - Boom- en Fruitkwekerij | Aanleg en Onderhoud van tuinen, Waverveen.

- Industrie/bedrijfsleven
 - Van Walraven. Groothandel in infra- en installatiemateriaal (Mijdrecht) (1968-).
 - SC Johnson Benelux (voorheen Johnson Wax), schoonmaakmiddelenproducent.
 - Lievers Holland, betonverwerking.
 - ALPLA Nederland B.V. (plasticproducent).
 - Boom-Verweij Packaging (drukkerij sinds 1890).
 - De Adelaar BV Betonwaren Industrie (eerst V'veen-W'veen, nu Mijdrecht).

- Onderwijs
 - VeenLanden College (voortgezet onderwijs) Mijdrecht.

- Religie
 - Oud-katholieke statie van de heilige Elia, Mijdrecht.
 - Ahmadiyya Moslim vrouwenvereniging Ladjna Ima'illah, Wilnis.
 - Stichting Maghariba (islamitisch) te Mijdrecht.

2.7.3.4 Stichtse Vecht

De gemeente Stichtse Vecht wordt gekenmerkt door diversiteit. In een kern als Maarssen is een grote rol weggelegd voor het bedrijfsleven en zijn veel verschillende religies aanwezig. Dat zouden focuspunten kunnen zijn bij acquisitie omdat in de collectie van het RHCVV nauwelijks bedrijfsarchieven aanwezig zijn de kerkarchieven die aanwezig zijn niet de religieuze diversiteit van de regio weerspiegelen. Langs de Vecht wordt recreatie steeds belangrijker, maar ook de waarde van de omgeving als natuurgebied krijgt groeiende erkenning. De watersportrecreatie is in de collectie van het RHCVV niet vertegenwoordigd, hetzelfde geldt voor natuurorganisaties. Tot slot is er een actief cultureel leven in de gemeente aanwezig, wat zich uit in allerlei feesten en festiviteiten die het gehele jaar georganiseerd worden. Het zou goed zijn voor de representativiteit van de collectie van het RHCVV om hiervan wat terug te kunnen zien in de archiefcollectie.

- Cultuur/verenigingsleven
 - Zwem- en Recreatiepark de Koet.
 - Koetstock muziekfestival, sinds 1996.
 - Park Podium Breukelen.
 - Zwembad De Meent, Breukelen.
 - Stichting Concert in Tienhoven, sinds 1997.
 - Vereniging Kunstronde Vecht en Plassen, Maarssen.
 - Streekmuseum Vredegoed.

- Stichting Kinderboerderij Otterspoor Maarssen.
 - Golfvereniging Old Course Loenen.
 - FC Breukelen.
 - O.S.V. NiTA.
 - Sv De Vecht.
 - Tennisvereniging Nigtevecht.
 - Watersportvereniging De Muyen Loenen.
 - Maarssense zwem- en poloclub De Fuut.
 - Verschillende bewonersverenigingen en wijkcommissies.
- **Natuur, Land- en tuinbouw**
 - IVN, afdeling Vecht en Plassengebied.
 - Natuurgroep Kockengen.
 - Vereniging tot bevordering van de bijenteelt in Nederland, afdeling Vechtstreek.
 - Nederlandse bijenhoudersvereniging, afdeling Vechtstreek.
 - Stichting Behoud Veenweidegebied Kockengen.
 - Stichting De Roerdomp Kockengen.
 - WNF Regioteam Gooi en Vechtstreek.
- **Onderwijs**
 - Broeckland College Breukelen.
 - Niftarlake College Maarssen.
 - Montessorischool Loenersloot.
 - Graaf Florisschool Loenen.
 - De Tweemaster Nigtevecht.
 - Nyenrode Business Universiteit Breukelen.
- **Industrie/bedrijfsleven**
 - Metaalindustrie Qumey BV. Maarssen.
 - Greif / Tri-sure, voormalig Van Leer vatenfabriek / Van Leer Packaging. Vreeland.
 - Koninklijke Bammens BV. Maarssen.
- **Religie**
 - Vrijzinnigen Nederland afdeling Stichtse Vecht.
 - CAMA gemeente Levend Water te Maarssen.
 - Pinkstergemeente Elim te Maarssen.
 - Bahá'í geloof.
 - Molukse evangelische kerk te Breukelen.
 - Koninkrijkszaal van Jehovah's Getuigen Maarssen.

2.7.3.5 Weesp

De meeste archieven van bedrijven die in de twintigste eeuw voor Weesp belangrijk waren maar niet meer bestaan zijn met het verdwijnen van het bedrijf verloren gegaan. Het archief van Van Houten, zo belangrijk voor de geschiedenis van Weesp in de twintigste eeuw, is ondergebracht bij het Noord-Hollands Archief. In de collectie van Weesp zijn al van veel particuliere archiefvormers (delen van) archieven aanwezig. Het betreft hier voornamelijk archieven van verenigingen en kerken. Een uitzondering hierop is de islamitische gemeenschap van Weesp, die in de archieven weinig voorkomt. Natuur-, land- en tuinbouwarchieven zijn voor Weesp minder relevant, gezien de nadruk van industrie en bedrijfsleven in het profiel van de stad. In die laatste categorie zou de collectie vooral aan representativiteit kunnen winnen. Vanwege de ligging aan het water is de laatste decennia de waterrecreatie sterk toegenomen. Ook dat zou een punt van aandacht wat betreft acquisitie kunnen zijn.

- Cultuur/verenigingsleven
 - Koninklijke Harmonie De Adelaar (sinds 1884).
 - Manege Bleijenberg.
 - ZIB Victoriabad Weesp.
 - Golfvereniging Weesp.
 - PSV WeesperVechtRuiters.
 - Roeivereniging Weesp.
 - Watersport Vereniging Weesp.
 - WSV De Vecht.
 - WWV De Zeemeermin.
 - Coöperatie Het Domijn.
 - Stichting Nationale Herdenkingen Weesp.

- Natuur, Land- en tuinbouw

- Onderwijs
 - Casparus College, middelbare school voor beroepsgericht VMBO.
 - Protestants-christelijke Kors Breijerschool.
 - Protestants-christelijke Van der Muelen-Vastwijkschool.
 - Openbare basisschool De Hobbedob.

- Industrie/bedrijfsleven
 - Abbott Healthcare Products BV.
 - Enter Media.
 - Audion Packaging Machines.
 - HOBA BV.
 - DyeCoo Textile Systems BV.
 - Speciaaldrukkerij Losekoot BV.
 - Koninklijke Moorman Karton Weesp BV.
 - Tramedico BV.
 - Smit & Zoon, fabrikant chemicaliën leerindustrie.
 - Uitgeverij Heureka.

- Religie
 - Stichting Islamitische Moskee Assoenat.
 - Stichting sociaal cultureel Islamitisch centrum Weesp.
 - Stichting TSCC Mimar Sinan Moskee Weesp.

Bijlage 1. Literaturopgave

Opstellen acquisitieprofiel en theoretisch kader

Acquisitieprofiel van Het Utrechts Archief met betrekking tot niet-overheidsarchieven (z.p. z.j.). Digitaal beschikbaar: <https://hetutrechtsarchief.nl/contact/80-archief-aanbieden>.

Archievenblad jrg. 105 nr. 6 (2001) themanummer particuliere archieven.

Bent, E. van den, e.a. (red.), *Schetsboek Documenteren van de Samenleving. De rollen van een archivaris; denken en doen* ('s-Gravenhage 2015).

Boomgaard, J.E.A., J.A.M.Y. Bos-Rops en G.M.W. Ruitenbergh, 'Alle theorie is grauw... De praktijk heeft een ander kleurtje. Praktische wenken voor een planmatige aanpak van de acquisitie van particuliere archieven' in *Nederlands Archievenblad* (1991) 123-161.

Booms, H., 'Society and the Formation of a Documentary Heritage: Issues in the Appraisal of Archival Sources' in *Archivaria* 24 (1987) 69-107.

Booms, H., 'Überlieferungsbildung: Keeping Archives as a Social and Political Activity' in *Archivaria* 33 (1991-1992) 25-33.

Bos-Rops, J.A.M.Y. en P.W.J. den Otter, 'Kiezen uit overvloed. De acquisitie van bedrijfsarchieven' in *Nederlands Archievenblad* 91 (1987) 107-136.

Booy, E.P. de, 'Documentatiecentra, private archieven en het historisch motief' in *Nederlands Archievenblad* 78 (1974) 309-318.

Brood, P., e.a. (red.), *Selectie. Waardering, selectie en acquisitie van archieven* ('s-Gravenhage 2005).

Cook, T., 'Evidence, memory, identity, and community: four shifting archival paradigms' in *Archival Science* 13 (2013), 95-120.

Cook, T., 'Mind Over Matter: Towards a New Theory of Archival Appraisal' in P. Brood e.a. (red.), *Selectie. Waardering, selectie en acquisitie van archieven* ('s-Gravenhage 2005) 12-35.

Cook, T., 'Remembering the Future. Appraisal of Records and the Role of Archives in Constructing Social Memory' in F.X. Blouin en W.G. Rosenberg (red.) *Archives, Documentation, and Institutions of Social Memory. Essays from the Sawyer Seminar* (Ann Arbor 2007) 169-181.

Cook, T., "'We Are What We Keep; We Keep What We Are": Archival Appraisal Past, Present and Future' in *Journal of the Society of Archivists* 32:2, 173-189.

Diepen, A. van, 'Van Turkse supermarkt tot Marokkaanse vrouwenorganisatie. Het actief verwerven van migrantenerfgoed' in *Archievenblad* jrg. 106 nr. 4 (2002) 16-17.

Duparc, F.J., *Archiefwet 1962* (Zwolle 1976).

Discussienota Archiefbeleid uitgebracht door de Commissie Nota Archiefbeleid ('s-Gravenhage/'s-Hertogenbosch/Vught 1982).

Drossens, P., e.a. (red.), *Selectie II. Theorie, praktijk, nieuwe trends en ontwikkelingen* ('s-Gravenhage 2018).

Een samenleving in beweging. Nederland tussen 1976 en 2005 in 200 trends en 100 hotspots (Den Haag 2016).

Ferbeek, E., *Kiezen voor later. Profiel voor een eigentijdse en toekomstgerichte acquisitie van Amsterdamse archieven en collecties* (Amsterdam 2018). Digitaal beschikbaar: <https://www.amsterdam.nl/stadsarchief/organisatie/verwerving-0/verwervingsbeleid/>.

Fisher, R., 'In Search of a Theory of Private Archives: The Foundational Writings of Jenkinson and Schellenberg Revisited' in *Archivaria* 67 (2009) 1-24.

Fruin, R., *De Archiefwet 1918* (Alphen aan den Rijn 1919).

Ham, F.G., 'Archival Choices: Managing the Historical Record in an Age of Abundance' in *The American* vol. 47 nr. 1 (1984) 11-22.

Ham, F.G., 'Archival Strategies for the Post-Custodial Era' in *The American Archivist* vol. 44 nr. 3 (1981) 207-216.

Ham, F.G., 'The Archival Edge' in *The American Archivist* vol. 38 nr. 1 (1975) 5-13.

Hart, C. de, 'Acquireren met beleid: het acquisitieprofiel' in R. Kramer e.a. (red.) *Archiefbeheer in de praktijk* 86 (december 2013) 6021-1–6021-13.

Hart, C. de, *Een kwestie van kiezen. Acquisitieplannen en -profielen in het Nederlandse Archiefwezen*. Afstudeeropdracht Informatie en Media/Archivistiek B (z.p. 2012).

Hart, C. de, 'Een kwestie van kiezen. Acquisitieplannen en –profielen in het Nederlandse archiefwezen' in T. Vermeer, P. Links en J. Klein (red.), *Particuliere Archieven. Fundamenten in beweging* ('s-Gravenhage 2013) 85-100.

Heijmans-van Bruggen, M.P., 'Acquisitie van erfgoed van migrantengemeenschappen' in R. Kramer e.a. (red.) *Archiefbeheer in de praktijk* 78 (december 2011) 6025-1–6025-30.

Hijma, B., 'De acquisitie van agrarische archieven. Een campagne van het Rijksarchief in Overijssel' in *Nederlands Archievenblad* 90 (1986) 204-213.

Horsman, P., E. Ketelaar en T. Thomassen, 'New Respect for the Old Order: The Context of the Dutch Manual' in *The American Archivist* 66 (2003) 249-270.

Horsman, P.J., F.C.J. Ketelaar en T.H.P.M. Thomassen, *Tekst en context van de Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven van 1898* (Hilversum 1998).

Jeurgens, C., 'Turkse Dordtenaren. Cultuur-historisch erfgoed van nieuwkomers' in *Archievenblad* jrg. 105 nr. 8 (2001) 12-15.

Jeurgens, C. en A. Kolle, *Belangen in balans. Handreiking voor waardering en selectie van archiefbescheiden in de digitale tijd* (Den Haag 2015).

Jeurgens, K.J.P.F.M., A.C.V.M. Bongenaar en M.C. Windhorst, *Gewaardeerd Verleden. Bouwstenen voor een nieuwe waarderingsmethodiek voor archieven* (Den Haag 2007).

Jong, J. de, en J. Pennings, 'Allochtoon niet in het archief; hoe erg is dat voor nieuwe generaties op zoek naar hun wortels?' in *Archievenblad* jrg. 101 nr. 4 (1997) 30-31.

Jonker, A.E.M., 'Acquisitie: variaties en continuïteit' in *Archievenblad* jrg. 111 nr. 3 (2007) 26-29.

Kaajan, D., 'Het belang van particuliere archieven van politici' in *Archievenblad* jrg. 106 nr. 7 (2002) 28-31.

Kamp, J., e.a. (red.) *Geschiedenis schrijven! Wegwijzer voor historici* (Amsterdam 2016).

Keijser, R., *De acquisitie van particuliere archieven in 2011-2012 en aanbevelingen voor de beleidsperiode 2013-2016* (Utrecht 2010).

Ketelaar, E., 'Records out and archives in: early modern cities as creators of records and as communities of archives' in *Archival Science* 10 (2010) 201-210.

Ketelaar, E., 'Sharing: collected memories in communities of records' in *Archives and Manuscripts* 33 (2005) 44-61.

Ketelaar, F.C.J., 'Archivalisering en archivering' in H. Waalwijk & J. Weterings (eds.) *Spreken is goud. Oraties en colleges van hoogleraren...en de archivistiek* ('s-Gravenhage 2009) 164-181.

Ketelaar, F.C.J., 'Levend archief' in H. Waalwijk & J. Weterings (eds.) *Spreken is goud. Oraties en colleges van hoogleraren...en de archivistiek* ('s-Gravenhage 2009) 15-27.

Ketelaar, E., 'The art of appraisal', deel van een paper gepresenteerd tijdens het seminar "Archives, Documentation and the Institutions of Social Memory", georganiseerd door de Bentley Historical Library en het International Institute van de University of Michigan, 31 januari 2001. <https://www.uu.nl/wetfilos/wetfil02/programma/files/ketelaar.pdf>.

Keijser, R., 'Project Particuliere Archieven op de Kaart, een tussenstand' in *Archievenblad* (2017) nr. 4, 21-23.

Keijser, R. en F. de Jong, 'Nieuwe stappen in de richting van Archieffcollectie Nederland' in *Boekman* 110 (2017) 40-43.

Luijkx, G., 'Acquisitie met beleid. Een proef tot structurering van de verwerving van archieven' in *Archievenblad* jrg. 112 nr. 5 (2008) 16-19.

Lucassen, J., 'Historisch erfgoed van minderheden' in *Archievenblad* jrg. 106 nr. 3 (2002) 20-23.

Mars, T. *Plan van aanpak. Project Particuliere Archieven op de kaart* (z.p. 2016).

Millar, L., 'Discharging our Debt. The Evolution of the Total Archives Concept in English Canada' in *Archivaria* 46 (1998) 103-145.

Pickard, A.J., *Research Methods in Information* (Londen 2013).

Plan voor de acquisitie van particuliere archieven, 2014-2018 (Wijk bij Duurstede 2013). Digitaal beschikbaar: https://www.rhczuidoostutrecht.nl/aw_beleidstukken.php.

Raad voor Cultuur, *Besteladvies Archieven* (2010).

Raad voor Cultuur, *Het tekort van het teveel. Over de rijksverantwoordelijkheid voor cultureel erfgoed* (2005).

Sanders, J.G.M., 'Overdracht van particuliere archieven' in R. Kramer e.a. (red.) *Archiefbeheer in de praktijk* 70 (maart 2010) 6020-1 - 6020-27.

Schimmelpenninck van der Oije, C.O.A., 'Particuliere archieven: kapen, kopen, koesteren?' in P. Brood (red.) *Voor burger en bestuur. Twintig jaar Nederlands archiefwezen 1968-1988* (Hilversum 1988).

Sheffield, R., 'Total archives: A brief history', online gepubliceerd: <http://www.rebeckasheffield.com/total-archives>.

Tosh, J., *The pursuit of history* (Harlow 2006).

Vermeer, T., P. Links en J. Klein (red.), *Particuliere Archieven. Fundamenten in beweging* ('s-Gravenhage 2013).

Williams, R.C., *The Historian's Toolbox. A Student's Guide to the Theory and Craft of History* (Armonk 2007).

Williamson, K. en G. Johanson (red.), *Research Methods. Information, Systems, and Contexts* (Kidlington 2018).

Literatuur historische analyse

Algemeen

Blijdenstijn, R., *Tastbare tijd. Cultuurhistorische atlas van de provincie Utrecht* (Amsterdam 2015).

Blijdenstijn, R. en K. Volkers, *Over historische wegen. Varen, rijden en sporen door de provincie Utrecht* (Amsterdam 2018).

Broek, J.M. ten, en V.M. Lansink, *Amsterdam Utrecht. Van Rijnspoor tot Randstadspoor* (Zwolle 2018).

Gemeente De Bilt

Cremers, P., *Verhalen van vroeger & nu. Uit De Bilt, Bilthoven, Groenekan, Hollandsche Rading, Maartensdijk en Westbroek* (Groenekan 2013).

Barends, S., en S. Broekhoven, *De Bilt. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 1995).

Beesemer, K. e.a., *Regeren is ook...achteruit zien!* (Bilthoven 2013).

Brusse, P., P. van Cruyningen en R. Rommes, *Tien eeuwen Maartensdijk. Een landelijke gemeente in Midden-Nederland* (Utrecht 2001).

De Biltse Grift. Tijdschrift van historische kring D'Oude School, verschillende uitgaven.

Drees, E., en F. Nas, *De Bilt, wonen en werken* (Ljubljana 2000).

Krommenhoek, W., en L. van Vlodorp (red.), *Honderd jaar Bilthoven 1917-2017* (De Bilt 2017).

Kruidenier, M. en J. van der Spek, *Maartensdijk. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 2000).

Laméris, M., *Markant Maartensdijk* Maartensdijk 1997).

Meijer, J.W.H., *Kleine Historie van De Bilt* (Bunnik 1995).

Spek, J. van der, *Van Oostbroek tot Westbroek. Het verhaal van de zes dorpen van De Bilt* (De Bilt 2007).

Gemeente De Ronde Venen

Bent, E.A.G. van den, & C.M.P.F. van den Broek, *Mijdrecht. Meer dan veen alleen* (Mijdrecht 1985).

Bloed, A., L.R. Mur en H.W. van Soest, *Van wildernis tot ronde venen. Grepen uit de geschiedenis van Wilnis* (Wilnis 1984).

Bous, M., N. Dinkla en M. van Gessel, *Abcoude. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 2009).

Carasso, D.G. & M. Carasso-Kok, (red.), *Abcoude en Baambrugge 900 jaar. Uit de historie van twee dorpen* (Abcoude 1985).

Ginkel-Meester, S. van, en H. Lagers, *De Ronde Venen. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 2001).

Jegerings, M. e.a. (red.), *De Ronde Venen in kaart* (Mijdrecht 2007).

Prins, L., *Mijdrecht-Wilnis. Veranderingen in de 20^e eeuw* (Klaaswaal 2009).

Timmer, W. *Kroniek van Abcoude en Baambrugge* (Hilversum 2010).

Wees, P.J.J.M. van, (red.), *Vinkeveen. Van Demmerik tot Waverveen* (Vinkeveen 2012).

Gemeente Stichtse Vecht

Bous, M. e.a., *Maarsssen. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 2007).

Clercq, S. en J. Jonker-Duynstee, *De kracht van Stichtse Vecht. Landschap en cultuurhistorie* (Maarsssen 2018).

Fafianie, A.M. e.a., *Loenen. Geschiedenis en architectuur* (Zeist 2000).

Gondrie, I., *Er is altijd wat te doen. Gemeente Breukelen aan de vooravond van Stichtse Vecht* (Breukelen 2010).

Het Nederlands Reclame-advies Bureau Ir. J. Bauduin, *Het begon in een Smidse....De geschiedenis van een Nederlandse onderneming 1850-1920-1950* (Maarsssen 1950).

Jonker-Duynstee, J. en W. Mooij, *Focus op Loenen aan de Vecht* (Zaltbommel 2002).

Manten, A.A. en M. Laméris, *Breukelen. Geschiedenis en architectuur* (Zeist/Utrecht 2008).

Micheels, P. *De vatenman. Bernard van Leer (1883-1958)* (Amsterdam/Antwerpen 2002).

Noordanus, G. en E.J. Rinsma, *Vecht en Veen op de valreep* (Alphen aan den Rijn 1980).

Ravesteijn, W., *Loenen a/d Vecht. Onderzoek naar de waardering van het dorp en het landschap* (Delft 1981).

Schweppe, J.H., met medewerking van H.A. van Zwieten, *Breukelen* (Breukelen 1988).

Smits, V., *Maarssen 1940-1945* (Maarssen 1990).

Vechtstreekmuseum, *De zeven wereldwonderen van Stichtse Vecht* (Maarssen 2013).

Gemeente Weesp

Dam, P. van, *Cacao- en chocoladefabriek C.J. van Houten & Zn. 1815-1971. Opkomst en ondergang van een wereldmerk* (Eindhoven 2012).

Dijk, W. van, 'Johan Schafstall componist en dirigent. Weesper 'Verborgen Verleden': de opa van Youp van 't Hek' in *Historisch Weesp* jrg. 34 nr. 2, (2018) 14-17.

Kemperman-Wilke, I. en A. Zondergeld-Hamer, *Weesp, 650 jaar stad* (Weesp 2005).

Tussen Vecht en Eem. Tijdschrift van de Vereniging van Vrienden van het Gooi en de Stichting Tussen Vecht en Eem jrg. 9, nr. 2 (mei 1991). Themanummer geschiedenis van Weesp.

Tussen Vecht en Eem. Tijdschrift van de Vereniging van Vrienden van het Gooi en de Stichting Tussen Vecht en Eem jrg. 34, nr. 3 (september 2016). Themanummer Weesp en zijn industrie.

Zomeren, D. van, *Geschiedenis van de joodse gemeenschap in Weesp* (Weesp 1983).

Zondergeld, A. en G. Zondergeld, *Geschiedenis van Weesp. Deel II 1850-1945* (Weesp 2014).

Zondergeld, A. en G. Zondergeld, *Geschiedenis van Weesp. Deel III 1945-2000* (Weesp 2016).

Bijlage 2. Lijst van geraadpleegde experts voor de historische analyse

De Bilt:

- Mevr. E. Drees, beheerder Topografisch-Historische Atlas bij het RHC Vecht en Venen en lid Historische Kring D'Oude School De Bilt.

De Ronde Venen:

- Dhr. A. Hagen, oud-archivaris van de gemeente Mijdrecht en oud-adjunct-streekarchivaris van het Streekarchivariaat Vecht en Venen en het RHC Vecht en Venen.
- Dhr. W. Timmer, oud-voorzitter Historische Kring Abcoude-Baambrugge.

Stichtse Vecht:

- Mw. W. de Kruijter-Zandstra, redactielid Vechtkroniek, tijdschrift van de historische kring van Loenen aan de Vecht, Loenersloot, Nigtevecht, Nieuwersluis en Vreeland, lid Historische Kring Loenen en medewerker van het RHC Vecht en Venen.
- Mw. A.P. van Haaften-Rijswijk, lid Historische Kring Maarssen.

Weesp:

- Dhr. H.J. over de Linden, oud-burgemeester van Weesp.
- Mw. A. Zondergeld-Hamer, oud-conservator van het Gemeentemuseum Weesp.

Bijlage 3. Terminologie

Terminologie

Er bestaat veel verwarring over gehanteerde termen waar het om acquisitie gaat. Caroline de Hart heeft dit al eens uiteengezet in haar onderzoek uit 2012.¹²⁶ Aan de hand van de literatuur heeft zij een afgewogen onderscheid in terminologie gemaakt. Voor mijn onderzoek volg ik de onderstaande definities:

Acquisitie

Het verwerven van archiefstukken. In dit onderzoek zal het uitsluitend gaan om particuliere archieven.

Acquisitieprofiel

Een document dat de criteria en uitgangspunten ten behoeve van de acquisitie van particuliere archieven benoemt, aan de hand van de onderliggende methodiek waarbij een bestandsanalyse, historische analyse en leemtelijs worden gemaakt.

Acquisitieplan

Een document of onderdeel van het acquisitieprofiel waarin concreet wordt beschreven op welke historische ontwikkeling(en) en de daarbij behorende archiefvormers de actieve acquisitie zich gaat richten, eventueel met een beschrijving van de activiteiten die ten behoeve van de acquisitie zullen worden uitgevoerd en een tijdsplanning.

Bestandsanalyse

De bestandsanalyse is een kwalitatieve of kwantitatieve analyse van de archieven in de eigen collectie. Soms wordt hiervoor ook wel de term collectieprofiel gebruikt. Het overzicht dat met behulp van deze methode wordt verkregen wordt onder andere gebruikt om te bepalen of een bepaald particulier archief een relevante aanvulling vormt op de bestaande collectie.

Historische analyse

Analyse waarmee de belangrijkste en meest kenmerkende historische en maatschappelijke ontwikkelingen voor een bepaalde regio in kaart worden gebracht.

Leemtelijs of wittevlekkenkaart

Overzicht van de slecht, goed en over vertegenwoordigde historische ontwikkelingen in een collectie. De lijs wordt gevormd door de resultaten van de historische analyse te combineren met de bestandsanalyse. Op die manier wordt duidelijk van welke gebeurtenissen en ontwikkelingen nog archieven moeten worden verworven om een representatieve collectie te verkrijgen.

Particuliere archieven

Archieven die niet door een overheidsorgaan zijn gevormd, en niet zijn gehouden aan de Archiefwet 1995 die periodieke overbrenging van archiefstukken naar een archiefbewaarpplaats verordonneert. Voorbeelden zijn verenigingen, stichtingen, bedrijven, particulieren.

¹²⁶ De Hart, *Een kwestie van kiezen*, 6-7.